

WILLIAM A. BLEIZIFFER

DISCIPLINA SACRAMENTELOR ȘI CULTUL DIVIN

**Considerații canonice
referitoare la sacramentul botezului**

Presa Universitară Clujeană

WILLIAM A. BLEIZIFFER

**DISCIPLINA SACRAMENTELOR
ȘI CULTUL DIVIN**

**CONSIDERAȚII CANONICE
REFERITOARE LA SACRAMENTUL BOTEZULUI**

WILLIAM A. BLEIZIFFER

**DISCIPLINA SACRAMENTELOR
ȘI CULTUL DIVIN**

**CONSIDERAȚII CANONICE
REFERITOARE LA SACRAMENTUL BOTEZULUI**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2016

Referenți științifici:

E. S. Prof. univ. dr. Dimitros Salachas

Prof. univ. dr. Cristian Barta

ISBN 978-606-37-0012-5

© 2016 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Corectură text: Cecilia Frățilă

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro>

PREFAȚĂ

Introducerea Decretului cu privire la Bisericile Orientale Catolice, promulgat pe 14 noiembrie 1964 de către Conciliul Vatican al II-lea, afirmă că în acestea, în constituțiile lor, în riturile lor liturgice, în tradițiile și în disciplinele lor, strălucește tradiția care vine de la Apostoli prin Sfinții Părinți, și își exprimă speranța că acestea vor înflori și își vor îndeplini cu o nouă vigoare misiunea care le este încredințată. Zece ani mai târziu, redeschizând oficial lucrările publicării unui Cod de drept oriental, Papa Paul al VI-lea preciza același argument în termenii reluați de către Papa Ioan Paul al II-lea în Scrisoarea „Sacri Canones”: „Noile norme nu trebuie să apară ca un corp străin introdus violent în corpul bisericesc, ci trebuie să înflorească în mod spontan din însăși normele deja existente” (AAS 66[1974], 246).

„Considerațiile” Părintelui William Bleiziffer se încadrează în linia acestei dorințe a Autorității supreme a Bisericii Catolice și reprezintă o contribuție valoroasă pentru cei care vor trudi pentru aplicarea lor în Biserica Română Unită.

A treia parte a lucrării se concentrează asupra Sacramentului Botezului și prezintă normele ulterior promulgate de-a lungul a 300 de ani de existență a acestei Biserici. Primele capitole, deosebit de interesante ne prezintă complexitatea izvoarelor juridice: cele comune și cele proprii.

Documentele legislative comune sunt în special legile din primul mileniu și legile speciale emanate de către Pontifii Romani și de Dicasterele Romane. Un loc aparte descris în capitolul al doilea este ocupat de directivele Conciliului Vatican al II-lea, și în special de Codul Canoanelor Bisericilor Orientale publicat în 1990, care indică liniile directoare pe care trebuie să le urmeze fiecare Biserică Orientală Catolică.

De asemenea, de un mare interes este, poate datorită faptului că sunt mai puțin cunoscute, examinarea izvoarelor proprii.

Lucrarea prezintă începe cu prezentarea a două compilații ce conțin toate legile care reglementează viața Bisericii Române Unite. Prima „Pravila mică”, este o colecție de legi în conformitate cu linia *Nomocanonului celor XIV titluri*, declarat cod legislativ oficial al Bisericii constantinopolitane în 920 și primit ca atare în toate Bisericile bizantine, fiind publicat pentru prima dată în limba română în 1640. Apoi, „Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae”, publicat pentru prima dată în 1862 de către Episcopul de Oradea Mare, I. Papp-Szilagyi, care urmează linia tradițională a Pravilei, dar o critică și îi aduce unele modificări pentru a o adapta la situația particulară a Bisericii Unite.

Autorul continuă descriind hotărârile sinoadelor particulare, mai întâi cele trei Concilii Provinciale din 1872, 1882, 1900, apoi cele locale sau eparhiale, atât acelea care au avut loc în Biserica de Făgăraș și Alba Iulia, înainte de crearea provinciei ecleziastice în 1853, cât și cele posterioare. Se

notează des diferențe semnificative privind deciziile luate înainte și după 1853. Cele anterioare se referă în mod regulat la tradițiile proprii, și în special la Pravilă, și la legile orientale antice. Aceste referințe dispar aproape complet în sinoadele posteriore, adesea din cauza intervențiilor în esență nejustificate ale autorităților romane, așa cum se poate constata și în prefața Codului Canoanelor Bisericii Orientale: „Actele și decretul acestor sinoade, dacă sunt confruntate cu cele din timpurile precedente, dau o imagine oarecum întunecată a patrimoniului Bisericii Orientale, stabilit de sacrele canoane ale Bisericii primitive”.

Subliniind aceste lipsuri, noul cod ne invită să o depășim și să recuperăm bogățiile inalienabile, așa cum a fost în mod clar declarat de către Părinții Conciliului Vatican al II-lea la numărul 6 al Decretului despre Bisericele Orientale Catolice: „Iar dacă, din motive legate de timpuri sau persoane, le-au abandonat pe nedrept, să se străduiască să se întoarcă la tradițiile strămoșești”. Lucrarea Părintelui William Bleiziffer ne oferă o contribuție valoroasă pentru a opera cu înțelepciune la această necesară recuperare.

Pr. Olivier Raquez

INTRODUCERE

În cadrul fiecărei Biserici *sui iuris*, dreptul particular își găsește propria importanță și eficacitate în măsura în care este cunoscut, apreciat și aplicat. Aprobata de către autoritatea competentă în materie, dreptul particular își câștigă deplina valoare în interiorul acelei Biserici, care l-a elaborat. Iar această valoare nu se manifestă decât în interiorul acelei determinate Biserici, care își pune astfel în evidență caracterul, identitatea și originalitatea. Canoanele care se referă la credință și doctrină au conținut identic pentru toate drepturile particulare ale diverselor Biserici; diverse pot fi în schimb acele nuanțe care țin de formulare și prezentare. Dacă din acest punct de vedere toate drepturile particulare se prezintă într-o oarecare liniaritate și identificare, normele care se referă la chestiuni ce privesc administrarea internă, practica liturgică sau disciplina sacramentală, pot prezenta în schimb diverse caracteristici proprii fiecărei Biserici *sui iuris*. Și tocmai aceste particularități diferențiază între ele respectivele Biserici, subliniind astfel unitatea în diversitate existentă în Biserica Catolică.

Această lucrare nu poate fi definită ca fiind „comparativă”, chiar dacă în cel de-al treilea capitol am făcut câteva trimiteri la *Codex Iuris Canonici* sau la constituția apostolică *Pastor Bonus*. Am luat în considerație doar elemente prezente

în cadrul Bisericii Române și în disciplina sa liturgică, așa cum este ea stabilită de diversele Sinoade particulare, sau de prescrierile propriilor cărți de cult. Tema prezentă în această lucrare, s-a cristalizat și maturizat de-a lungul expunerii seminarului *De iure particolare condendo*, seminar prezentat în anul academic 1997/1998, propus în cadrul Facultății de Drept canonic oriental din cadrul Institutului Pontifical Oriental din Roma, de către remarcabilul profesor, ulterior Exarh Apostolic al greco-catolicilor din Atena, Excelența Sa Dimitrios Salachas. Acesta a reușit să ne pună în fața unei inedite experiențe: contactul direct și nemijlocit cu propriul drept particular. Ulterior, acel seminar s-a dezvoltat, astfel că urmărit îndeaproape în evoluția lui de același profesor, s-a concretizat într-o lucrare de disertație. Sugestiile și indicațiile apreciabile, dar și provocarea lansată de coordonator de a accesa izvoare identificate mai apoi în diferitele Arhive Romane, au dus la realizarea unui studiu care a și fost mai apoi publicat în anul 2002¹. Îmi exprim astfel întreaga grațitudine și recunoștință pentru ajutorul acordat.

Prezenta lucrare are ca punct de plecare tocmai acel material care a fost completat și revizuit ținând cont în primul rând de unele materiale arhivistice și bibliografice ulterior identificate și accesate. Chiar cu limitele și imperfecțiunile pe care le prezintă, acest material nu este altceva decât o tentativă, sper reușită, de a pune în evidență acele

¹ W. A. BLEIZIFFER, *Disciplina dei sacramenti e culto divino, considerazioni canoniche*, Editura Aeternitas, Alba Iulia, 2002.

caracteristici particulare referitoare la sacrameinte și îndeosebi la sacramentul botezului, caracteristici prezente în normele particulare ce caracterizează viața liturgică și sacramentală a Bisericii Greco-Catolice din România. Materialul conținut în acest volum se înscrie, desigur, în tentativa de recuperare a acelui patrimoniu propriu, format din instituțiile, riturile liturgice, tradițiile ecleziastice și disciplina vieții creștine ale Bisericilor Orientale Catolice, pe care Conciliul Vatican II în documentul *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis* îl pune în evidență și îl subliniază cu claritate atunci când se referă la Bisericile Orientale în comuniune cu Scaunul Apostolic.

Alături de *Codex Iuris Canonici*, Codul de drept canonic aplicabil Bisericii latine, și *Constituția Apostolică Pastor Bonus* care reglementează tipurile de raporturi din interiorul Curiei Romane, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Codul canoanelor Bisericilor Orientale, reprezintă un unic corp de legi pentru întreaga Biserică Catholică.

Intenția legislatorului suprem, ca o urmare firească a voinței constante a romanilor pontifi, a fost aceea de a publica două coduri, unul pentru Biserica Latină, iar altul pentru Bisericile Orientale Catolice; acest lucru demonstrează pe deplin dorința de conservare a ceea ce s-a petrecut prin providența divină: Biserica, reunită de același Spirit, trebuie să respire cu cei doi plămâni: cel din Orient și cel din Occident. Textele canonice sau magisteriale, subliniind deci intenția legislatorului referitoare la păstrarea cu fidelitate și observația acurată a tuturor riturilor orientale,

clarifică modalitățile de realizare a acestei opere de recuperare, atât prin stabilirea unor norme clare și concrete prezente în diferite texte magisteriale, cât și prin însuși publicarea unui Cod, CCEO. Trimiterile pe care Codul le face la dreptul particular înțeles în termenii canonului 1493, sunt elocvente în acest sens: legislatorul suprem acordă posibilitatea legiferării de către autoritățile competente a acelor norme care sunt specifice fiecărei Biserici *sui iuris*, demonstrând și pe această cale că diversitatea nu dăunează, ci, subliniază în și mai mare măsură unitatea în diversitate. „Fiecare dintre aceste Biserici trebuie să-și codifice propriul drept particular într-un cod particular, care să adapteze și să readucă la zi propria disciplină conform cerințelor noului Cod comun. Într-adevăr, expresia «lege particulară» este menționată în CCEO aproximativ de 180 de ori. O astfel de pluralitate a Bisericilor și a codurilor proclamă cu claritate catolicitatea unicei Biserici a lui Cristos, care este una în credință și în comuniune, dar multiplă în rituri, a cărei disciplină este parte integrantă din aceasta.[...] De aceea suprema autoritate a Bisericii este pe bună dreptate interesată să o protejeze (disciplina) printr-o adecvată legislație, atât comună, cât și particulară”, subliniază canonistul Nedungatt George în prezentarea CCEO. În CCEO formula *dreptul particular*, sau corespondente, se regăsește deci frecvent amintită, marea pondere a acestei expresii regăsindu-se în dimensiunea sacramentală a dreptului. Așadar, majoritatea acestor trimiteri sunt conținute în Titlul XVI *De Culto divino et prasertim de sacramentis*, și multe

dintre izvoarele prezentate în ediția critică a CCEO fac trimitere și la o serie de texte legislative ale Bisericii noastre (în esență este vorba despre cele trei Concilii Provinciale ale Bisericii Greco-Catolice Române).

În acest context se înscrie așadar lucrarea de față: sublinierea conținutului propriului drept particular așa cum se prezintă el în diversele izvoare de drept sau texte legislative publicate de Conciliile Provinciale sau Eparhiale ale Bisericii Greco-Catolice din România.

Titlul lucrării poate părea prea amplu în comparație cu tematica abordată de lucrare. Lucrarea se articulează în trei părți, fiecare dintre acestea având același numitor comun: disciplina sacramentelor și cultul divin.

Primul capitol prezintă Ritul și disciplina sacramentală în izvoarele de drept român. Desigur este vorba de tratarea acelor izvoare care sunt particulare Bisericii Greco-Catolice Române, în special Sinoadele eparhiale și Conciliile Provinciale. Chiar dacă nu prezintă în sine un adevărat izvor de drept, colecțiile canonice *Pravila* (ediția publicată în 1884) și *Enchiridion Juris Ecclessiae Orientalis Catholicae* (ediția a II-a publicată în anul 1880) ale episcopului greco-catolic de Oradea, Ioan Papp-Szilagy, sunt prezentate la începutul acestui capitol tocmai pentru a sublinia intima legătură și coerența pe care textele canonice ale Bisericii Greco-Catolice Române o au până la un anumit punct cu acestea. După analiza celor trei Concilii Provinciale lucrarea continuă cu prezentarea acelor Sinoade sau Concilii, care datorită caracterului lor local – sunt celebrate mai întâi, începând cu anul

1700, în nou constituita provincie de Alba Iulia, și continuă cu toate celelalte concilii celebrate în diversele eparhii ulterior constituite –, trebuie considerate eparhiale, dar care au de asemenea o importanță evidentă în stabilirea canoanelor și a practicii ecleziastice române. Sunt luate așadar spre analiză norme disciplinare referitoare la dimensiunea liturgică și sacramentală prezente în textele legislative publicate de diferitele sinoade clebrate în Biserica Greco-Catolică Română.

Nu au fost luate în considerare acele norme care, chiar făcând parte din dreptul particular, sunt stabilite de suprema autoritate a Bisericii. Excepție de la această regulă fac *Sinodul intereparhial de la Viena din 1773*², care a fost analizat tocmai datorită faptului că a stabilit norme care nu fac parte din categoria celor considerate ca fiind emenate de suprema autoritate, și *Conferințele Episcopilor Români de la Blaj din toamna anului 1858*, care prin conținutul rapoartelor și protocoalelor participanților pun în lumină inclusiv o radiografie asupra disciplinei liturgice în Biserica Greco-Catolică din Transilvania. Materialul analizat în acest capitol nu prezintă niciun fel de comentariu; el se rezumă doar la enumerarea canoanelor și a normelor stabilite de aceste organe legislative, fie ele concilii particulare sau provinciale. Primul appendice, prezentat la sfârșitul lucrării, ne

² Acte nepublicate. *Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum*, Documente de arhivă în SCPF, Fondo (SC) Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, 1642-1845, Miscellanea vol. 1, 44-78.

oferă o idee de ansamblu asupra numărului vast de concilii care au reglementat disciplina liturgică și sacramentală în perioada de existență a acestei Biserici. Frecventa trimitere la edițiile publicate ale acestor texte canonice, precum și trimerile la diverse texte pertinente regăsite în Arhivele Romane, fac din acest prim capitol un valid material de studiu pentru cei care doresc să aprofundeze argumentul și din alte perspective.

Cel de-al doilea capitol, Observanța ritului și competențe în materie liturgică, ia în considerare tot ceea ce este stabilit de CCEO referitor la observanța ritului, la diversele competențe în promovarea, aplicarea și păstrarea lui. După o scurtă prezentare a conceptelor de drept particular, patrimoniu liturgic, rit, Biserică *sui iuris*, sunt luate spre analiză toate competențele în materie de rit și practică liturgică cu intenția clară de a prezenta o imagine de ansamblu asupra acestui argument. Sunt astfel trecute în revistă toate competențele în promovarea și păstrarea ritului – plecând de la Curia Romană, și terminând cu simplul credincios – cu intenția clară de a pune cât mai bine în evidență o imagine globală asupra acestui argument. Un interesant și aparte loc îl ocupă tema referitoare la elaborarea, corectarea și aprobarea cărților liturgice.

Cel de-al treilea și ultimul capitol, Sacramentul botezului, se prezintă sub forma unei culegeri de texte legislative, decizii sau canoane ale Conciliilor Provinciale sau Sinoade Eparhiale, dar și a unor diverse documente pontificale referitoare la Biserica noastră.

Este luat spre analizare doar sacramentul botezului, și asta pentru acest simplu motiv; focalizarea atenției asupra unui singur sacrament. Prin expunerea acestor norme, s-a dorit prezentarea acestui sacrament sub toate aspectele sale, lăsând ca tocmai din conținutul acestor norme să transpară caracterul particular pe care acestea îl au. În sfârșit, ultima parte a capitolului III, oferă o scurtă considerație referitoare la raportul dintre cele trei sacramente de inițiere creștină: botezul, mirul și Sfânta Euharistie.

O dificultate serioasă, pe toată durata realizării acestui material, am întâmpinat-o în căutarea și identificarea edițiilor cărților liturgice. Lipsa publicațiilor românești care tratează acest argument, precum și lipsa cărților liturgice, reprezintă poate o justificare în favoarea insuficienței informațiilor prezentate. Multe dintre cărțile de cult nu mai există, fiind în mod brutal distruse în perioada de suprimare a Bisericii Române Unite cu Roma (Greco-Catolică). Arhiva mitropolitană și cea a diverselor sedii eparhiale, au fost și ele distruse sau risipite, motiv pentru care identificarea unor eventuale documente referitoare la tema noastră reprezintă o provocare dificilă. Cu toate acestea, un mare volum de informații, regăsite în diverse publicații ale unor cercetători străini, sau chiar români, sau posibilitatea de accesare a unor documente de arhivă (vezi spre exemplu Apendice III), a fost introdus în această lucrare. Rămâne totuși o provocare deschisă continuarea acestei lucrări, care se dorește a fi în viitor mai completă, cu informații mult mai precise, inclusiv din perspectiva tratării celorlalte sacramente.

În ceea ce privește aparatul critic, cu multe texte traduse din limba latină sau italiană, am păstrat punctuația și terminologia folosite de acele izvoare, chiar dacă termenii variază de la un autor la altul. Spre exemplu, de cele mai multe ori am preferat termenul *protopop* pentru că sub această formă se prezintă în izvoarele de drept române, dar am lăsat nealterat termenul *protopresbiter* folosit de CCEO. Același principiu este valabil și pentru multe nume proprii, printre care amintim doar Blaj (Blasendorf) și Oradea (Gran Varadino).

Există multe trimiteri la textele notelor de subsol, care de multe ori se prezintă într-o formă destul de consistentă. Am preferat astfel să subliniem unele date particulare referitoare la tema noastră, lăsând însă textului principal o anumită fluiditate în prezentare.

CAPITOLUL I

RIT ȘI DISCIPLINĂ SACRAMENTALĂ ÎN IZVOARELE DE DREPT ROMÂN

1.1. Izvoare comune

Se vorbește deseori de o disciplină „orientală” în paralel cu alta „occidentală”, dar tot atât de des suntem înclinați să uităm, poate prea repede, că izvoarele canonice ale primului mileniu, reprezintă un patrimoniu comun pentru întreaga creștinătate, fără distincție teritorială. Evenimentele istorice mai puțin fericite care s-au derulat de-a lungul secolelor au creat anumite divergențe atât doctrinale cât și administrative sau legate de organizarea structurii externe în diversele comunități bisericești. Cu toate acestea¹:

sfintele canoane, despre care Sfinții părinți reuniți în cel de-al șaptelea Conciliu ecumenic de la Niceea din anul Domnului 787..., au fost în puține cuvinte declarate de același Conciliu, ca fiind cele care, așa cum vrea tradiția, au fost emanate de glorioșii apostoli și de cele „șase sfinte și universale sinoade și de acele concilii care s-au reunit local”, precum și de către „sfinții noștri părinți.

¹ IOANNES PAULUS II, *Constitutio apostolica Sacri canones qua Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium promulgatur*, 18 octobris 1990: AAS 82 (1990), 1033-1044; *Enchiridion Vaticanum* 12/1990, 507-530, 507.

Biserica Greco-Catolică din România enumeră printre izvoarele dreptului propriu, documentele Conciliilor Ecumenice, *Concilia et constitutiones sic dicta apostolorum*, *Concilia particularia*, *Responsa Patrum*, izvoarele subsidiare, *Ius canonum Ecclesiae Romanae*, *Edicta imperatorum et leges civiles in materia ecclesiastica*, precum și obiceiurile și cutumele proprii². Din momentul nașterii sale, în 1700, Biserica Greco-Catolică din România și-a găsit un nou izvor de drept, concretizat în legile speciale ale Romanilor Pontifi și Scrisorile diverselor Congregații Romane. Toate acestea, dar îndeosebi documentele Congregațiilor *S. Officii*, *De Propaganda Fide* și *Pro Ecclesia Orientali*, vor avea o mare influență în elaborarea dreptului particular român.

1.2. Izvoare proprii

1.2.1. *Pravila*³

Titlul și conținutul colecției redactate până în 1640 sunt sumar prezentate în lucrarea episcopului de Oradea, Iosif

² SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933, 1-38 (Fonti X).

³ I. M. BUJOREANU, *Pravila Bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele Sântilor Apostoli intitulată (îndreptarea legeri) tipărită la Târgoviște în anul 1652*, București, Tipografia Academiei Române, 1884. Textul acestei lucrări în format electronic <https://remusmirceabirtz.wordpress.com/>

Papp-Szilágyi⁴. Chiar dacă această colecție reprezintă în sine o culegere de canoane care încearcă să acorde soluții de rezolvare a cauzelor de drept ecleziastic, ea conține și tentative de rezolvare a cazurilor de drept civil: ne regăsim astfel în fața unei ample colecții care pentru o îndelungată perioadă de timp a fost aplicată în comunitățile ortodoxe. În momentul unirii cu Scaunul Romei, Biserica Ortodoxă din Transilvania, avea cu siguranță în uz această colecție în care erau reunite principiile disciplinei orientale. Frecventa folosire a acestei colecții⁵, care de altfel are în conținutul ei și canoanele apostolilor, ale sfinților părinți și ale conciliilor, s-a prelungit în timp atât de mult încât a fost introdusă printre izvoarele primare ale Primului Conciliu Provincial (1872), izvoare care ulterior au fost îndepărtate după o atentă revizuire a documentelor de către o comisie a Congregației De Propaganda Fide. Subliniind caracterul „erroneo” și

⁴ J. PAPP-SZILÁGYI, *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae. Pro usu auditorum theologiae, et eruditione cleri Graeco-Catholici, e propriis fontibus constructum, Editio Secunda*, Magno Varadini, 1880, §§ 48-49. (Enchiridion).

⁵ Documentele sinodului de la Făgăraș din 1725 fac apel la conținutul Pravilei și cer aplicarea disciplinei pe care aceasta o prevede referitor la participarea la Sfânta Liturghie duminicală sau festivă și pedepsirea acelor care absentează; de asemenea se face referire la pedeapsa aplicabilă celor care încalcă preceptul spovezii și al împărtășirii cu ocazia Sărbătorii Sf. Paști. O astfel de referire o găsim și în *Dispaccio N. 2024 dei 16 Maggio 1865, del Cardinale pro-Nunzio di Vienna all'Emmo Segretario di Stato*, Archivio della SCPF, Fondo CP 161, 41 (65) unde se precizează că „Pravila... essere stata in vigore prima dell'Unione, e bramare il clero che la medesima resti tuttora in vigore”.

„sospetto”⁶ al acestei colecții; Congregația considera de altfel „că în mod asemănător trebuie să se excludă toate trimerile la Pidalion sau Pravilă”⁷.

În ceea ce privește disciplina sacramentelor sau prescrierile liturgice referitoare la acestea, este destul de dificil să regăsim transpunerea lor în referințele concrete ale cărților de cult ale epocii. Ne putem da însă seama de complexitatea cazurilor pe care le tratează dintr-o simplă analiză a indicelui colecției. Cum am amintit deja Pravila ia în considerație și cazuri de drept eclezial, înțelese sub cele mai diferite aspecte: în acest context și normele care se referă la viața liturgică, în special cele care se referă la disciplina și celebrarea sacramentelor, găsesc un amplu spațiu de tratare. De-a lungul istoriei, recurgerea la normativă conținută în această colecție se va diminua în Biserica Greco-Catolică Română, trecând de la observația integrală a colecției (mai puțin cazurile în care normativă era contrară clauzelor

⁶ Cfr. *Ponenza* 6/1874, nr. 3, 2 (216), și dubbio 3, 4 (218); *Ponenza* 1/1877, *Responsio ad quaestio* 3, 50-51 (80-81); Tot referitor la această colecție, Monseniorul De Luca, Arhiepiscop și Nunțiu al Vienei, într-un vot prezentat după vizita unei delegații pontificale la Blaj în 1858, se exprima în acești termeni: „...qualora si convocassero ne' consueti periodi di tempo susseguenti Concili, i loro Decreti sottentrerebbero nel luogo della mostruosa *Pravila* che cadrebbe da se stesa nel meritato oblio”, în SCPF, *Fondo CP* 161, 12 (265).

⁷ Manuscrisul procesului verbal din data de 30 aprilie 1877 referitor la documentele Sinodului de la Făgăraș: „Che ugualmente debbano escludersi tutte le collegazioni del Pidalion e del Pravila”, *Ponenza* 5/1877, 435.

Unirii), până la observața ei limitată⁸ și terminând prin ignorarea totală a acesteia. Începând cu anul 1872, anul desfășurării Primului Conciliu Provincial de la Blaj, în diferitele texte legislative nu se mai face nicio referire la Pravilă.

1.2.2. *Enchiridion*

Realizat de către episcopul de Oradea, „un excelent canonist și expert în sfintele canoane⁹” Enchiridionul nu reprezintă în sine numai o tentativă de realizare a unui drept particular pentru Biserica Greco-Catolică Română; opera poate fi considerată pe bună dreptate un altfel de text. Prima ediție a lucrării o regăsim în anul 1862, ediție din care se pare însă că nu se mai păstrează alte copii în afara celor care pot fi consultate în Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale și care, în forma sa originală, nu se bucură de aprobare din partea autorității competente. Avem în schimb o a doua ediție, postumă și revăzută, publicată 8 ani mai târziu. Părerea autorului referitoare la valoarea și vigoarea *codului trullan* care stă practic la baza întregii sale opere, nu era împărtășită de toate Bisericile Orientale Catolice, și nici chiar de Congregația de Propaganda Fide. Tocmai de aceea, cu această a doua ediție a Enchiridionului, într-o scrisoare a Congregației de Propaganda Fide trimisă în data de 30

⁸ Vezi actele Sinodului de la Blaj din 1850.

⁹ Cf. I. ŽUŽEK, „Un codice per una *varietas ecclesiarum*”, în *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, PIO, Roma 1997, 220.

aprilie 1881¹⁰ Episcopului de Alba-Iulia și Făgăraș se afirmă că Sfântul Scaun nu a aprobat niciodată un *codice proprie dictum canonum orientalium*, și că normele canonice disciplinare ale Bisericii Universale care se referă și la Părinții orientali *schismate vetustiorum*, sunt lipsite de eficacitate. Rezervele pe care Congregația le avansează referitor la acest aspect par să se sprijine tocmai pe absența din Enchiridion a canonului 1 de la Conciliul din Niceea II (787), absență care va avea influență și asupra recunoașterii canonului 2 de la Conciliul din Trullo (619) și implicit asupra întregului bagaj de canoane antice.

Structura Codului se articulează în trei părți: prolegomena, parte primă, parte secundă. Canoanele care se referă la administrarea sacramentelor se regăsesc în partea secundă, sectio II, caput I, *De rebus sacris*, caput II, *De Sacramentis*, caput III, *De rebus Sacratissimis*, cu un total de 108 canoane.

1.2.3. *Primul Conciliu Provincial*

Desfășurat pe perioada a zece zile, între 5 și 14 mai 1872¹¹, Conciliul este cel mai amplu dintr-o serie de trei

¹⁰ Cf. *Fonti* X, 908. „Qua in re illud quoque animo observatur... Codice proprie dictum canonum orientalium nullum hucusque fuisse ab Apostolica Sede approbatum; et propterea canones disciplinam Ecclesiae universalis spectantes etiam Patrum orientalium schismate vetustiorum per sese maiori non pollere auctoritate, qua singulis Patres mereantur; non posse autem, unde quaque affirmari ipsos legum ecclesiasticarum proprio et rigoroso sensu sumptarum vi pollere”.

¹¹ Acte publicate în *Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872*, Blasiu, 1882; MANSI42 (1961), coll. 453-952. Documentele vor intra în

Conciliu Provincial care se vor desfășura la Blaj până la 1900, și tratează cele mai urgente probleme ale Bisericii Greco-Catolice Române din acea perioadă. Conciliul reprezintă un răspuns la întrebările și provocările născute din dezvoltarea activităților ecleziale, odată realizată unirea cu Roma¹². O primă tentativă de desfășurare a unui Conciliu Provincial o găsim cu câțiva ani înainte (1864-1866) dar fără

vigoare doar după ce au fost supuse examinării din partea Congregației De propaganda Fide, care după formularea unui număr de 206 dubii asupra conținutului textelor pune următoarea problemă „Se in fine sia espediente di dare al Sinodo una formale e solenne approvazione, o convenga piuttosto limitarsi ad un decreto di elogio od anche ad una semplice revisione”, cfr. *Ponenze* 6/1874, dubbio 206, 22 (236). Rezultă în mod clar faptul că această Congregație a avut o influență determinantă asupra formei și conținutului documentelor sinodale, care vor fi publicate doar după emiterea Decretului de recunoaștere a actelor, 19 martie 1881 (*Decreto di ricognizione degli atti, il 19 marzo 1881*). Între timp, Congregația a reluat în repetate rânduri spre examinare conținutul textelor conciliare propunând, acolo unde se considera necesar, eventuala modificare a textelor. În ceea ce privește problematica cultului divin dubiile sunt formulate în *Ponenze* 6/1874, dubbio nr. 123 - 137.

¹² În momentul desfășurării Primului Conciliu Provincial, patru dintre eparhiile Bisericii Greco-Catolice Române erau deja înființate, astfel: *erectio diocesis Fagarasiensis*, 15 iunii 1721, *Immoentius* X, «*Rationi congruit*»; *erectio diocesis Varadinensis*, 16 iunii 1777, *Pius* VI, «*Indefessum*»; *erectio Provinciae ecclesiasticae Alba-Iuliensis e Fagarasensis*, 26 novembris 1853, *Pius* IX, «*Ecclesiam Christi ex omnia linguam*»; *erectio diocesis Armenopolitanae seu Gherlensis*, 26 novembris 1853, *Pius* IX, «*Ad Apostolicam Sedem*»; *erectio diocesis Lugosiensis*, 26 novembris 1853, *Pius* IX, «*Apostolicum ministerium*», cfr. *Fonti* X, 8-9. Excepție face eparhia de Maramureș care a fost înființată de către papa *Pius* XI la 5 iunie 1930 ca urmare a unei *Solemni Conventione*: în *AAS*, XXII (1930) 381-386.

niciun rezultat, în ciuda unei pregătiri foarte sistematice. Anterior acestei perioade, mai exact cu ocazia Conferințelor desfășurate la Blaj în 1858, tema cultului divin și a administrării sacramentelor a fost discutată¹³ cu scopul de a favoriza stabilirea unei reguli uniforme în practica Bisericii Greco-Catolice din România. Conciliu ia spre examinare teme diferite – despre credință, despre Biserică și Sinoade, despre beneficiile ecleziastice, despre administrarea sacramentelor, despre cultul divin, viața clericilor, ordinul Sfântului Vasile cel Mare, educația tinerilor.

Din perspectiva studiului nostru, ne interesează temele relative la observanța ritului, prescripțiile liturgice și implicit disciplina sacramentelor¹⁴ (Titlul V), și cultul divin¹⁵ (Titlul VI). Chestiunea sacramentală are astfel un amplu spațiu de tratare în cadrul lucrărilor Conciliului, două din cele nouă titluri tematice ale acestuia ocupându-se de această temă¹⁶.

¹³ Apendice II „Relazione delle conferenza tenute in Blasendorf nel settembre del corrente anno 1858 con i vescovi di rito orientale della provincia di Fogaras”, în *SCPF, Fondo CP 161*, 101 (255).

¹⁴ Asupra acestei teme Congregația formulează o serie de dubii (de la 72 la 122), dubii care mai apoi vor fi examinate în diverse ponente: 6/1874, 1/1877, 6/1878 și 3/1879.

¹⁵ Dubii de la 123 la 137, examinate în ponentele: 6/1874, și 1/1877.

¹⁶ Vezi infra Apendice I, Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Greco-Catolice din România.

1.2.4. Al Doilea Conciliu Provincial

Desfășurat în perioada 30 mai – 6 iunie 1882¹⁷, cel de-al doilea Conciliu Provincial este mai sărac decât Conciliul precedent, atât în ceea ce privește volumul de documente, cât și tematica abordată. Conciliul își propune să ia spre dezbateră acele tematici care trebuie reevaluate și care de fapt au fost tratate în cadrul lucrărilor Primului Conciliu Provincial. Lăsând să se înțeleagă din conținutul actelor că are un profund caracter organizatoric, Conciliul dictează norme pentru instruirea procedurii ecleziale a cauzelor penale, criminale și matrimoniale, dar în același timp nu pierde din vedere „... prosperitatem vitae ecclesiasticae in Nostram Provinciam...”¹⁸.

Conciliul¹⁹ tratează adiacent tema referitoare la disciplina de cult și sacramentală. Sunt luate în examen constituirea Capitlului Mitropolitan și a forurilor Protopopiale, cu relativele competențe în primul grad de judecată. În Articolul IV, Conciliul publică (secțiunea I și II) *Istructio pro judiciis ecclesiasticis Provinciae metropolitanae Alba-Julienensis et Fogarasiensis*

¹⁷ Acte publicate în *Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Julienensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882*, Blaj, 1885; MANSI 45, coll. 663-800. Actele vor intra în vigoare după examinarea și revizuirea acestora de către Congregația de Propaganda Fide, care la data de 4 octombrie 1884 emană *Decreto di ricognizione*.

¹⁸ AJ II (1882), Epistola indictionis concilii provinciale ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Julienensis et Fogarasansiesis, MANSI 45, 666.

¹⁹ Revizuirea actelor de către Congregația De Propaganda Fide nella *Ponenza* 19/1884, care formulează 73 dubii, dintre care 18 (15-33) se referă la căsătorie.

quoad causas matrimoniales în care găsim referințe la impedimentele matrimoniale, la modalitatea de asistență pastorală a celor care vor să celebreze sacramentul, la modurile de publicizare a căsătoriilor, precum și la forma de celebrare a acestora.

Analiza structurii interne și a indicelui de documente pentru cel de-al Doilea Conciliu Provincial oferă posibilitatea de a remarca prezența unor diferențe în ceea ce privește o posibilă comparație față de Primul Conciliu Provincial: documentele sunt împărțite, conform diverselor tematici tratate, în *articole*, *secțiuni* și *capitole*, în timp ce în precedentul Conciliu Provincial distincția principală era făcută doar pe *capitole* și *titluri*. Cel de-al Treilea Conciliu Provincial va relua formula utilizată de Primul Conciliu, articulând documentele în *titluri*.

1.2.5. Al Treilea Conciliu Provincial

Ultimul Conciliu Provincial ale cărui acte au fost publicate²⁰ s-a desfășurat la Blaj în perioada 4-17 septembrie

²⁰ Trebuie amintit faptul că în Biserica noastră a mai avut loc un Conciliu Provincial, considerat ca fiind al patrulea și desfășurat de-a lungul a trei ani (1998 – 2000); acesta a aniversat și marcat tricentenarul Unirii cu Roma. Actele nu sunt încă publicate astfel că nu putem face nicio trimitere la conținutul acestora. Pentru unele detalii organizatorice vezi W. A. BLEIZIFFER, *Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, actualitate și perspective*, Cluj Napoca, 2016, 257-259.

1900²¹ la doar numai opt ani după ultimul Conciliu. În *Epistola indictionis* Arhiepiscopul și Mitropolitul marchează împlinirea a 200 de ani „...dela proclamarea și subscrierea memorabilului act al Unirei Românilor cu Biserica Catolică a Romei”, și consideră acest moment un motiv valid pentru convocarea unui nou Conciliu. În concepția aceluiași Arhiepiscop și Mitropolit Conciliul oferă și o propice ocazie pentru reconfirmarea profesiunii de credință catolică „pentru conservarea și dezvoltarea bisericei noastre în mijlocul numeroaselor vicisitudini și marilor adversități”²². Ce a dorit să sublinieze înaltul Ierarh prin aceste cuvinte este destul de greu de spus; ceea ce este însă important de semnalat, relaționat la chestiunea rituală și a disciplinei sacramentale, este faptul că începând cu primele luări de poziție în cadrul desfășurării lucrărilor Conciliului, acesta se dorește a fi „conservator”, în justa interpretare a cuvântului. Fără îndoială că intenția Conciliului a fost aceea „de a reafirma independența Bisericii române față de ierarhia latină și legitima proclamare a propriilor tradiții rituale”²³.

²¹ Acte publicate în *Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900*, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906. Decretul de recunoaștere a Actelor prezintă data de 21 decembrie 1905.

²² AJ III (1900), *Epistola indictionis Synodi Provinciae Ecclesiasticae graeco-catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis*, 7-8.

²³ C. DE CLERCQ, (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholiques*, t. XI de *Histoire des Conciles*, I (1575-1849), 1949, 837: „de réaffirmer l'indépendance de l'Église roumaine vis-à-vis de la hiérarchie latine et proclame la légitimité de ses propres traditions rituelles”.

Sinodul²⁴ tratează *Despre cultul dumnezeesc* în Titlul III prezentând norme foarte detaliate *Despre sânta Liturgie* (cap. I), *Despre biserici* (cap. II), și *Despre cemetarii* (cap. III). Reconfirmând de fapt principiile stabilite de Primul Conciliu Provincial, se reafirmă faptul că „Centrul cultului public este în sânta Liturghie adevăratul, propriul și unicul Sacrificiu ale Legii nouă...”²⁵. Este deci afirmată centralitatea sacrificiului liturgic și faptul că Biserica s-a preocupat ca din cele mai vechi timpuri să se urmărească desfășurarea cultului conform prescripțiilor prevăzute în cărțile de cult, și îndeosebi în Liturghier. În același loc se amintește faptul că limba liturgică este româna, acest lucru fiind dorit de înșiși Părinții Unirii, lucru garantat mai apoi de Sfântul Scaun prin constituirea Provinciei Ecclesiastice de Alba-Iulia și Făgăraș. Este subliniat principiul conform căruia pentru uz liturgic se vor folosi doar acele cărți care se bucură de aprobare ecleziastică, și sunt recunoscute ca fiind legitime de către Scaunul Apostolic. Sfințenia sacrificiului liturgic necesită cunoașterea riguroasă și exactă a tuturor oficiilor liturgice, nefiind admiși la primirea ordinelor sacre acei candidați care nu demonstrează faptul că posedă aceste cunoștințe. Rămâne totuși în competența Protopopilor datoria de a preveni și împiedica introducerea abuzurilor ce ar putea rezulta fie din folosirea inadecvată a cărților

²⁴ Examinarea actelor din partea Congregației de Propaganda Fide în *Ponenza* 2/1903, și formularea unui număr de doar 3 dubii.

²⁵ AJ III (1900), Titulus III, Caput I, 1.

liturgice, fie din celebrarea sacramentelor și a celorlalte acte liturgice în mod incorect.

Conciliul admite disciplina așa-zisei celebrări „private” a sfintei Euharistii, interzicând însă celebrarea acesteia în absența credincioșilor. Din acest motiv se impune obligativitatea prezenței cantorului sau „în cas de lipsă însă alt bărbat”²⁶. Și trimiterile la formele de celebrare euharistică ale celor trei sfinte Liturghii²⁷ sunt foarte vaste, Conciliul demonstrând acuratețe în stabilirea normelor referitoare la timpuri, locuri, disciplina celebrării, pregătirea îndepărtată și apropiată, precum și la fructul și intenția de liturghie.

Cel de-al doilea capitol stabilește norme relative la modalități de construire a bisericilor și forma acestora, de aranjare interioară a mobilierului, a iconostasului, a altarului, a icoanelor. Nu sunt de altfel neglijate normele referitoare la păstrarea și utilizarea vaselor sacre și a ornatelor preoțești. Însă ceea ce pare oarecum insolit în prezentarea acestei teme, dar oricum necesar pentru sublinierea a unui

²⁶ *Ibidem*, 4.

²⁷ „În biserica noastră se deosebesc trei feluri de liturgie, anume liturgia Sântului Ioan Gură-de-aur, liturgia Sântului Vasile-cel-mare și liturgia Presanctificatelor. Preoții sunt detori a observa esact disciplina bisericii noastreprivitor la celebrarea acestor liturgie și nu le este iertat a celebra o liturgie în locul celeilalte, p. e. a sântului Ioan Gură-de-aur în locul liturgiei Presanctificatelor...”. *Ibidem* 6. Același caracter îl are și norma stabilită de AJ 1, Titulus VI, caput II.

aspect practic în ceea ce privește pregătirea ofrandelor, este referința la materia pentru celebrarea Sfintei Liturghii²⁸.

1.3. Concilii și Sinoade eparhiale

Mai puțin cunoscute decât Conciliile Provinciale, Conciliile și Sinoadele eparhiale reprezintă un bogat izvor de drept particular, tratând diverse probleme născute cu precădere în ambientul fiecăreia dintre cele cinci eparhii ale Bisericii Greco-Catolice Române. Prin termenul de Conciliu sau Sinod provincial subînțelegem în acest context toate acele Sinoade care au fost celebrate în eparhiile greco-catolice: înaintea constituirii eparhiei de Făgăraș (15 iunie 1721) au fost ținute la Alba-Iulia, iar mai apoi prin înființarea celorlalte eparhii, în propriile sedii episcopale. Numărul extins al acestor Concilii sau Sinoade nu ne permit, cel puțin momentan, o tratare aprofundată a fiecăruia în parte. Ne vom limita la enumerarea acestora și la sublinierea aspectelor care interesează tematica abordată în prezenta lucrare.

Sinodul de la Alba-Iulia, 1700²⁹. – publică 28 de canoane (canoanele 2 și 4 vor fi ulterior modificate). Amintim

²⁸ AJ III (1900), Titlul III, Capitolul II, 3: „prescurile ce se aduc la biserică să fie din făină curată de grâu, scutită de orice ingrediente străine, iar vinul să fie vin curat de viță”.

²⁹ Acte publicate în J. MOLDOVANU, *Acte Sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia si Fagarasiu*, tomul II, Blaj 1872, 115-123; C. DE CLERCQ (cura et studio), *Decreta viginti Synodoum eparchialium Orientalium Catholicorum*, Roma, 1971, 20-24; MANSI 36 (1961) 857-868; *Magazinulu*

doar canoanele 13, 15, 17, 18, 20, 21, 24, 26, 28, de o particulară importanță pentru tematica noastră; sunt amintite următoarele teme: zilele de sărbătoare și participarea la slujbele celebrate în aceste perioade, ajunuri și posturi, funcțiuni liturgice duminicale și festive, disciplina celebrării sacramentelor, și chiar cultul icoanelor.

Sinoadele de la Alba-Iulia, 1701. – Este vorba despre o serie de două Sinoade, care au un caracter preponderent organizatoric din punct de vedere al guvernării ecleziastice. Primul Sinod³⁰, reunit imediat după luarea în posesie a scaunului episcopal de către Atanasie, tratează în mod solemn despre actul de confirmarea a episcopului de către autoritățile imperiale (19 martie 1701), și despre cele 15 punctele conținute în diploma trimisă ca anexă a confirmării. Printre normele disciplinare conținute în această diplomă amintim:

istoricu dein Daci'a suptu redacti'a lui A. Treb. Laurian sî Nic. Balcescu, Bucuresti 1846, Tom. III, 307 ss. Tot la Alba-Iulia s-au desfășurat anterior alte patru Sinoade care au avut ca temă centrală Unirea cu Scaunul Romei (februarie 1697, 17 octombrie 1698, 20 mai 1699, 26 septembrie 1699). Doar cu Sinodul din 1700 este redactat actul Unirii (identic de altfel cu cel emanat în Sinodul din 1698), act prin care se naște oficial Biserica Greco-Catolică Română; cf. Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie, Editura Viața creștină, Cluj-Napoca, 1998, 38-52. Vom lua deci în considerare doar Conciliile celebrate după anul 1700. Pentru un studiu aprofundat al documentelor Sinoadelor de la Alba-Iulia între anii 1697-1699, vezi NILLES N., Simbolae ad illustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis, Volumen I, Oeniponte, 1885, 161-245.

³⁰ MANSI 36 TER (1961), 871-872; *Collectio Lacensis*, 987-990.

interdicția de a hirotoni un număr de preoți mai mare decât necesitățile reale ale Bisericii; interdicția de a fi admiși la ordinul preoției cei care nu au împlinit vârsta de 25 de ani sau cei care au celebrat o a doua căsătorie; cauzele matrimoniale nu vor mai fi judecate decât după prealabila informare a teologului³¹ (7); cauzele care vor avea ca parte în proces clerici vor fi judecate de un tribunal ecleziastic și nu de unul civil (9); credincioșii laici vor putea primi sacramentele și în timpul Păresimilor (motivul este acela că de multe ori preoții, în această perioadă, refuzau credincioșilor administrarea Euharistiei și a sacramentului spovezii) și se stabilesc taxele ce vor fi percepute cu ocazia administrării sacramentului căsătoriei și a funeraliilor; se mai stabilește că administrarea sacramentului botezului și a euharistiei, precum și a viaticului, sunt scutite de taxă (10)³². Cel de-al doilea Sinod se desfășoară la data de 1 noiembrie³³.

Sinodul eparhial din Alba-Iulia, 1702³⁴. – Reia în discuție unele teme tratate în precedentele Sinoade din 1701.

³¹ Teologul iezuit, în urma propunerii Generalului Iezuiților, a fost flancat de către Împărat episcopului român pentru a-i acorda, cel puțin în primii ani ai Unirii, ajutor în rezolvarea chestiunilor dogmatice și morale care se puteau prezenta în tânăra Biserică. Pentru un studiu mai aprofundat vezi B. Bărbat, *L'institution de l'office du "Théologien" dans l'Église roumaine unie*, Roma, 1963.

³² Cf. C. DE CLERCQ, (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholiques, t. XI de Histoire des Conciles, I (1575-1849)*, 1949, 126-128.

³³ Texte sub formă de scrisori în NILLES, *Symbolae*, 125-126, 326-328.

³⁴ NILLES, *Symbolae*, 351-354; MANSI 36 TER (1961), 882.

Ca organism judiciar, Sinodul, îi condamnă pe acei preoți care au declarat divorțuri, aceasta fiind o facultate rezervată numai autorității protopopilor³⁵ și episcopului. Se ia decizia

³⁵ Despre facultatea protopopilor de a judeca și cauze matrimoniale, în momentul celebrării AJ 1 (1872) nu avem nicio urmă. Titlul X, Cap. II, stabilește doar că „Ad causas matrimoniales vinculum attinentes pertractandas Episcopi ex *Presbyteris idoneis* fora constituunt, quae praeter Praesidem ad minus quator Assessoribus qua Iudicibus atque Notario coalescere debent”. În privința revizuirii documentelor, Congregația de Propaganda Fide formulează o serie de dubii: «Se debba togliersi da questo Capo quanto concerne i fori de' protopopi allo scopo di sopprimere questo abusivo tribunale di prima istanza in tutta la provincia ecclesiastica di Fogaras e Alba Giulia. Se invece, conservando ove esistono questi fori giudiziali, debbasi dichiararli incompetenti a sentenziare sulle cause ecclesiastiche più gravi e segnatamente sulle matrimoniali»: *Ponenza* 6/1874, Dubbio 196-197, 25 (235). În corespondentele *Note d'Archivio*, Congregația se declară contrară păstrării unui astfel de for judiciar, sau admite păstrarea acestora cu mențiunea declarării lor ca fiind *assolutamente incompetenti a giudicare le cause più gravi, e segnatamente le matrimoniali*. Ibid., *Note d'Archivio*, §§ 313-347, 167-180 (521-534). Tema va fi mai apoi reluată cu ocazia altor dezbateri asupra corectării Actelor AJ I (1872): *Ponenza* 1/1877, 21 (25); *Ponenza* 6/1878, 37-38 (347-348), 20-21 (388-389), 27 (395), 43-47 (411-415); *Ponenza* 19/1884, 16-22 (860-866), 18-19 (890-891). În favoarea acestei instituții intervine cu mult timp înainte, în 1795, protopopul Petru Maior care, în lucrarea sa *Protopapadichia*, critică faptul că cele patru puncte ale unirii nu sunt respectate, și că sunt impuse și alte lucruri diferite de acestea. El afirmă de fapt: „...Fiindcă clerul românesc cu acea togmeală s-a unit și încă protestație a făcut, ca afară de cele patru puncturi nemică înnoire să nu se facă în lege, nici la mai multe să nu fie siliți. [...] S-au nevoit, zâsei, episcopii a băga la uniți obiceiul catolicilor în treaba despărțeniei căsătoricești. Ci era lipsă aci de o măiestrie subțire, ca să servească cugetul, că a poruncit protopopilor

de a tipării un număr mare de cărți, și de a trimite cinci din cei mai inteligenți tineri în școlile de la Roma, Viena și Trnava „ad artium liberalium studia et ad sacras literas diligenter informandi”. Ultima dintre hotărâri nu va avea însă niciun rezultat concret.

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1703. – Sunt discutate chestiunile care se regăsesc în 7 puncte cuprinse în două scrisori³⁶ expediate, în vederea desfășurării Sinodului, episcopului Atanasie și adunării sinodale de către Cardinalul Kollonich Lèopold, primatul Ungariei începând cu anul 1697; despre interstițiile hirotonirilor conform disciplinei grecești: între subdiaconat și diaconat 1 an, între diaconat și preoție 2 ani, cu posibilitatea cererii și acordării dispensei de către Cardinal (1); despre vârsta canonică pentru administrarea hirotonirilor (can. 14 Trullo): 25 de ani pentru diacon, 30 pentru preot, cu posibilitatea acordării dispensei de către Cardinal (2); diaconul care înainte de primirea ordinului sacru a declarat că dorește să se căsătorească, celebrează căsătorie validă dar ilicită (3); cel care din cauza ignoranței și înainte de Unire a celebrat o căsătorie după primirea ordinelor majore, poate să continue exercitarea ordinului respectiv, fiind totuși sfătuit să nu o facă (4); cine a celebrat o a doua căsătorie nu va mai putea fi admis la

și săboarelor ca să se lașe de obiceiul cel grecesc, carele pururea l-au ținut, și să îmbrățișeze cel catolic, lucru deșert era”; *Protopapadichia*, § 21.

³⁶ In NILLES, *Symbolae*, 357-361.

primirea ordinelor sacre (5); divorțaților, în favoarea cărora nu s-a declarat anularea legitimă a legăturii, în măsura posibilului să le fie impusă restabilirea coabitării cu prima soție (6); episcopul nu poate hirotoni decât un număr suficient de preoți, care să asigure necesitățile eparhiei, iar când cel admis la primirea ordinului sacru are un stăpân, hirotonirea nu va fi administrată decât după primirea consensului stăpânului respectiv³⁷.

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1711³⁸. – Nu tratează tema luată spre analiză³⁹. Cu toate acestea, în linia păstrării Unirii cu Roma și a punctelor conținute în documentele de unire, episcopul Atanasie promite printr-o declarație să excludă și să distrugă acele hotărâri care luate în cadrul sinodului sunt contrare „legii și ritului”⁴⁰.

Sinodul electoral de la Alba-Iulia, 1713⁴¹. – Sinod electoral, reunit cu ocazia decesului episcopului Atanasie.

Sinodul electoral de la Alba-Iulia, 1714. – Nu tratează tema luată spre analiză. Este reunit ca urmare a eșecului precedentului Sinod⁴².

³⁷ Cf. C. DE CLERCQ, *Conciles*, 129-130.

³⁸ NILLES, *Symbolae*, 386-387; Coll. Lacensi (VI) 989-999.

³⁹ Cfr. C. DE CLERCQ, *Conciles*, 131-132.

⁴⁰ Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Române Unite*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2006, 157.

⁴¹ *Collectio Lacensis* (VI), 989-992. De CLERCQ, în lucrarea *Histoire des Conciles*, atribuie Sinodului o altă dată, și anume 1714.

⁴² Cf. *Perspective*, I, Anul XVII, Nr. 65-68, 185-189.

Sinodul electoral de la Sibiu 1715. – Nu tratează tema luată spre analiză⁴³.

Sinodul eparhial de la Făgăraș, 1725⁴⁴. – Publică 14 canoane. Printre acestea, cann. 6-8 tratează despre disciplina sacramentală, în special despre sfânta Euharistie. Alte canoane iau în discuție sacramentul penitenței și perioadele de post și abținere (cann. 6, 11 și 14). Sinodul, cu un pregnant caracter disciplinar, încearcă să întărească disciplina ecleziastică în materie de administrare sacramentală stabilind pedepse grave împotriva credincioșilor care primesc sacramentele administrate de monahi a căror apartenență nu se cunoaște, sau asupra cărora planează dubiu în ceea ce privește validitatea hirotonirii sacerdotale (can. 3).

Sinodul eparhial de la Cluj-Mănăstur (Cluj), 1728⁴⁵.– Sinodul este reunit de către teologul iezuit Adam Fitter, superiorul Colegiului iezuit Cluj, datorită vacanței scaunului de la Făgăraș, vacanță ce durează de la moartea episcopului Atanasie. Pe lângă chestiuni specific electorale, Sinodul tratează și probleme referitoare la administrarea sacramentelor, în linie de continuitate cu precedentele Sinoade. Este subliniată obligația protopopilor de a vizita

⁴³ *Ibidem*, 189-190.

⁴⁴ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 108-114; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 25-29; MANSI 37 (1961) 253-264.

⁴⁵ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 101-107; MANSI 37 (1961), 945-952.

propriul protopopiat „qua occasione etiam singulariter examinabunt popas praesertim de ruditate suspectos, nun formam et materiam sacramentorum calleant, quamodoque et qualiter eadem administret” (sessio prima, 5); aceiași protopopi vor aplica oportune remedii pentru ca preoții „Lyturgias singulis festis et dominicis diebus celebrent...ne quisquam potui immoderato addictus negligat munia parochialia et praecipue sacramentorum vel maxime necessariorum administrationem, prout sunt baptismus, confessio, communio” (sessio secunda, 8). Sacramentul botezului va trebui administrat „quamprimum”. Tot în cadrul vizitelor lor, protopopilor li se cere să impună preoților celebrarea oficiului orelor canonice (cu siguranță este vorba de celebrarea utreniei) împreună cu Sfânta Liturghie, astfel încât să favorizeze o mai bună participare a credincioșilor, care pentru evidente motive sosesc în întârziere la aceste oficii. (sessio septima, 21).

Sinodul eparhial de la Făgăraș, 1732⁴⁶. – Sinodul a avut loc imediat după înscăunarea noului episcop de Făgăraș, Ioan Inochentie Micu-Klein (1730-1751). Acesta a adopta un număr de 20 de canoane, din care 8 tratează în mod explicit chestiuni referitoare la disciplina sacramentelor. Din dorința de a reorganiza această disciplină, Sinodul oferă o întreagă normativă canonică. Astfel, pentru buna desfășurare a misiunii sale, fiecare biserică va fi deservită de doi preoți,

⁴⁶ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 96-100; MANSI 37 (1961), 961-966.

un diacon și un sacristan (can. 4); celebrarea sfintei Liturghii duminicale este obligatorie (cann. 11 și 12); observanța marilor sărbători este obligatorie atât pentru preoți cât și pentru laici (can. 13); preoților care nu respectă prescripțiile rituale în administrarea sacramentului botezului și a spovezii cu excepția pro „casibus reservatibus et urgentibus” li se vor aplica pedepse (can. 14); nu vor putea fi introduse noi zile de sărbătoare în afara celor deja stabilite (can. 15); celebrarea sacramentului căsătoriei se va face doar după tripla publicizare a acesteia, iar preoții nu vor putea celebra sacramentul decât numai propriilor parohieni (can. 16); preoții au obligația de a se spovedi „omni mense” (can. 17).

Sinodul eparhial de la Blaj, 1738⁴⁷. – Nu tratează despre disciplina sacramentelor. Sinodul are un clar caracter economic și decide printre altele înființarea unei mănăstiri baziliene masculine.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1739⁴⁸. – Sinodul tratează în două secțiuni separate revendicările clerului greco-catolic față de prezența teologului iezuit, ca urmare a consecințelor create de conținutul Diplomei Leopoldine din 16 februarie 1699. Tema noastră este abordată lateral: din punctul de

⁴⁷ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 93-95; MANSI 38 (1961), 455-456. Sinodul are o importanță deosebită datorită faptului că în urma acordului imperial *et Apostolicae Sedis gratiae*, scaunul episcopal este transferat de la Făgăraș în noul sediu de la Blaj. Cu acest eveniment începe o nouă etapă în istoria ecleziastică română.

⁴⁸ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 81-92; MANSI 38 (1961) 465-477.

vedere al disciplinei liturgice și sacramentale clerul nu este obligat să respecte decât cele patru puncte stabilite în documentele de unire „plura autem nullo sub pretexto adigatur” (Sessio prima, Litera A, 5); dreptul canonic românesc conținut în colecția Pravila își păstrează valoarea de lege cu excepția acelor puncte care sunt contrare Unirii (Sessio prima, litera A, 6).

Sinodul eparhial de la Blaj, 1742⁴⁹. – Ne aflăm în fața unicului Sinod ale cărui acte au fost publicate la Blaj în alfabet chirilic. Lucrările s-au desfășurat pe durata a 3 zile, la final fiind aprobate 15 decizii. Din punctul de vedere al disciplinei sacramentelor ne interesează *acta diei secundae*: competența protopopilor de a verifica felul în care preoții administrează sacramentele (decizia 2); protopopii trebuie să transfere spre rezolvare cauzele matrimoniale mai complexe către scaunul episcopal (decizia 3), în timp ce cauzele mai simple puteau rămâne în continuare, cu scopul de a nu aglomera prea mult scaunul episcopal, în competența protopopilor (decizia 11); celebrarea liturgică festivă și duminicală (decizia 9); necesitatea existenței registrelor pentru botezați și căsătoriți (decizia 10); intervențiile Episcopului și

⁴⁹ J. MOLDOVANU, *Acte Sinodali*, tomul I, 145-157; Ceea ce pare interesant, dincolo de forma lingvistică sub care se prezintă actele Sinodului, este faptul că acesta precizează în titlu faptul că data de desfășurare a lucrărilor este după calendarul nou „Actele sinodului santei baserece unite a Fagarasului tienutu la Blasiu in 14 Maiu cal. nou, a. D. 1742”, 145. MANSI 38 (1961) 491-500.

Disciplina sacramentelor și cultul divin

ale teologului pentru împiedicarea trecerii credincioșilor orientali la ritul latin (decizia 12)⁵⁰.

Adunarea de la Blaj, 1744. – Convocată de episcopul I. I Micu-Klein din cauza problemelor politico-sociale apărute ca urmare a publicării unei noi diplome imperiale (9 septembrie 1743) care confirmă statutul Bisericii Greco-Catolice. Analizează numai probleme organizatorice⁵¹. Actele nu s-au păstrat⁵².

Sinodul eparhiale de la Blaj, 1752. – Convocat de episcopul Petru Pavel Aron a doua zi după alegerea sa în Scaunul de Blaj pentru numirea membrilor curiei. Sinodul are un caracter pur organizatoric și nu tratează tema sacramentală. Actele nu s-au păstrat⁵³.

⁵⁰ „Pentru că mare scădere și pagubă simte clerul și neamul românesc unit din Ardeal din trecerea românilor la ritușul latinesc, cu smerenie să roagă soborul Măriei Sale ca să sârguiască cu părintele pater teolog a dobândi de la prea sfântul patriarh apostolicesc (de la Roma) poruncă cum niminia din ritușul nostru cel grecesc unit să nu fie slobod a trece la ritușul latinesc, precum aceasta și în Țara leșească s-a oprit” Z. PÂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Unite*, 261.

⁵¹ Cf. C. DE CLERCQ, *Conciles*, 207-208.

⁵² „Procesul verbal al Sinodului nu s-a păstrat; sunt însă cunoscute două dări de seamă asupra adunării. Una este scrisă de Petru Dăianu, secretarul lui Klein. Autenticitatea ei este absolut sigură. Cealaltă relatare poate fi găsită în arhiva Episcopiei romano catolice de la Alba Iulia (vezi Nilles, I, 562-563) și în opinia mea, ar fi putut fi opera teologului Balogh”, Cf. ZOLTAN T., *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*, traducere din limba maghiară de Maria Someșan, Ed. Pytagora, București, 2001, 145.

⁵³ Cf. DE CLERCQ C., *Conciles*, 207-209.

Sinoadele eparhiale de la Blaj, 1754-1759, 1763. – Toate aceste sinoade au fost ținute sub episcopul Petru Pavel Aron (1752-1764), și tratează în mare parte aspecte politice și sociale ale timpului⁵⁴. După cum vedem ele au fost celebrate anual, după prescripțiile *Pravilei*, cu excepția anului 1757 când a fost imposibilă întrunirea acestuia din cauza ciumei; prin urmare ne aflăm în fața a șase sinoade.

Dintre acestea, numai Sinodul de 1754 tratează un subiect legat de administrarea sacramentului căsătoriei. Ne aflăm în fața introducerii formei de celebrare a căsătoriei, care cere pentru validitatea sacramentului, celebrarea în fața preotului paroh și a doi martori. Deși nu este menționat numele, este cu siguranță vorba de prevederile decretului tridentin *Tametsi*⁵⁵. Se pare însă că dispozițiile „decretului matrimonial” nu au aplicabilitatea scontată. Într-un schimb de scrisori cu Sfântul Scaun, succesorul lui Aron, Episcopul Atanasie Rednic, expune faptul că decretul nu face nicio referire la Conciliul din Trento, deoarece acesta este detestat de către popor și cler, motiv pentru care anularea

⁵⁴ *Ibidem*, 209-210.

⁵⁵ „Qui aliter, quam praesente parocho vel alio sacerdote, de ipsius parochi seu ordinarii licentia, et duobus vel tribus testibus matrimonium contrahere attentabunt: eos sancta synodus ad sic contrahendum omnino inhabiles reddit, et huiusmodicontractus irritos et nullos esse decernit, prout eos praesenti decreto irritos facit et anulat”. Concilio di Trento, ses. XXIV, 11 nov. 1563, *Dottrina sul sacramento del matrimonio* decreto *Tametsi*: COD, 755-756.

căsătoriilor clandestine se face în virtutea decretului însuși⁵⁶ și nu neapărat datorită existenței lui *Tametsi*. Este cert că Sfântul Scaun nu a aprobat niciodată acest decret și că în cele din urmă acest decret a fost revocat, sau oricum lipsit de eficacitate cel puțin până la moartea Episcopului Aron⁵⁷. În schimb, de îndată ce a fost înființată Mitropolia de Blaj (26 noiembrie 1853⁵⁸), Episcopii greco-catolici în ceea ce privește practica eparhiilor lor „făceau cunoscut faptul că în biserica orientală binecuvântarea preotului este necesară pentru validitatea căsătoriei”⁵⁹: „Ut matrimonium validum sit, debet a sacerdote concernante juxta ritum ab Ecclesia praescriptum benedici; matrimonia autem a sacerdote non benedicta pro nullis habentur”⁶⁰.

Sinoadele eparhiale de la Blaj, 1765, 1766. – Desfășurate sub nou-alesul episcop Atanasie Rednic (1764-1772). Primul sinod (13 noiembrie), ale cărui lucrări se desfășoară

⁵⁶ „È certo però, che la S. Sede non ha mai approvato quel decreto, e che o fu revocato, ovvero che non ebbe alcun effetto almeno dopo la morte del Vescovo Aron”, SCPF, *Fond SC, Miscelanea* vol. II, 253-255.

⁵⁷ Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale, *Ponenza 6/1874, Nota d'Archivio* 124, 71 (425).

⁵⁸ MANSI, 42 (1961) 619-626.

⁵⁹ „Facevano conoscere che nella chiesa orientale la benedizione del parroco sia necessaria alla validità del matrimonio”, SCPF, *Fondo CP* 161, *Esame sopra i diversi punti di disciplina proposti dai Vescovi della Provincia ecclesiastica di Fogaratz ed Alba Giulia*, 23 (14), 70-71 (38).

⁶⁰ *Ibid.*, Lettera diretta all'E-mo Card. Viale Prelà pro-Nunzio di Vienna dall'Arcivescovo e Vescovi della provincia ecclesiastica di Fogaras ed Alba Giulia li 15 Aprile 1856, V. De matrimoniis in genere, a), 45-46 (26).

imediat după întronizarea episcopului, numește membrii curiei, în timp ce al doilea (20 noiembrie) ne rămâne necunoscut în conținut din cauza faptului că documentele nu s-au păstrat⁶¹. Cu toate acestea, se pare că acest al doilea sinod ar fi tratat totuși chestiuni referitoare la formarea candidaților la preoție, care va avea loc la Blaj, în cele două seminarii⁶².

Sinoadele eparhiale de la Blaj, 1767. - Referitor la acest Sinod nu avem acte care să ateste efectivă sa desfășurare și nici o confirmare a anului în care el ar fi avut loc. În baza unui articol publicat în revista *Cultura Creștină*⁶³ și a unor documente de arhivă, observăm că acest „*Synodi Generalis* din 1767” are patru capitole și mai multe anexe (A, B, C, D, și E)⁶⁴.

Referitor la disciplina sacramentală sau de cult, sinodul pare să decidă în partea a II-a la punctul 2 chestiuni referitoare la administrarea botezului în condiții excepționale și „poruncește protopopilor, ca în fiecare parohie să instruiască pe moașe, cum trebuie să boteze copii în caz de necesitate; și dacă vor fi instruite pe deplin, să le dea certificat de aprobare spre acest scop”⁶⁵. De asemenea, în partea a III-a, părinții

⁶¹ Cfr. C. DE CLERCQ, *Conciles*, tome I, 210.

⁶² Z. PĂCLIȘANU, *Istoria Bisericii Unite*, 433.

⁶³ I. BĂLAN, *Un sinod diecezan de sub Episcopul Rednik*, extras din *Cultura Creștină*, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1936, 1-15.

⁶⁴ R. DOBRA, *Sinodalitatea în Biserica Română Unită cu Roma, (secolele XVII-XIX)*, Teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, 2011, 193-197.

⁶⁵ I. BĂLAN, *Un sinod diecezan de sub Episcopul Rednik*, 4.

sinodali se preocupă de problemele legate de formarea seminariștilor, hotărând, în conformitate cu prevederile Papei Clement al XIII-lea care cerea să fie introdus în „Colegii și Seminarii” Catehismul Roman, ca în seminariile unite să fie introdus pentru prima dată manualul „Catehism pentru ordinanți”, care era întocmit după doctrina Conciliului Tridentin și editat la Viena și la Koln⁶⁶.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1772⁶⁷. – Nu tratează despre disciplina sacramentelor.

Sinodul de la Viena, 1773⁶⁸. – Convocat de împărăteasa Maria Tereza la Sinod au participat toți episcopii uniți din Ungaria, Croația și Transilvania. Chiar dacă nu este un sinod al Bisericii Române Unite, Sinodul intereparhial are o importanță deosebită datorită faptului că a discutat și decis teme comune pentru toate Bisericele. Printre temele cu caracter liturgic sau sacramental acest Sinod a discutat despre: cărțile liturgice care vor fi tipărite la Viena (sessio 3) și vor fi cenzurate; reducerea numărului sărbătorilor în favoarea uniformității și împotriva abuzurilor (sessio 10 et 11), și în sfârșit, determinarea taxelor pe care credincioșii vor trebui să le plătească cu ocazia administrării Sf. Taine și a sacra-

⁶⁶ R. DOBRA, *Sinodalitatea în Biserica Română Unită cu Roma*, 195.

⁶⁷ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 75-80.

⁶⁸ Acte nepublicate. *Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum, manuscrise în SCPF*, Fondo (SC) Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria, 1642-1845, *Miscellanea* vol. 1, 44-78.

mentaliilor (sessio 12 et 13). Deciziile luate vor fi aplicate de asemenea și în Biserica Greco-Catolică din Transilvania.

Sinodul propune editarea unui număr mare de cărți liturgice în diferite limbi: cărțile liturgice care vor urma să fie tipărite sunt⁶⁹:

Horologius majius seu Breviarius, Euchologium seu Rituale, Lyturgicon, Hyrmologion seu liber cantus, Libros Evangeliorum, Apostolos seu Libros Apostolorum, Octoichon, Triphologion seu Antologium Liber officia Festorum de Paecepto, Triodion – officium quadragesimale cui adjungi solet et Penticostarion officium, Menea, Archieraticon, Diaconicon, ...,

Alături de aceste cărți, este propusă tipărirea „alii libri, quorum non modo magna utilites, sed necessitas quoque esset”. Instituirea unui cenzor pentru corectarea cărților impune existența unor exigențe interesante pentru tema noastră: cărțile vor fi tipărite „ad utilitatem Diocesum, respectând religia catolică, dogma, ritul greco-catolic, Tipicon-ul sau rubricile ceremoniilor” (sessio XIV et XV).

În ceea ce privește însă sărbătorile, Sinodul, stabilește⁷⁰

sedecim Festa di Paecepto in omnibus Diocesibus aequaliter esse statuentur, hac qua seguntur:

In Septembri: 8va Nativitas B.M.V.; 14 Exaltatio S. Crucis cum jejunio.

In Novembri: 8va S. Michaelis Arch-Angeli

⁶⁹ Sessio tertia.

⁷⁰ Sessio decima et undécima.

In Decembri: 6 ta S. Nicolai Episcopi, 25 Nativitas Dni N. J. Christi, 26 B. Virginis, et S. Josephi.

In Januario: 1ma Circumcisio Dni N.J.C. et S. Basilii, 6 ta Epiphania.

In Februaris: 2 da Purificatio B.V.M.

In Martie: 25 ta Annunciatione B.V.M.

In Aprilis-Majo: Feria 2da Paschatis, Ascensio Dni N.J.C., Feria 2da Pentecostes.

In Junio: 29 SS. Apostoli Petri et Pauli.

In Augusto: 6ta Trasfiguratio Dni N.J.C., 15 Assumptionis B.V.M.

Pe lângă aceste sărbători comune tuturor eparhiilor orientale catolice Sinodul enumeră de asemenea și sărbătorile ținute în fiecare dintre acestea. Pentru Eparhia de Făgăraș, acestea sunt: sărbătoarea Sf. Dumitru și a Sf. Ilie, Intrarea Sf. Fecioare Maria în Templu, Sf. Gheorghe și nașterea Sf. Ioan Botezătorul⁷¹.

Prin urmare, deciziile Sinodului vor influența administrarea viitoare a sacramentelor precum și existența și conținutul cărților liturgice în Biserica noastră.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1791 – Sinodul convocat sub episcopul Ioan Bob are ca scop depunerea jurământului de fidelitate față de împărat. Nu tratează despre disciplina

⁷¹ Trebuie ținut cont de faptul că în apendice, la tabela 8, actele Sinodului prezintă lista sărbătorilor ținute în Eparhia de Făgăraș: „29 feste observanda, 13 feste dispensanda”. Vei apendice 2.

sacramentelor. Singurul aspect care se poate presupune că a fost dezbătut este acela referitor la dreptul de a acorda dispense pentru cele trei anunțuri („vestiri”) obligatorii, prealabile încheierii căsătoriei⁷².

Sinodul eparhial de la Blaj, 1792 – Acest sinod a avut același obiectiv ca și precedentul, respectiv depunerea jurământului de credință față de noul împărat, Francisc al II-lea⁷³.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1821⁷⁴. – Sinodul dezbate la nivelul eparhiei o serie de chestiuni disciplinare. Deciziile sinodului se regăsesc în 5 capitole cu diferite canoane. Capitolul II stabilește competențele Vicarilor și ale protopopilor în ceea ce privește vizita canonică a propriilor protopopiate. Este subliniată necesitatea conservării și a completării registrelor parohiale (*poruncitele protocolóme*), sunt oferite indicații referitoare la păstrarea Sfintei Euharistii și la celebrarea sacramentelor cu scopul evitării erorilor care par a fi destul de frecvente. Din această perspectivă, cu ocazia vizitei canonice, Protopopul trebuie să îl oblige pe paroh să

⁷² D. DUMITRAN, „De la Soborul mare la Sinodul diecezan. Evoluția Episcopiei Făgărașului sub semnul reformei catolice (1782-1821)”, în *300 de ani de la Unirea Bisericii românești din Transilvania cu Biserica Romei*, Actele colochiului internațional din 23-25 noiembrie 2000, Presa Universitară Clujeană, 2000, 155-157. R. DOBRA, *Sinodalitatea în Biserica Română Unită cu Roma*, 200-202.

⁷³ D. DUMITRAN, *De la Soborul mare la Sinodul diecezan*, 157-159; DOBRA R., *Sinodalitatea în Biserica Română Unită cu Roma*, 202-204.

⁷⁴ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 68-74; DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum*, 70-75.

celebreze Sf. Liturghie, cu această ocazie putând vedea cum respectă rânduielele Sf. Taine. (cap. II, can. 5). În Titlul IV, referitor la credincioși, se prevede ca preoții parohi să vegheze să nu fie introduse alte sărbători noi în biserică, precum și datoria acestora de a evita celebrarea Sf. Liturghii în aceste zile.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1833⁷⁵. – Sinodul publică un număr de 16 canoane, la care se adaugă alte 4: acestea din urmă au legătură cu decretul imperial din 26 iulie 1832 și au ca scop descurajarea și împiedicarea motivelor de separarea a căsătoriilor. Canonul 2 prevede în privința protopopilor necesitatea ca aceștia să facă în fiecare an vizite canonice în protopopiatul lor, cu această ocazie fiind sfătuiți să cerceteze protocoalele din fiecare parohie, iar în cazul în care acestea nu existau să procure banii necesari pentru cumpărarea acestora. Canonul 6, asemenea canonului 2, avertizează pe preoții care nu țin rânduiala Sfintei Liturghii, de posibilitatea de a fi muștrați de protopop care însă nu mai are puterea de a-i judeca pe preoți, această atribuție fiind doar de competența Soborului Mare. De asemenea, sunt indicate și lăudate practicile catehetice pentru copii și tineri cu ocazia celebrării vecerniilor: tot astfel sunt lăudați cei care se preocupă de o bună pregătire a omiliilor. Interesantă este, la canonul 8, prezența „dascălului... barbatu charnicu” care

⁷⁵ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 63-68; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 76-80.

are ca misiune să-i învețe pe copiii din parohie, alături de cele elementare în ale religiei, și „tainele cu folosul lor...”.

Canoanele 1 și 2 care fac parte din cele 4 canoane cu legătură la decretul imperial nr. 4935 din 26 iulie 1833⁷⁶, fixează o parte din disciplină matrimonială referitoare la vestiri și dispense, precum și la „protocolul cununatilor”.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1850⁷⁷. – Sinod electoral pentru alegerea Episcopului, maturizează conștiința că *Pravila*, datorită modificărilor socio-politice cauzate de revoluția de la 1848, nu mai poate fi aplicată în materie de alegere a Episcopilor⁷⁸:

Asiá dara, acesta adunare compusa numai din preuti, finendu că de una parte nu vré a devení frangutoria de juramentu, prein care până sî estimatiunea morala a preutímiei s’ar’ periclitá in a-antea poporului, er’ de alta parte nu pote a nu implení mai inaltele ordinatiuni, care restringu sî prescriu modalitatea alegeri de acumu a eppului, otaresce a se rogá prein deputatiune la maritii dd. comisari c. r. cá pentru mantuinte’a cuscientei sale sî pentru mulcumirea poporului diocesanu se benevoleasca “pentru acum” a impoterí pre inteligentii mireni uniti, cari se afla de facia aici in Blasiu, spre a votisá in numele poporului; – care rogare deca nu ar’ fí implenita se se treaca la protocolu.

⁷⁶ C. GHIȘA, Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni 1832-1850, vol. I-II, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, vol. I, 98.

⁷⁷ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul I, 61-103.

⁷⁸ *Ibidem*, 80.

Conferințele Episcopilor Români de la Blaj, 1858⁷⁹. – După înființarea Mitropoliei de Blaj (26 noiembrie 1853) Congregația de Propaganda Fide transmite Nunțiului din Viena o instrucțiune care trebuie comunicată Episcopilor români. Aceștia sunt invitați să participe la o reuniune în care să stabilească un raport asupra situației religioase și disciplinei ecleziastice, în special în ceea ce privește exercitarea jurisdicției în nou înființata provincie ecleziastică și disciplina care se aplică și care ar trebui să corespundă propriului rit. Scopul acestor reuniuni este acela de a cunoaște starea de fapt în Biserica Română.

După examinarea actelor trimise de către Episcopii români în 1856⁸⁰, Congregația ia în considerare unele puncte particulare: referitor la celebrarea sacramentului căsă-

⁷⁹ SCPF, Fondo CP 161, *Protocollo delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 20-51 (270-286). Alături de documentele de arhivă, un studiu asupra acestor conferințe și textul proceselor verbale ale acestora în J. T. FILIP, „La Missione Apostolica in Transilvania”, în *Societas Academica Dacoromana, Acta Historica, Tomus VIII, Romae*, 1968, 265-319 (Apendice 280-319).

⁸⁰ SCPF, Fondo CP 161, Lettera diretta all'E-mo Card. Viale Prelà pro-Nunzio di Vienna dall'Arcivescove Vescovi della provincia ecclesiastica di Fogaras ed Alba Giulia li 15 aprile 1856, 1-5 (45-47); Rapporto di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Gran-Varadino 14 febbraio 1857, 182-195 (135-142); Copia di lettera di Monsignor Arcivescovo Greco-Unito di Fogaras ed Alba Giulia a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 18 febbraio 1857, 202-204 (145-146); Copia di lettera di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Lugos a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 14 febbraio 1857, 205-208 (147-148); Copia di lettera di Monsignor Vescovo Greco-Unito di Armenolpoli a Monsignor Nunzio Apostolico di Vienna 25 febbraio 1857, 208-210 (148-149).

toriei după primirea ordinelor minore, îndeosebi a subdiaconatului, dar și a doua căsătorie a preoților, Congregația consideră această practică „vera corruttela” și „veri abusi”. Propunerea autorilor acestor rapoarte este aceea de a acorda, în cazul subdiaconilor care au celebrat căsătoria după primirea hirotonirii, dispensa, cu ulterioara intervenție a Episcopului care va trebui pe viitor să „elimine cu orice preț o astfel de dezordine”. Sunt analizate și chestiuni referitoare la disciplina căsătoriilor⁸¹, care în Biserica română a acelei epoci erau considerate solubile datorită „*adulterium perfidam desertionem haeresim insidias procurationem et phrenesim*”. Această solubilitate însă este considerată de către Congregație greșită și falsă în comparație cu doctrina catolică⁸². Prin urmare, Congregația comunică ierarhiei române trei instrucțiuni care conțin puncte ce trebuie remediate în practica sacramentală: prima instrucțiune⁸³ are ca temă căsătoria clericilor minori după hirotonirea subdiaconală, practică respinsă de către Congregație și

⁸¹ În relatările lor Episcopii vor prezenta și impedimentele dirimente. Asupra acestei teme se va discuta mult.

⁸² SCPF, Fondo CP 161, Voto del R-mo P. Giovanni Perrone della compagnia di Gesù, 78-84 (83-86); Voto di Monsignor Filippo Vespasiani Vescovo di Fano, 84-97 (86-93); Voto del R-mo P. Gavino Secchi-Murro ex-Procuratore generale dell'Ordine dei servi di Maria, 98-132 (93-110); Voto del R-mo P. Anton Maria Panebianco dell'Ordine de Minori Conventuali, 132-172 (110-130).

⁸³ Publicată în actele AJ I (1872), *De continentia clericorum*, 281-300; MANSI 42 (1961) 698-708.

interzisă în viitor; a doua⁸⁴ se referă la indisolubilitatea matrimonială în cazul adulterului sau a abandonării vieții conjugale de către unul dintre soți; a treia instrucțiune⁸⁵ se referă la normele ce trebuie aplicate în cazul căsătoriilor mixte, căsătorii care sunt dezaprobată, dar care nu vor fi celebrate fără binecuvântare liturgică.

Pentru a pune în practică dispozițiile acestor instrucțiuni, Congregația De Propaganda Fide trimite la Mitropolia din Blaj o delegație apostolică, care între 13-22 septembrie 1858 ține o serie de nouă conferințe cu Episcopii români⁸⁶.

Alături de temele amintite deja în cele trei instrucțiuni, conferințele au mai tratat din perspectiva disciplinei sacramentale și alte teme, printre care componența și competențele sinoadelor, tribunalele bisericești, alegerea, drepturile și obligațiile protopopilor, instituirea și destituirea preoților, oficierea liturghiei, cărțile liturgice, seminarii și preparandii, alegerea mitropolitului și a episcopilor, capitlurile episcopale⁸⁷.

Aceste conferințe au avut ca rezultat clarificarea și soluționarea unor chestiuni pe care Congregația le privea cu mari rezerve. Chestiunile neclare sau dubii vor fi ulterior

⁸⁴ Publicată în AJ I (1872), De indissolubilitate matrimonii in casu adulterii et perfide desertationis, 197-222; MANSI 42 (1961) 645-662.

⁸⁵ Pubblicata negli atti di AJ I (1872), *De matrimoniis Mixtiis*, 223-264; MANSI 42 (1961) 661-688.

⁸⁶ Protocolli delle conferenze în SCPF, Fondo CP 161, 20-51 (270-286); Relazioni, 3-112 (206-260).

⁸⁷ BOCSAN N., – CÂRJA I., *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001, 116.

tratate în cadrul lucrărilor unui viitor Conciliu Provincial care va avea un profund caracter canonic, și care va stabili normele ce vor fi aplicate în fiecare Eparhie, chiar prin intermediul unor dispoziții stabilite de Concliliile Eparhiale.

Sinodul electoral de la Blaj, 1868⁸⁸. – Sinod electoral care stabilește noua disciplină referitoare la alegerea Episcopilor. Nu abordează probleme legate de disciplina Sacramentelor sau a clerului; a reconfirmat valabilitatea Unirii în temeiul documentelor semnate în 1700, care prin înșăși voința Romanilor Pontifi „în totu timpul s'au tienutu cu rigore de acestea base a uniunei garantandu nestirbat'a conservare a Ierarchiei proprie, a ritului, a disciplinei, și a tutu-roru datineloru baserecii rasaritene” ⁸⁹. Scrisoarea circulară pentru convocarea acestui Sinod oferă și știrea referitoare la publicarea celei de-a patra ediții a Euhologhionului, prima ediție cu litere latine corectată și revizuită.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1869⁹⁰. – Sinod eparhial de la Blaj, convocat de mitropolit pentru a rezolva problemele legate de rit, precum și cele referitoare la organizarea eparhiei. Publică VI capitole cu un total de 50 de canoane⁹¹

⁸⁸ J. MOLDOVANU, *Acte Sinodali*, tomul I, 1-60.

⁸⁹ *Ibidem*, 31-33.

⁹⁰ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 1-62; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 81-97; MANSI 42 (1961), 159-220.

⁹¹ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 38-58. Una dintre particularitățile acestui Sinod este dată și de frecvența trimitere pe care conținutul canoanelor o face la notele de la baza paginii, la disciplina prezentă în

fiind, se pare, unul dintre cele mai bogate sinoade în materie de disciplină sacramentală. Pe lângă tratarea unor teme ca predicarea cuvântului, moralitatea clerului și a poporului, venitul parohie, organizarea și administrarea spirituală a parohiei, sinodul oferă un spațiu amplu pentru tratarea sacramentelor, modul lor de administrare, precum și normele care trebuie respectate înaintea și în timpul celebrării acestora. De asemenea sinodul tratează și teme legate de veșmintele liturgice, vasele sfinte și decența lor conservarea, timpurile liturgice, post și abstenență, zilele de sărbătoare precum și norme pentru promovarea moralității.

Este singurul Sinod care cere explicit „cetirea diligente sî observarea esactă a tipicului tuturor personelu basericesci [...] voru invetiá practice tuturor functiunilor basericesci, sî-lu voru deprende sierbendu in beserec'a catedrale, pàna candu voru fi in stare...”⁹².

Alături de textele care tratează temele mai sus menționate, Sinodul publică și o *Lege elettorale provisoria pentru congresulu provinciei metropolitane gr. Cat. Romane de Alb'a Julia*, care se concluzionează cu propunerea unuia dintre participanți de a constitui „une commission chargée de codifier le droit ecclésiastique roumain, en apportant les réformes nécessaires à la collection dite Pravila”⁹³.

conciliile anterioare celebrate în Biserica Greco-Catolică, precum și la canoanele prezente în Conciliului Trulan sau în Pravilă.

⁹² *Ibidem*, 38, canonulu 1.

⁹³ C. DE CLERCQ, *Conciles*, tome II, 642.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1882. – Tratează doar chestiuni organizatorice și administrative locale pentru buna funcționare a organismelor mitropolitane⁹⁴.

Sinodul eparhial de la Oradea Mare, 1882⁹⁵. – Publică XX decrete. Sinod foarte amplu în ceea ce privește disciplina sacramentală, acesta aprobă ca și „Cod de legi bisericești pentru Eparhia de Oradea Mare decretele Primului Conciliu Provincial ținut la Blaj în, anul 1872” (cfr. Decretul I). Sinodul nu tratează în manieră organică disciplina sacramentelor; cu toate acestea face, însă, trimiteri și referințe sporadice dar foarte precise la tema administrării sacramentelor și a prescrierilor liturgice, ca reacție față de „degradarea credinței ... și relaxarea disciplinei bisericești” (cfr. Decretul III). Din perspectiva studiului nostru importante sunt: decretul III care tratează despre celebrarea celor sacre „conform prescripțiilor noastre rituale” (cfr. decret III, 18); decretul VIII care stabilește ca fiecare biserică să fie înzestrată „cu toate cărțile necesare pentru celebrarea cultului divin și funcțiile sacre”, dar și cu acele „obiecte sacre, ornate, antimisuri și alte obiecte sacre potrivite sfințeniei cultului divin” (cfr. § 1). Același decret tratează și despre celebrările sacre, modalități de celebrarea a Sfintei

⁹⁴ Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie, 144. Sinod diferit de cel Provincial.

⁹⁵ Actele și decretele sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținut la anul 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883; C. DE CLERCQ, Decreta viginti Synodorum, 98-136; MANSI 45 (1961) 819-820.

Euharistii în filii, despre timpurile liturgice și sărbători (cfr. § 4), despre disciplina matrimonială, inclusiv cea mixtă (cfr. § 6) cu ample referiri la cea a soldaților (cfr. § 14). Sinodul mai tratează despre obligativitatea completării registrelor parohiale și matricole de către protopopi și preoți (cfr. §§ 9 și 12), precum și despre obligativitatea celebrării Sfintei Liturghii în zilele de Duminică și în zilele de sărbătoare (VIII, § 9,2).

Ce de-a zecea decizie se referă la stipendiile liturgice, în timp ce decretul XI tratează „Despre impedimentul clandestinității”, și subliniază faptul că, deși, în Eparhia greco-catolică de Oradea Mare, impedimentul clandestinității „nu a fost încă introdus ca și impediment dărâmat al matri-moniului”, totuși acel preot care va celebra sacramentul căsătoriei pentru credincioșii unei alte parohii, fără o necesară licență din partea parohului, și fără prezența martorilor va fi pedepsit în funcție de circumstanțe⁹⁶.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882⁹⁷. – Decretele sinodale sunt structurate sub forma a cinci constituții care tratează și cultul divin, îndatoririle și grija pastorală pe care trebuie să o aibă preoții pentru sufletele încredințate lor, conduita morală și socială a acestora și nu în ultimul rând

⁹⁶ C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 134.

⁹⁷ Acte publicate în Costitutiunile sinodului diecesanu de Gherl'a convocat pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 137-148.

activitatea și formarea intelectuală a preoților și a candidaților la preoție. Primele două constituții se referă la cultul divin și la grija pastorală a propriilor credincioși.

În ceea ce-i privește pe credincioșii creștini și raportarea acestora la viața liturgică și sacramentală sinodul tratează următoarele teme: interdicția comuniunii cu acatolicii⁹⁸; despre sacrameinte tratate în manieră singulară; matricolele botezaților și căsătoriților.

În constituția a II-a, sunt specificate obligațiile preoților parohi, ale administratorilor parohiali, precum și ale celorlalți preoți cărora le-a fost încredințată grija sufletelor. Pe lângă obligația de a administra Sfintele Taine propriilor credincioși, preoții parohi „sunt obligați de a efectua și celelalte slujbe și ritualuri religioase, cerute de credincioși, după nevoile lor, toate precum sunt prevăzute în *Euhologiu*” (cfr. II, I, 1-3).

Sinodul eparhial de la Lugoj, 1882⁹⁹. – Sinodul conține patru părți cu diferite capitole, și un total de 116 canoane prezentate cronologic. Acest sinod este înainte de toate unul

⁹⁸ Din acest punct de vedere Sinodul insistă asupra păstrării purității credinței apărarea acesteia „în fața doctrinelor greșite... contrare și ostile credinței și principiilor cu adevărat catolice” (cfr. cost. II, III, 2). Sinodul îi avertizează pe preoții „să nu îndrăznească a asista, și cu atât mai mult de a celebra Sfânta Liturghie în biserici necatolice sau de a permite miniștrilor unei alte confesiuni de a celebra împreună cu ei...”. C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 138.

⁹⁹ *Acte publicate în Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice*, Lugoj, 1883; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 149-178.

organizatoric tratând în mod amplu despre funcțiile și conducerea bisericească, făcând ample referiri la Primul Conciliu Provincial (1872). În tratarea funcțiilor ecleziastice ale Episcopului, ale protopopilor, ale parohilor și ale cantorilor, se fac unele trimiteri la disciplina și la „respectarea exactă a principalelor legi bisericești” (cfr. parte II, Cap. I, § 33), la registrele matricole, dar și la „cunoașterea deplină a Tipicului bisericesc” (cfr. parte III, Cap. III, § 78, a).

Sinodul eparhial de la Lugoj, 1883. – Completează legislația precedentului Sinod desfășurat la Lugoj, introducând o lungă documentație referitoare la fundațiile pioase și la administrarea acestora¹⁰⁰.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1889. – Sinodul constituie, prin voința mitropolitului Ioan Vancea (1868-1892) un fond special, – care mai apoi va purta numele său – pentru susținerea clerului infirm și un altul pentru ajutorarea văduvelor și a orfanilor clerului. Fără a trata în mod efectiv chestiuni legate de administrarea sacramentelor, Sinodul creează o comisie specială pentru combaterea căsătoriilor concubinare¹⁰¹.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1896¹⁰². – Conține nouă decrete care tratează chestiuni referitoare la procedura sesiunilor sinodale, diferite statute sau regulamente.

¹⁰⁰ Cfr. C. DE CLERCQ, *Conciles*, tome II, 850.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Acte publicate în C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 179-194.

Decretul VII stabilește procedura care trebuie urmată în timpul procesului de instruire a procesului matrimonial cu decizia de publicare a unei *Instrucțiuni pentru procesele matrimoniale*, în timp ce decretul VIII publică *Instrucțiune pentru conducătorii matricolelor botezaților, căsătoriților și a defuncților în Arhieparchia de Alba-Iulia și Făgăraș*, stabilind normele și modalitățile de funcționare.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1899¹⁰³. – Desfășurat cu intenția pregătirii deja programatului Conciliu al Treilea Provincial, pentru comemorarea bicentenarului de la Unirea cu Roma, conține opt decrete care nu tratează chestiuni referitoare la administrarea sacramentelor sau cultul divin.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1904. – Nu face nicio referire la administrarea sacramentelor, dar se referă la unele aspecte ale luptei împotriva căsătoriilor mixte și concubinare.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1906¹⁰⁴. – Adoptă o serie de decizii formulate în 14 decrete. Reia tema dezbătută în precedentul Sinod de la Blaj referitoare la tratarea clerului greco-catolic în condiții similare celor ale altor confesiuni. Decretul II ia în considerație disciplina matrimonială ca reacție în fața unei anumite relaxări a moravurilor sociale, cu o deosebită atenție acordată căsătoriilor concubinare sau celebrate doar civil. Deciziile sinodului se referă la

¹⁰³ *Ibidem*, 195-197.

¹⁰⁴ Acte publicate împreună cu actele Sinodului din Blaj – 1904, în diferite fasciole la Blaj în 1908; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 198-208.

excluderea de la administrarea sacramentelor, dar și a sacramentaliilor, a acelora care trăiesc ca și păcătoși publici.

Cel de-al treilea decret se referă la existența căsătoriilor mixte și la necesitatea acordării dispenselor pentru celebrarea acestora. În ceea ce privește pregătirea cantorilor decretul IX le impune acestora cunoașterea tipicului, deci în ultimă instanță reglementează buna desfășurare a cultului public.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1909¹⁰⁵. – Adoptă o serie de decizii formulate în 4 puncte care nu se referă însă la administrarea sacramentelor.

Sinodul electoral de la Blaj, 1918. – Nu tratează tema noastră¹⁰⁶.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1919¹⁰⁷. – Adoptă o serie de decizii formulate în 18 puncte; nu există nicio trimitere la tema noastră.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1919¹⁰⁸. – Nu tratează tema noastră; face însă unele trimiteri la necesitatea sfințeniei clerului și la împărtășania deasă a credincioșilor.

¹⁰⁵ Acte publicate de Mitropolia din Blaj sub nr. 8800/1909, cfr. C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 209-214.

¹⁰⁶ Cfr. Biserica Română Unită două sute cincizeci de ani de istorie, 151.

¹⁰⁷ Acte publicate de Mitropolia din Blaj sub nr. 4552/1919 în Deciziunile sinodului arhiepiscopiei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopiească din Blaj la 11, 12 și 13 iunie, 1919, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919. Din 1919 vicarul capitular Vasile Suciu va fi ales Mitropolit, deci este probabilă existența unui Sinod electoral despre care însă nu avem nicio informație.

Sinodul eparhial de la Oradea-Mare, 1920. – Nu tratează în mod explicit tema noastră. Publică însă decretul AJ II și AJ III¹⁰⁹.

Sinodul eparhial de la Oradea Mare, 1921. – Nu tratează tema noastră¹¹⁰; face unele trimiteri la posibilitatea reducerii numărului zilelor de sărbătoare și de precept, la publicarea cărților și publicațiilor eparhiale în limba română, precum și la necesitatea *revenirii ritului la o mai mare puritate*¹¹¹.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1921¹¹². – Nu tratează tema noastră.

Sinodul eparhial de la Lugoj, 1921¹¹³. – Cu un total de VI decizii sinodul este cel de-al treilea de la înființarea

¹⁰⁸ Acte publicate în *Organ oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An I (1919) nr. 2, 1-12.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 867-869.

¹¹⁰ Anul 1921 a fost foarte productiv din punctul de vedere al desfășurării Sinoadelor Eparhiale. Sinoadele desfășurate simultan la Oradea-Mare, Gherla și Lugoj, pe lângă temele specifice dezbătute în cadrul lucrărilor, protestează împotriva dezordinilor create în unele ambiente ortodoxe și politice, contrare proiectului de Concordat dintre Sfântul Scaun și Regatul României, Concordat semnat însă opt ani mai târziu: *Inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum Solemnis Conventio*, AAS (21) 1929, (441-451). Sinodul desfășurat la Baj în același an, reunit însă o lună mai târziu față de cele din eparhiile sufragane, va reanaliza temele tratate de aceste Sinoade.

¹¹¹ Cfr. C. DE CLERCQ, *Conciles*, tome II, 869.

¹¹² Acte publicate în *Organ oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An III (1921) nr. 10-12, 49-60.

Eparhiei de Lugoj. Pe lângă tratarea temelor referitoare la proiectul unui Concordat – temă tratată și în celelalte sinoade desfășurate în același an –, fixează în decizia III unele principii referitoare la chestiunea liturgică. Printre altele, tema referitoare la uniformitatea rituală și a cărților liturgice ocupă primul loc. În vederea unei viitoare pregătiri a unui nou conciliu provincial, sinodul propune instituirea unei comisii permanente care să analizeze mai detaliat chestiunea rituală: această comisie va avea ca obiect de analiză constatarea divergențelor rituale la nivel intereparhial; problemele cauzate de unele „noutăți” în materie liturgică, dar și omiterile care ar trebui făcute în ritualul liturgic duminical și festiv. În sfârșit își propune redactarea a unei noi ediții pentru cărțile liturgice, și ridică problema instituirii unei comisii specializate pentru codificarea codului de drept canonic român.

Decizia IV face scurte referiri la activitatea pastorală individuală, care se dorește a fi intensă și realizată și „în afara ocaziilor oficiale” cu scopul realizării unui contact permanent între păstor și „solitari”.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1921¹¹⁴. – Publică 18 decizii sinodale. Nu tratează despre administrarea sacramentelor, dar face unele trimiteri la posibilitatea binării Sfintei

¹¹³ Acte publicate în *Foaie oficială a Diecezei Lugojului* «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15, 47-55.

¹¹⁴ Acte publicate în C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 229-233.

Euharistii pentru acele comunități care nu au un propriu paroh (decizia 9).

Sinodul eparhial de la Gherla, 1923¹¹⁵. – Nu tratează tema noastră.

Sinodul eparhial de la Oradea Mare, 1926¹¹⁶. – Publică XIX decrete referitoare la o serie de realități eclesiastice printre care și celebrările sacre. Capitolul II face referire la posibilitatea de binare a Sfintei Euharistii (§ 2), la posibilitatea „celebrării mai multor Sfinte Liturghii succesive în duminici în acele parohii urbane unde sunt prezenți mai mulți preoți” (§ 4), la obligația preoților de a celebra oficiile liturgice, chiar și cele speciale atunci când sunt prescrise, fie că sunt prezenți sau nu credincioșii (§ 5), la posibilitatea ca preoții să ceară Eparhului, la începutul postului Mare „facultatea de celebra Liturghia Sf. Ion Gură de Aur chiar și în zilele aliturgice” (§ 7), și la obligația de a celebra în Săptămâna Mare toate rânduierile liturgice prescrise în cărțile de cult (can 7).

Referitor la viața spirituală a clericilor „Sinodul recomandă celebrarea asiduă, dacă se poate chiar zilnică, a Sfintei Liturghii” (decret XVI, B. §17). O detaliată și amplă tratare găsește tema legată de existența și completarea matricolelor botezaților, ale defuncțiilor, ale căsătoriilor sau

¹¹⁵ Acte publicate în *Organ oficial al Diecesei de Gherla* «Curierul Creștinesc», An V (1923) nr. 9-10, 51-64.

¹¹⁶ Acte publicate în C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 234-262.

ale convertițiilor (decrete III și IV), în timp ce pentru subiectul legat de beneficiile liturgice se stabilesc norme care țin cont de faptul că o regiune este bogată sau săracă (decretul XI). Luând în considerare abuzurile observate în societate, decretul V cere o strictă observare a „prescrierilor liturgice” (§ 6), negarea sacramentelor și a sacramentaliilor păcătoșilor publici (§ 5) precum și necesara atenție acordată interdicției de a introduce noi sărbători fără aprobarea Superiorilor ecleziastici (§ 3).

Sinodul eparhial de la Blaj, 1927¹¹⁷. – Sinodul publică VI titluri. Rezumând deciziile stabilite în sinoadele anterioare titlul tratează tema înfrumusețării și aranjării bisericilor și îndeosebi a sfântului altar, cu sancțiuni aplicate celor care nu respectă dispozițiile stabilite de Sinod. Foarte interesantă apare însă norma stabilită de canonul 4 l celui de-al doilea titlu, care fără a aduce mari noutăți¹¹⁸, propune un proiect referitor la administrarea primei împărțășanii a copiilor:

Pentru a se putea executa dispoziția canonului 38 din 1869, și a da mai multă importanță primei sfinte cuminecături, Comisia catehetică mitropolitană va stabili materia necesară pentru pregătirea la prima cuminecare, va

¹¹⁷ Acte publicate în Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj **Error! Reference source not found.** la 28 și 29 Aprilie 1927, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.

¹¹⁸ Se poate observa în partea concludivă a celui de-al treilea capitol al prezentei lucrări faptul că în Biserica noastră sacramentul euharistiei nu se administrează nou născuților în mometul adminsitrării botezului și mirului.

publica un manual special și va prezenta un proiect al sărbătorii ce este a se face cu acest prilej, care, aprobat de Preaveneratul Ordinariat Arhiepiscopesc, va deveni obligator pentru toată Arhidieceza.

Sinodul electoral de la Blaj, 1935. – Sinod electoral care se încheie prin alegerea ca mitropolit a candidatului Alexandru Nicolescu, Episcop Eparhial de Lugoj începând cu anul 1922. Nu tratează tema noastră¹¹⁹.

Sinodul electoral de la Blaj, 1946. – Nu tratează tema noastră¹²⁰.

Se pare că, cel puțin până în acest moment, nu există studii aprofundate asupra numărului sau conținutului Sinoadelor eparhiale desfășurate în Biserica Greco-Catolică din România. Documentele și fondul arhivistic consultat, chiar dacă oferă informații asupra unui mare număr de Sinoade, nu au fost în măsură să ofere informații exhaustive asupra

¹¹⁹ Cfr. Biserica Română Unită două sute cincizeci de ani de istorie, 143, 152.

¹²⁰ *Ibidem*, 152; Administratorul Apostolic Valeriu Traian Frențiu publică prin scrisoarea Nr. 6580/1945 *Program pentru Sinodul electoral, convocat la Blaj pe ziua de 16 Martie 1946*, precedat de exercițiile spirituale ale participanților. Documentul privat identificat în Arhiva Bisericii Române din Roma aparține Canonicului Ludovic Tăutu; alături de acesta se găsesc și *Regulamentul pentru alegere, Decretul de aprobare publicat de Congregația pentru Bisericele Orientale cu protocol 605/31, Programul Sinodului electoral, publicat cu scrisoarea nr. 6580/1945*, și o *Scrisoare circulară de convocare a Sinodului*, publicată sub același număr. Aceste documente pun în lumină aspecte legate de procedura electorală, dar furnizează și data desfășurării acesteia, care în lucrarea mai sus citată, este precizată greșit, adică 1945.

conținutului lor. O posibilă explicație asupra acestui fapt poate fi tocmai absența documentelor¹²¹:

În ceea ce privește Sinoadele Eparhiale era important, înainte de orice, să avem actele originale, care din asigurarea Preasfințitului Lemeny, reunite într-un protocol distinct, sunt păstrate în Arhiva Mitropolitului. Klein, în deseori citata Dizertație¹²² vorbește despre unele canoane prezente în trei Sinoade¹²³, [în timp ce] Petru Maior citează

¹²¹ „Intorno ai Sinodi Diocesani importava innanzitutto avere gli atti originali, che per assicurazione di Monsig. Lemeny, riunito in un protocollo distinto, si conservavano nell'Archivio del Metropolita. Klein, nella spesso citata Dissertazione riferisce alcuni canoni di tre Sinodi, Petru Maior cita del pari altri canoni; furon dunque iniziate le domande, ma nessuno de' Vescovi seppe dire il numero de' Sinodi Diocesani celebrati dopo la S. Unione, e l'Arcivescovo, il suo Teologo e qualche altro, dopo aver narrata la poca cura degli antichi nel conservare gli atti originali (di che anche Petru Maior si duole nelle sue opere), assicurarono che quel poco che tuttavia restava conservato nell'Archivio, all'epoca nefasta dell'ultima rivoluzione, venne interamente incendiato; onde degli atti di tanti Concili non rimane che quanto trovasi presso i citati autori o trascritto, ma sopra copie, del Can. Cipariu e da qualche altro scrittore”, SCPF, Fondo CP 161, *Relazione delle Conferenze tenute in Blasendorf nel settembre del corrente anno 1858 con i Vescovi di rito orientale della Provincia di Fagaras, Sesione IV, 16 settembre*, 41-47 (227-228).

¹²² Este vorba despre Episcopul Ioan Inocențiu Micu Klein, și despre opera sa, *Dissertatio canonica de matrimonio juxta disciplinam graecae orientalis ecclesiae ab Samuele Klein de Gzad dioceseos Fogarasiensis in Transylvania Pesbitero, et in Seminario generali Cesareo-Regio Graeco-catholicorum Vindobonensi ad S. Barbaram studiorum perfecto descripta*, operă în care se fac dese referințe al conferințele de la Blaj.

¹²³ Nota din text afirmă: „Celebrati negli anni 1700, vale a dire immediatamente dopo l'unione, 1711, 1731. Pag. 141, fa eziandio menzione di un altro celebrato nel 1763 pag. 48”.

de asemenea alte canoane; au început așadar întrebările însă niciunul dintre Episcopi nu a știut să precizeze numărul Sinoadelor eparhiale desfășurate după S. Unire, iar Arhiepiscopul, Teologul său și oarecare altul, după ce au vorbit despre grija insuficientă a celor din vechime în păstrarea documentelor originale (realitate despre care și Petru Maior se plânge în operele lui), au dat asigurări că acele puține documente care încă s-au păstrat în Arhivă, în timpul nefastei ultime revoluții, au fost în întregime incendiate; deci dintre actele atâtor Sinoade nu mai rămâne decât se găsește autorii citați, sau transcris, în copie, de către Canonicul Cipariu sau de către vre-un alt autor.

Este clar totuși că până la desfășurarea faimoaselor conferințe de la Blaj (1858) în Arhivele Vaticanului nu se găsea nicio urmă a Pravilei în versiune latină, nici a documentelor autentice ale Unirii, nici a Sinoadelor care au avut loc în Transilvania până la acea epocă¹²⁴.

Așadar ne găsim în fața unui număr destul de mare de Sinoade eparhiale (inclusiv adunări electorale), care în marea lor majoritate stabilesc chestiuni administrative și disciplinare pentru propriile structuri interne, sau referitoare la păstrarea credinței și a bunelor moravuri. Se observă de-a lungul timpului că aceste Sinoade suferă o anumită dezvoltare atât organizatorică cât și disciplinară, luând spre analiză problemele timpului și încercând să ofere un

¹²⁴ Cf. Relazione su la Delegazione Apostolica per la Provincia Ecclesiastica di Alba-Giulia di rito orientale, eseguita da Mons. De-Luca Arcivescovo di Tarso e Nunzio Apostolico presso S. M. I. e R. in Vienna, în SCPF, Fondo CP 161, 3 (262).

răspuns potrivit, nu doar chestiunilor teoretice, dar mai ales celor practice.

Începând cu 1858 disciplina Sinoadelor eparhiale va fi reglementată de o Instrucțiune a Congregației pentru Bisericile Orientale, sub al cărei examen vor fi supuse actele și deciziile sinodale. Suficient de frecvente sunt și analizele diferitelor situații referitoare la elementele de disciplină și administrare a sacramentelor, la disciplina clerului era o realitate care nu putea să fie neglijată de Autoritățile competente ale fiecăreia dintre Eparhii.

Desfășurând o activitate organizatorică și legislativă în propria eparhie Sinoadele Eparhiale nu reprezentau doar organul legislativ superior al fiecărei eparhii, ci au devenit, odată cu înființarea unor noi eparhii în anul 1858, puncte de referință pentru organizarea și desfășurarea lucrărilor Sinoadelor Provinciale. În anul 1942 canonicul Aloisie Tăutu descrie în acești termeni starea Bisericii Greco-Catolice din România:

... Uniții reprezentau din punct de vedere calitativ o forță superioară față de dizidenți. Disciplina, organizarea clară, activitatea pastorală și spirituală intensă, o adevărată viață de credință și caritate, așa cum trebuie să existe într-o societate cu scopuri spirituale, cu minunatul lor centru cultural la Blaj, Mica Romă¹²⁵.

¹²⁵ TĂUTU A. L., „I romeni, cenni storici”, în *L'Oriente cristiano e l'unità della chiesa*, anno V (n. 5) – VI (nn. 1-3), Tipografia Poliglotta Vaticana, 1942, 27.

CAPITOLUL II

OBSERVAȚA RITULUI ȘI COMPETENȚE ÎN MATERIE LITURGICĂ

2.1. Dreptul particular și patrimoniul liturgic

Promulgat în anul 1990¹, – după o îndelungată perioadă de pregătire în care înșiși orientalii au contribuit în mare măsură la elaborarea textelor canoanelor –, CCEO, alături de CIC și Constituția apostolică *Pastor Bonus*, constituie unul dintre cele trei componente ale unicului *Corpus Iuris Canonici* al Bisericii Catolice. Biserica este Una; la fel și legea canonică este una, exprimată însă sub forme care se pot adapta mai bine condițiilor particulare în care își desfășoară apostolatul Bisericile *sui iuris*. Aceste Biserici²

atât din Orient cât și din Occident, deși diferă parțial între ele prin așa numitele rituri, și anume în privința liturgiei, a disciplinei bisericești și a patrimoniului spiritual, sunt supuse în egală măsură cărmuirii pastorale a pontifului roman, care, prin hotărâre divină, este urmașul sfântului Petru în primatul asupra Bisericii universale. De aceea, ele se bucură de o demnitate egală, astfel încât nici una dintre

¹ Codul are vigoare de lege începând cu 1 octombrie 1991, AAS, 80 (1990) 1033-1363.

² OE 3, EV 1/462.

ele nu se află deasupra celorlalte în privința ritului, se bucură de aceleași drepturi și sunt supuse acelorași obligații, chiar referitor la vestirea evangheliei în lumea întreagă (cf. Mc 16,15), sub conducerea pontifului roman.

Și tocmai această demnitate egală (*pari dignità*) reprezintă acea egalitate în care se oglindesc toate coordonatele vieții ecleziastice, sub toate aspectele ei particulare³:

Bisericile din Orient ca și cele din Occident au dreptul și datoria de a se conduce după propriile discipline particulare de vreme ce acestea se ilustrează prin venerabila lor antichitate, sunt mai conforme cu obiceiurile credincioșilor lor și par mai capabile să asigure binele sufletelor.

Intenția legislatorului, conform conținutului documentelor Conciliului Vatican II, este aceea ca fiecare Biserică să-și păstreze tradițiile „în integritatea lor și în același timp vrea să-și adapteze modul de viață la diferitele necesități de timp și de loc”. (OE 2).

Odată cu intrarea în vigoare a Codului „sunt abrogate toate legile dreptului comun sau ale dreptului particular care sunt contrare canoanelor Codului, sau care privesc o materie ce este reglementată integral în Cod» (can. 6, 10). Printr-un text elaborat în cadrul Facultății de Drept Canonic Orientale a Institutului Pontifical Orientale din Roma, și ulterior revizuit de către Comisia Pontificală pentru redactarea Dreptului Canonic (PCCICOR), sunt aprobate și publicate Principiile directe pentru revizuirea Codului de

³ OE 3, EV 1/463.

Drept Canonic Oriental,⁴ norme fundamentale care trebuie aplicate în procesul de revizuire a canoanelor. Conform primului principiu noul Cod se va limita la codificarea disciplinei comune pentru toate Bisericile Orientale Catolice⁵, lăsând diferitelor organisme ecleziastice abilitate facultatea de a reglementa printr-un drept particular acele materii care nu sunt rezervate Scaunului Apostolic. Cel de-al șaptelea principiu director, referindu-se la aplicarea principiului de subsidiaritate, stabilește și mai clar că:⁶

Bisericile Orientale (Catolice) prin propriile lor organisme (de exemplu patriarhatul, arhiepiscopia majoră, provinciile ecleziastice, eparhiile etc.), care au același scop pe care îl are însăși Biserica, trebuie să aibă facultatea de a redacta, dacă este convenabil și mereu în conformitate cu dreptul comun, un propriu drept particular mai adaptat și mai eficace pentru fiecare dintre Bisericile Orientale (Catolice).

Și tocmai în cadru dreptului particular, care este definit ca fiind „toate legile, obiceiurile legitime, statutele și alte norme de drept care nu sunt comune nici Bisericii universale,

⁴ „Principi direttivi per la revisione del Codice di Diritto Canonico Orientale”, *Nuntia* 3 (1976) 3-10; *Nuntia* 26 (1988) 99-113.

⁵ Inițial, în 1935, prin instituirea *Comisiei Pontificale pentru redactarea „Codului de Drept Oriental”* se stabilește, dintr-o listă de 14 posibilități, și numele viitoarei colecții canonice: „Codex Iuris Canonici Orientalis”, cf. *Nuntia* 24-25 (1987). Aceiași Comisie, după îndelungi dezbateri în Adunarea plenară desfășurată între 3-14 noiembrie 1988, decide asupra numelui noului Cod: „Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium”, Cf. *Nuntia*, 29 (1989) 34.

⁶ *Nuntia* 26, 107-108.

nici tuturor Bisericii orientale”, (can. 1493 §2), se inserează și prescrierile liturgice. Aceste prescrieri ocupă un loc foarte important în organizarea vieții liturgice nu doar în dimensiunea lor sacramentală, ci și în realitatea întregului patrimoniu spiritual, liturgic, istoric și teologic al respectivei Biserici.

Frecvența trimitere la propria disciplină particulară⁷ sau la propriul rit, pune în evidență și salvgardează în același timp identitatea pastorală, liturgică și sacramentală a fiecărei Biserici *sui iuris*. Canonul 3 CCEO stabilește în formularea sa finală că:

deși Codul se referă adesea la prescrierile cărților liturgice, de obicei nu decide în materie liturgică; de aceea, aceste prescrieri trebuie să fie respectate în mod conștiincios, exceptând cazul în care sunt contrare canoanelor Codului.

Această formulare, identică cu cea prezentă în CICO 1980⁸ se prezintă într-o formă diferită față de variantele

⁷ CCEO face trimitere la dreptul particular în aproape 180 de cazuri; G. NEDUNGATT, *Presentazione del CCEO*, EV 12, 890; I. ŽUŽEK, „Qualche nota circa lo *Jus particolare* nel CCEO”, în K. BHARANIKULANGARA (a cura di), *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, Libreria Editrice Vaticana, 1995, 45-48.

⁸ În ceea ce privește formularea canonului acesta se prezintă astfel: can. 2 text din 1945-1946, „Quae respiciunt ritus et caeremonias servandas in celebratione divinae liturgiae, amministratione saramentorum aliorumque sacrorum actione, sive continentur libris liturgicis ab Ecclesia probatis sive legitimis consuetudinibus nituntur, vim suam retinent, nisi qua lex vel consuetudo in hoc Codice corrigatur”, *Nuntia* 2 (1976), 54; după revizuirea canonului în 1978, „Codex plerumque non respicit

precedente. Textul final vorbește despre *prescripta librorum liturgicorum* și nu despre *normas liturgicas*: în acest fel se folosește o formulă mai potrivită și în consonanță cu natura juridică a Codului, concomitent cu accentuarea principiului de subsidiaritate. Frecvența trimitere pe care Codul o face la prescripțiile liturgice atribuie acestora un adevărat caracter juridic: exacta lor observanță, precum și aplicarea lor nu reprezintă nimic altceva decât însăși aplicarea normei canonice.

Codul nu decide așadar în materie liturgică, dar face în schimb dese trimiteri la prescrierile cărților liturgice prin folosirea unei terminologii variate. În virtutea canonului 3, Codul se referă la „prescrierile cărților liturgice” dar folosește o serie de expresii corespondente în materie liturgică: „prescrierile tipicului”, „conform prescrierilor cărților liturgice”, „conform dreptului particular”, „după prescrierile cărților liturgice”, „cuprins în cărțile liturgice” cărți de cult „înzestrate cu aprobarea bisericească”, „legi liturgice”, „drept particular” sau „legitime obiceiuri” în materie liturgică.⁹ Canoanele care se referă la realitatea liturgică sunt numeroase și nu reprezintă doar o chestiune legată de

normas liturgicas; si vero earum aliqua Codicis canonibus sit contraria pro nulla habetur”, *Nuntia* 10 (1980) 89; can. 3 Schema CICO, “Codex, etsi saepe ad prescripta librorum liturgicorum se refert, de re liturgica plerumque non decernit; quare haec praescripta sedulo servanda sunt, nisi Codicis canonibus sunt contraria”, *Nuntia* 24-25 (1980), 1.

⁹ Cf. Cann. 3, 40, 75, 91, 92, 135, 161, 162, 200, 209, 278, 309, 403, 462, 473, 655, 656, 657, 674, 683, 699, 701, 704, 714, 742, 836.

organizarea vieții liturgice; făcând parte din Cod ele își pierd orice caracter exortativ și obțin forță legală și deci obligatorie. Este ușor de înțeles faptul că legile comune - și implicit cele particulare când trimiterea la acestea este evidentă – îi obligă „pe cei botezați în Biserica catolică sau primiți în aceasta și care au uzul suficient al rațiunii și, dacă nu este prevăzut altfel de drept, care au împlinit vârsta de șapte ani” (can. 1490).

Datorită naturii sale strict juridice, Codul nu reglementează în mod direct probleme cu caracter liturgic. De aceea este de competența autorității stabilite de Cod (can. 657), reglementarea cultului divin public (can. 668). Pentru uzul liturgic trebuie folosite doar acele ediții ale Sfintei Scripturi care au aprobare ecleziastică (can. 655 § 3); în celebrările liturgice pot fi folosite doar acele cărți care au aprobare ecleziastică, iar cărțile destinate uzului privat al credincioșilor au nevoie de licența ecleziastică (can. 656). Rolul de moderator al autorității ecleziastice, este deci bine pus în evidență de către Cod, cu scopul evident de a evita posibile reforme liturgice care nu sunt în concordanță cu spiritul tradiției proprii fiecărei Biserici.

În consecință, canonul 3, indică izvoarele de drept liturgic ale diverselor Biserici *sui iuris*, adică acele izvoare, puține dar importante, conținute în CCEO sau în dreptul particular, (cărți liturgice, legi, prescrieri, reguli, norme sau statute liturgice, precum și în legitimele obiceiuri).

O trimitere particulară o facem la lucrarea Congregației pentru Bisericile Orientale, publicată la 6 ianuarie 1996, *Ins-*

trucriune pentru aplicarea normelor liturgice ale Codului Canoanelor Bisericii Răsăritene,¹⁰ instrucțiune fundamentală datorită importanței pe care o acordă realității liturgice. Pentru a clarifica rolul acestei Instrucțiuni, amintim doar că acest tip de acte pontificale sunt publicate numai atunci când se consideră a fi necesare explicații doctrinale, prin care nu se impune obligativitatea, ci se precizează doar modul practic de a aplica disciplina în vigoare într-o materie determinată. Și însăși existența unei astfel de Instrucțiuni în materie liturgică, indică faptul că CCEO este insuficient înțeles, sau nu este aplicat în întregime, existând încă lacune în interpretarea și respectarea normelor liturgice.

Codul se limitează la prezentarea canoanelor în forma juridică impusă de un astfel de text disciplinar: cu toate acestea, o serie de norme esențiale cu directă aplicabilitate în sfera liturgică sau sacramentală se regăsesc într-o serie de canoane. Instrucțiunea le sistematizează într-o formă coerentă și explicită, completând aceste norme cu unele precizări care au evidentul scop de a clarifica unele chestiuni aplicative și de a oferi Bisericii Orientale catolice un punct de referință în aplicarea acestor norme care reflectă în fond propria particularitate liturgică și propria identitate. Instrucțiunea își fixează aceste priorități de ordin juridico-pastoral:

¹⁰ CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE RĂSĂRITENE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO*, Libreria Editrice Vaticana, 1996. (Instrucțiune).

- să conducă la o temeinică aprofundare a imenselor bogății proprii autenticelor tradiții orientale, care trebuie păstrate cu grijă și împărtășite tuturor credincioșilor;
- să reunească într-un cadru organic legile liturgice valabile pentru toate Bisericele Orientale Catolice și să inițieze recuperarea, acolo unde este necesar, a autenticității liturgice orientale, urmând Tradiția pe care fiecare Biserică răsăriteană a moștenit-o de la Apostoli prin mijlocirea Sfinților Părinți;
- să îndemne la organizarea, pe baze solide, a formării liturgice permanente, atât a clerului, începând cu seminariile și cu institutele de formare, cât și a poporului lui Dumnezeu, prin școli de cateheză mistagogică;
- să enumere principiile comune pentru elaborarea Îndrumarelor Liturgice ale fiecărei Biserici *sui iuris* în parte (Instrucțiune 6).

Intenția Instrucțiunii este așadar aceea de a prezenta în mod unitar toate legile liturgice aflate în diferite documente și în CCEO, legi valabile pentru toate Bisericele Orientale Catolice, completându-le cu precizări ulterioare, cu scopul de a le ajuta să își realizeze în mod integral propria identitate.

2.1.1. Ritul și Bisericele sui iuris

Conform canonului 28 CCEO „Ritul este patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar, diferențiat prin cultura și împrejurările istorice ale popoarelor, care se exprimă printr-un mod de trăire a credinței ce este specific fiecărei Biserici *sui iuris*”. Această definiție rezervată ritului în sensul strict al cuvântului, adică patrimoniu îndeosebi

liturgic îndepărtează orice pericol de confuzie dintre Biserica Universală, care este una, și Bisericile particulare care sunt numeroase. Chestiunea terminologică a fost luată în discuție chiar din momentul instituirii PCCICOR. În cadrul primei adunări generale desfășurate în luna martie 1974, aceasta a formulat următorul principiu: „Noțiunea de rit să fie reexaminată pentru a se cădea de acord asupra unei noi terminologii pentru a distinge diferitele Biserici Particulare din Orient și Occident”¹¹. Ținând cont de acest detaliu preocuparea membrilor comisiei s-a axat pe evitarea confuziilor cauzate de folosirea acestui termen. atunci când termenul era folosit. Din acest motiv ritul nu reprezintă doar un ansamblu de norme, uzanțe, obiceiuri sau consuetudini liturgice, ci dimpotrivă este întreg patrimoniul liturgic, teologic, spiritual și disciplinar, diferențiat prin cultură, circumstanțe istorice și care se exprimă în mod particular în anumite realități culturale. Ritul nu poate fi identificat nici cu o anumită Biserică *sui iuris*: într-adevăr, există mai multe Biserici *sui iuris* care aparțin aceleiași tradiții rituale.

Cel de-al doilea paragraf al aceluiași canon 28 stabilește că „riturile despre care este vorba în Cod sunt, dacă nu cumva rezultă altfel, acelea care își au originea în tradițiile Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldeeană și Constantinopolitană”. Riturile la care se referă Codul își au așadar originea în cele cinci mari tradiții orientale, și sunt prezen-

¹¹ *Nuntia* 3 (1976), 7.

tate în canon în manieră descriptivă. Viața liturgică trăită de un anumit grup de credincioși creștini – distinși așadar prin cultură sau circumstanțe istorice – sub o proprie ierarhie recunoscută tacit sau expres ca atare de către suprema autoritate a Bisericii poate prezenta definiția Bisericii *sui iuris*: „În acest Cod, se numește Biserică *sui iuris* o grupare de credincioși creștini legată de ierarhie conform normelor de drept, pe care autoritatea supremă a Bisericii o recunoaște în mod expres sau tacit *sui iuris*” (can. 27). Chiar dacă patrimoniul liturgic poate fi considerat o realitate relativă, fiind marcat de elemente contingente culturii sau circumstanțelor istorice ale diferitelor popoare, el se poate manifesta deplin doar în cadrul propriei culturi și al propriei tradiții.

Bisericele *sui iuris* se diferențiază în Cod datorită unui principiu ierarhic care se referă la structura lor internă, și sunt în număr de 23¹². Acest număr nu include Biserica Latină, care poate fi considerată și ea Biserica *sui iuris*. Aceste Biserici conduse de Ierarhi, Sinoade sau Consilii ale Ierarhilor se disting în Biserici patriarhale (cann. 55-150), Biserici Arhiepiscopale Majore (cann. 151-154), Biserici mitropolitane (cann. 155-173), și alte Biserici *sui iuris* (cann. 174-176). Statutul juridic al fiecărei Biserici *sui iuris*

¹² Asupra numărului exact al Bisericilor *sui iuris*, există o serie de păreri divergente. Un studiu recent demonstrează că numărul acestora este de 23: W. A. BLEIZIFFER, *Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, actualitate și perspective*, Cluj Napoca, 2016, 65-74.

reprezintă un element important pentru organizarea internă, pentru structurile proprii sau pentru determinarea drepturilor și obligațiilor ierarhilor, dar apartenența lor rituală nu depinde de aceste aspecte pur juridice, ci de cultura și circumstanțele istorice în care acestea își exprima și își trăiesc propria credință¹³.

2.1.2. Episcopul eparhial, promotor al vieții liturgice

Prima responsabilitate în observarea și promovarea ritului propriu este cea imediată: revine, deci, înainte de toate, Ierarhului care prezidează o Biserică *sui iuris* obligația „să se îngrijească cu maximă sânguință de păstrarea fidelă și de respectarea exactă a ritului propriu și să nu admită schimbări în acesta decât din motive de progres organic al acestuia, ținând seama de bunăvoința reciprocă și de unitatea creștinilor” (cf. can 40, § 1). Formularea canonică, prin folosirea expresiei *să se îngrijească*, nu indică doar un drept ce revine acestei autorități, ci, ținând cont de calitatea pe care Ierarhul o are de păstor al comunității încredințate lui spre păstorire, aceasta creează pentru el o adevărată obligație. Aceeași obligație revine și tuturor celorlalți Ierarhi, fie că sunt sau nu înzestrați cu caracterul episcopal.

Formularea amintitului canon 40 transpune cu fidelitate ceea ce Conciliul Vatican II a stabilit în Decretul referitor la Bisericile Orientale:

¹³ Lista completă a Bisericilor *sui iuris* cu apartenența lor rituală în *Annuario Pontificio* 2014, 1136-1139.

Toți orientalii să aibă certitudinea că pot și trebuie să-și păstreze neconținut riturile liturgice legitime și disciplina și că nu trebuie introduse schimbări în acestea decât în vederea propriului progres organic. Așadar, toate acestea trebuie păstrate cu cea mai mare fidelitate de orientalii înșiși; aceștia trebuie să dobândească o cunoaștere din zi în zi mai bună și o practicare mai desăvârșită a acestor lucruri; iar dacă, din motive legate de timpuri sau persoane, le-au abandonat pe nedrept, să se străduiască să se întoarcă la tradițiile strămoșești (OE 6).

În acest text Decretul nu face trimitere doar la cunoașterea, păstrarea și promovarea propriului rit, realitate care poate să rămână doar teoretică dacă îi lipsește vitalitatea dată de trăirea practică a acestuia: bogatul patrimoniu ritual și liturgic trebuie să fie trăit în deplină coerență cu propria tradiție, concomitent adaptându-se condițiilor de timp și spațiu în vederea unui autentic și folositor progres organic. De altfel, practicarea lui trebuie să se inspire constant și fidel din propriile tradiții strămoșești și obligă la o constantă redescoperire și valorizare a propriilor izvoare liturgice. Introducerea arbitrară a unor „noutăți” în materie de cult public și rit, dincolo de faptul că se opune însăși actualei legislații canonice și deopotrivă decretelor Conciliul Vatican II, lezează însuși spiritul și patrimoniul secular al acestor Biserici¹⁴. Faptul că suprema a autoritate a Bisericii a invitat

¹⁴ „Ce înseamnă autenticitate în izvoarele canonice? Ce reprezintă vechile tradiții? Ce anume face parte din acestea? Cât timp în urmă trebuie să se privească pentru a face o confruntare corectă față de vechile

în repetate rânduri la „cunoașterea”, „stimarea”, „observarea cu fidelitate a ritului”, „respectare tot mai perfectă a ritului”, ne lasă să înțelegem că o anumită neglijare a disciplinei sacramentale, sau poate chiar introducerea unor abuzuri în materie liturgică, a cauzat o astfel de luare de poziție. În această perspectivă:

Sfântul Conciliu ecumenic confirmă și laudă vechea disciplină în vigoare în Bisericile Orientale în privința sacramentelor precum și practica celebrării și administrării lor și, dacă e cazul, dorește să fie restabilită (OE 12).

Maxima sârguință față de păstrarea fidelă și de respectarea exactă a ritului propriu, despre care vorbește canonul 40, nu se manifestă exclusiv față de credincioșii proprii, sau față de persoanele consacrate care sunt supuse propriei autorități a Ierarhului (can. 415, § 1), ci reprezintă o „obligatie gravă” de îndeplinit și în favoarea credincioșilor altor Biserici *sui iuris* (can. 192, §1) care datorită domiciliului au un propriu Ierarh diferit de cel al propriei Biserici *sui iuris* (can. 916 §§ 4, 5). Canonul 193 §1 subliniază necesitatea

tradiții? Există un precis punct istoric, un model istoric, o epocă ce poate fi considerată ideală, și ca atare să poată propune un posibil model de raportare? Cine anume alege un astfel de moment și model?”, Doar câteva întrebări care provoacă la o reflecție aprofundată și serioasă în C. VASIL', „Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progressio, con speciale riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Munkačevo”, în Š. MARINČÁK (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche*, (*Orientalia et Occidentalia* 2), Košice, 2007, 127-143.

respectării disciplinei rituale, iar următoarele paragrafe ale aceluiași canon dictează modalitățile practice pentru îndeplinirea unei astfel de obligații:

Episcopul eparhial în a cărui grijă au fost încredințați credincioșii creștini ai unei alte Biserici *sui iuris*, are obligația gravă să ia toate măsurile pentru ca acești credincioși creștini să păstreze ritul propriei Biserici, să-l cultive și să-l respecte după puterile lor și să favorizeze relațiile cu autoritatea superioară a aceleiași Biserici.

Predicarea cuvântului lui Dumnezeu și promovarea adevărurilor de credință trebuie să găsească în Episcopul eparhial un fundament stabil și un adevărat model pentru toți credincioșii creștini: el se va îngriji ca prescrierile dreptului referitoare la promovarea cuvântului lui Dumnezeu să fie cu fidelitate respectate de toți (can. 196, §1). În calitate de moderator și apărător al întregii vieți liturgice în eparhia încredințată lui, Episcopul eparhial oferind propriul exemplu, o va sprijini și o va organiza în conformitate cu obiceiurile legitime ale propriei Biserici *sui iuris*; de asemenea va celebra laudele divine și alte funcțiuni sacre în mod solemn și îmbrăcat cu toate însemnele pontificale, observând prescrierile cărților liturgice, promovând disciplina ecleziastică comună și veghind să nu se strecoare abuzuri în aceasta (cann. 199-201, 209, §1).

Pentru a tutela îndeplinirea acestor norme, raportul cincinal pe care fiecare Episcop eparhial, inclusiv Ordinarii Bisericii Latine, trebuie să-l facă asupra stării propriei eparhiei, va trebui să conțină inclusiv informații referitoare

la disciplina liturgică și asupra statutului și necesităților credincioșilor creștini încredințați grijii sale pastorale, îndeosebi dacă aceștia sunt înscrși într-o altă Biserică *sui iuris* (can. 207).

Codul comun recomandă Ierarhilor diferitelor Biserici *sui iuris* care își exercită autoritatea în același teritoriu, să acționeze în deplină colaborare pentru a oferi indicații comune în ceea ce privește dimensiune pastorală, – deci implicit a celebrărilor liturgice ca parte integrantă din aceasta –, dar și în raport cu unele Instituții externe. În acest fel se evidențiază și se întărește sensul de apartenență comună la aceeași familie catolică și unitatea dintre diferitele realități ecleziale (cfr.cann. 84, 202)¹⁵.

Colaborarea interecleziastică (dintre diferitele Biserici *sui iuris*, în cazul de față), prevăzută de unicul canon 322 al titlului IX, confirmă odată în plus acest principiu. Adunările periodice ale Ierarhilor diferitelor Biserici *sui iuris*, desfășurate la perioade stabilite, într-un schimb luminos de prudență și experiență au ca scop comunicarea și schimbul de idei spre binele comun al Bisericilor, „prin care să se favorizeze unitatea acțiunii, ajutorarea operelor comune, promovarea mai expeditivă pentru binele religiei și în plus să se păstreze mai eficient disciplina bisericească”.

Evident că atunci când legislatorul s-a referit la „binele comun”, la „binele religiei” și la „aplicarea eficientă a

¹⁵ D. SALACHAS, - K. NITKIEWICZ, *Rapporti intereclesiastici tra cattolici orientali e latini, sussidio canonico-pastorale*, Roma, 2007, 31-32.

disciplinei ecleziastice”, a avut în primul rând ca singur beneficiar al acestora pe credinciosul creștin. Adunările Ierarhilor mai multor Biserici *sui iuris*, nefiind exclusă Biserica Latină, în favorizarea binelui comun al acestor Biserici, trebuie să se îngrijească pentru ca într-un schimb de idei și păreri să încerce rezolvarea acelor situații în care unii credincioși nu își pot exercita liber dreptul de a a-și manifesta și trăi propriul rit. Pentru acele Biserici care se găsesc în situații speciale în ceea ce privește activitatea pastorală a propriilor credincioși care se găsesc în afara limitelor teritoriale al propriei Biserici, Sinoadele Episcopilor acestor Biserici ar putea elabora un plan de propuneri care să corespundă exigențelor pastorale și situației concrete în care se găsesc proprii credincioși. Aceste propuneri pot fi supuse analizei Romanului Pontif care le poate aproba printr-un drept particular *speciale et ad tempus*.¹⁶

Printre condițiile care stabilesc validitatea deciziilor luate de aceste adunări, alături de îndeplinirea procedurilor canonice de realizare a două treimi din voturile celor care sunt chemați să se exprime, se cere mai ales aprobarea Romanului Pontif. Este oricum exclusă orice forță obligatorie a deciziilor care lezează sau aduc prejudicii riturilor sau puterii Patriarhilor, Sinoadelor, Mitropoliților sau Consiliului Ierarhilor (can. 322 §2).

¹⁶ *Ibidem*, 159-160.

Episcopul eparhial trebuie să acorde o atenție deosebită formării la ministere a celor care se formează în seminarii. Se pot ivi dificultăți atunci când în eparhie nu există un seminar propriu în care viitorii preoți să poată fi pregătiți conform exigențelor canonice, sau când aceștia sunt pregătiți într-un seminar comun pentru diferite eparhii. În cel din urmă caz dreptul comun prevede posibilitatea de a fi admiși în același seminar „în împrejurări speciale, chiar și semina-riștii altor Biserici *sui iuris*” (can. 333). Aceste împrejurări, pe care canonul le consideră „speciale” nu trebuie însă să creeze dificultăți formative, sau mai degrabă neformative, datorate absenței unor profesori bine pregătiți sau din cauza lipsei de instrumente materiale și financiare care să asigure buna desfășurare a programului formativ (can. 332 §2). Dimpotrivă, dacă se consideră necesar, pentru formarea personală, spirituală, doctrinală și pastorală, planul de formare integrală a clericilor poate conține norme „mai amănunțite și... speciale” (can. 330 §§1, 3).

Fiind reprobabil orice obicei contrar, formarea liturgică a seminariștilor, îndeosebi în cazul prezenței acestora într-un seminar comun sau al unei alte Biserici *sui iuris*, trebuie să se facă „după propriul rit” (can. 343), ținând cont de faptul că liturgia - ca izvor necesar al doctrinei și al adevăratului spirit creștin - are o pondere specială în procesul formativ (can. 350 § 3). În mod asemănător, și formarea pastorală, care trebuie să corespundă dimensiunii universale a Bisericii Catolice, își găsește un loc foarte important în formarea viitorilor preoți, norme detaliate pentru realizarea acesteia

trebuind să fie stabilite de fiecare Biserică *sui iuris* în parte. Fiecare Biserică *sui iuris* este invitată deci să stabilească prin intermediul unui drept particular propriu toate acele norme mai detaliate pentru buna formare liturgică și pastorală a viitorilor clerici; aceste norme care se adaptează mai bine la circumstanțele spațio-temporale concrete se pot pune în practică și prin organizarea unor „exerciții și probe care să contribuie mai ales la întărirea formării pastorale”, și prin intermediul „activităților pastorale în cursul formării filosofico-teologice și diaconale înainte de hirotonirea preoțească” (cann. 352-353).

Formarea clericilor din perspectiva pastorală și liturgică reprezintă un aspect important în cadrul formării la ministere. Codul acordă un număr de 15 canoane (cann. 342-356) acestei realități și detaliază prin norma comună acele principii care nu pot lipsi din dimensiunea formativă. În cadrul acestei formări seminariștii vor fi ajutați să „cultive în Spiritul Sfânt o comuniune familiară cu Hristos și să-l caute în toate pe Dumnezeu”, să se „alimenteze în fiecare zi, mai ales din cuvântul lui Dumnezeu și din sacramente”, prin „meditare a tentă și constantă...”, „participarea asiduă la Divina Liturghie”, „învățarea celebrărilor laudelor dumnezeiești”, „acordarea unei atenții deosebite direcției spirituale și examinării conștiinței”, „trăirea cultului marian și a altor practici evlavioase” (can. 346). Toate aceste spații de formare trebuie să fie detaliate în statutul seminarului în care vor fi determinate în primul rând scopul specific al seminarului și competența autorități-

lor, dar și în regulamentul acestuia¹⁷, în care se vor aplica normele planului de formare a clericilor, adaptate împrejurărilor speciale și se vor defini într-un mod mai concret punctele cele mai importante ale disciplinei seminarului care privesc, în respectarea statutelor, formarea seminaristilor, viața cotidiană și ordinea întregului seminar (can. 337).

În conformitate cu propria *potestas legislativa* (cann. 191, 178), și luând în considerare adevăratele necesități pentru o formare liturgică integrală, episcopul eparhial în calitate de vicar al lui Cristos în eparhia încredințată lui spre păstorie, poate să devină izvor de normă în ceea ce privește formarea la ministere, normă care în mod evident nu poate fi în contradicție cu normele dreptului comun sau particular. Este de la sine înțeles că „legilor emise pentru un teritoriu determinat le sunt supuși cei pentru care au fost date și care au în același loc domiciliul sau cvasi-domiciliul și totodată locuiesc acolo” (cfr. can. 1491 §2), rămânând însă fermă

¹⁷ Statutul Seminarilor, a fost recent elaborat de Comisia de Educație Catolică, *Subcomisia pentru învățământ universitar și formare preoțească*; acest statut a fost aprobat de Sinodul Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, și publicat *ad experimentum* pentru o perioadă de 2 ani prin decretul SE nr. 16/2.06.200817, pentru ca mai apoi să fie republicat cu modificări și completări prin decretul nr. 23/12.06.2011. Nota introductivă a acestui statut precizează că la baza elaborării lui au stat aceste documente *Ratio Fundamentalis Institutionis Sacerdotalis*, 1985 – document al Congregației pentru Educația Catolică în colaborare cu delegați ai Conferințelor Episcopale și bazat pe documentele Conciliului Vatican al II-lea *Decretul privind formarea preoțească „Optatam totius”* și *Decretul privind slujirea și viața preoțească „Presbyterorum ordinis”*.

puterea Consiliului Ierarhilor (can. 167), sau a Sinodului Episcopilor Bisericii Patriarhale (can. 110 §1), de a acorda acestor norme un caracter general, de drept particular pentru întreaga Biserică *sui iuris*. Aceste norme pot fi incluse – cum de altfel s-a amintit – într-un regulament intern al seminarului care poate conține doar norme referitoare la formarea pastorală și liturgică, fără a avea incidențe asupra «ratio generalis studiorum»: aceasta din urmă cade exclusiv în competența *Congregației pentru Educație Catolică*¹⁸.

Referitor la formarea liturgică și pastorală a călugărilor sau a persoanelor consacrate competența Episcopului eparhial este restrânsă doar pentru membrii congregațiilor sau ordinelor călugărești care sunt de drept eparhial (can. 414 §1). Excepția de la regula impusă de can 414 este dată de autoritatea pe care Ierarhul o exercită asupra tuturor persoanelor consacrate în toate acele circumstanțe care privesc „celebrarea publică a cultului divin, predicarea cuvântului lui Dumnezeu poporului, educarea religioasă și morală a credincioșilor creștini și mai ales a copiilor, formarea catehetică și liturgică, demnitatea stării clericale, precum și diferitele opere care se referă la apostolat” (can. 415 §1).

2.1.3. Alți Ierarhi, Superiorii majori și protopopii

Toți cei care sunt considerați de către drept Ierarhi (can. 984), au obligația de a veghea asupra „fidelității tradițiilor”.

¹⁸ Cf. Constituția Apostolică *Sapientia Christiana*, Artt. 7 și 45; EV. 6, 946-997, reluată apoi de Constituția Apostolică *Pastor Bonus*, Artt. 88 §2, 112-116.

În virtutea ministerului său universal, Romanul Pontif este subiect al unei autorități ordinare, supreme, depline, nemijlocite și universale în Biserică. În Biserica Patriarhală, Patriarhul în calitate de *pater et caput* este garant al ordinii interne în Biserica pe care o prezidează (can. 81 §1, 10, 20), și împreună cu Episcopii aceleiași Bisericii întreprinde toate acele acțiuni necesare pentru ca disciplina ecleziastică să fie cât mai eficient tutelată; încurajează întâlniri frecvente între Ierarhi pentru chestiuni pastorale (can. 84, §§1, 2).

Patriarhul, împreună cu Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale, constituie forul legislativ superior pentru respectiva Biserică *sui iuris*, și poate stabili legi pentru întreaga Biserică (can. 110, §1); legile liturgice emise de Sinodul Episcopilor Bisericii Patriarhale și promulgate de Patriarh, sunt în vigoare pretutindeni (can. 150, §2). Această normativă se aplică și în cazul Bisericilor Arhiepiscopale Majore care sunt echivalate de către drept cu Bisericile Patriarhale (can. 152). *Sapientia Christiana* care, conform dreptului, prezidează o Biserică Mitropolitană *sui iuris* (can. 155, §1) pe lângă ceea ce îi este atribuit de dreptul comun sau de dreptul particular stabilit de Pontiful Roman, are o serie de competențe particulare printre care și aceea de a veghea astfel încât credința și disciplina bisericească să fie respectate cu grijă (can. 159 4°, 40). Consiliul Ierarhilor emană legi de drept particular (can. 167), îngrijindu-se să ia măsuri necesare în ceea ce privește „promovarea dezvoltării credinței, pentru favorizarea activității pastorale comune, pentru reglementarea obiceiurilor, pentru respectarea

ritului propriu precum și a disciplinei bisericești comune” (can. 169).

O responsabilitate asemănătoare i se cere și Mitropolitului unei Biserici Patriarhale (can 133 § 1, 40). Ierarhul care prezidează o Biserică *sui iuris* care nu este nici Patriarhală, nici Arhiepiscopală Majoră, nici Mitropolitană, își exercită propria autoritate în materie liturgică și rituală conform normelor de drept comun sau ale celui particular stabilit de Romanul Pontif (can. 174-176).

Pe lângă aceste figuri juridice care se află în fruntea guvernului unei determinate *portio populorum Dei*, eparhie sau provincie ecleziastică, Codul se referă și la alte figuri în ceea ce privește competențele în materie liturgică. Este vorba de acei Ierarhi (can 984), care înzestrați cu putere ordinară vicară își desfășoară activitatea sub coordonarea Episcopului. Figura Episcopului coadiutor sau auxiliar poate să coincidă cu cea a Protosincelului (can. 205 §§ 1, 2), iar în cazul în care necesitățile de guvern o impun, instituirea unui anumit număr de Sinceli este de dorit pentru rezolvarea unui determinat tip de situații liturgice, sau pentru grija pastorală a unui grup de credincioși înscriși într-o altă Biserică *sui iuris* (can. 246). Cea mai bună soluție pentru realizarea unei astfel de misiuni ar fi înființarea unei parohii personale (can. 280, § 1).

Superiorii majori ai institutelor religioase de orice tip (can. 418), cărora le revine, conform normei impuse de tipice sau de statutele aprobate de autoritatea competentă guvernarea acestor Institute de viață consacrată (cann. 413, 414, §

1, 20), trebuie să se îngrijească pentru ca aceste statute să fie respectate fidel inclusiv în ceea ce privește materia liturgică; este evident faptul că aprobarea acestor tipice sau statute implică conformitatea lor față de dispozițiile canonice (can. 414). Celebrarea zilnică a laudelor divine, conform tipicului și obiceiului legitim, trebuie să fie făcută respectând rubricatura cărților liturgice aprobate de autoritatea competentă (cann. 656, 657); de asemenea, se va celebra în fiecare zi Divina Liturghie, cu excepția zilelor excluse de către prescrierile cărților liturgice (can. 473, § 1). Celebrarea publică a cultului divin (can 668), impune deci aprobarea prealabilă a cărților de cult de către autoritatea competentă. Raportul cincinal, pe care Superiorul Institutului trebuie să îl redacteze pentru informarea acelei autorități la care este imediat supus, nu poate să omită sau să nu conțină informații referitoare la viața liturgică, administrarea sacramentelor și în general a întregii discipline liturgice; pentru îndeplinirea acestor exigențe, raportul trebuie să conțină formule pe care însăși autoritatea se îngrijește să le redacteze (can. 419). În cazul unor abuzuri disciplinare, chiar și în materie liturgică, verificate în case ale Institutelor de drept pontifical sau patriarhal, sau în bisericile acestora, Superiorul are grava obligație de a interveni aplicând oportune remedii. În caz de neglijență, Ierarhul locului trebuie să înainteze imediat cazul autorității căreia îi este supus imediat același institut (can. 417).

Protopopul ca preot pus în fruntea unui protopopiat compus din mai multe parohii, spre a împlini în acel loc în

numele Episcopului eparhial funcțiile determinate de drept, are o serie de sarcini pastorale. (can. 276). Pe lângă acele competențe și atribuții care sunt stabilite prin dreptul particular¹⁹, protopopului îi revin și acelea pe care dreptul comun le stabilește pentru clerici; faptul că legislatorul suprem a dorit să introducă în canoanele care se referă la aceștia și norme specifice și particulare lor, demonstrează stima de care protopopii se bucură în Bisericile din Orient. Potrivit conținutului can. 278 § 1 aceștia au nemijlocit următoarele drepturi și obligații:

1° să promoveze și să coordoneze activitatea pastorală comună;

¹⁹ O posibilă propunere de normă particulară ar putea fi următoarea: Protopopul, pe lângă puterile și facultățile care îi sunt conferite de dreptul comun, mai are și următoarele drepturi și obligații: 1° să viziteze în fiecare an, toate parohiile din protopopiatul său, pentru a veghea asupra integrității credinței și a comportamentului moral al preoților încredințați lui; 2° să trimită episcopului eparhial în fiecare an o dare de seamă asupra situației pastorale, economice și a altora cerute de către acesta, din fiecare parohie și filie a protopopiatul său; 3° să inspecteze starea clădirilor parohiale și a bisericilor, a patrimoniului bisericesc și a cimitirelor din subordinea sa și să vegheze la buna administrare a acestora; 4° să inspecteze felul în care sunt păstrate matricolele, vasele liturgice, cărțile sfinte, veșmintele liturgice din toate bisericile parohiale ale protopopiatului său; 5° să comunice toate decretele și înștiințările trimise de către Episcopul eparhial preoților din subordinea sa, asigurându-se că s-au primit, s-au înțeles și aplicat; 6° să transmită Episcopului eparhial toate cererile și doleanțele preoților sau ale grupurilor de credincioși; 7° să se îngrijească pentru ca nicio parohie să nu rămână fără înlocuitor în caz de concediu, boală sau deces al preotului.

2° să vegheze astfel încât clericii să ducă o viață corespunzătoare stării lor și, în plus, să-și îndeplinească cu conștiinciozitate obligațiile;

3° să se îngrijească pentru ca Divina Liturghie și laudele divine să fie celebrate după prescrierile cărților liturgice, pentru păstrarea cu grijă a podoabei și strălucirii bisericilor și a obiectelor sacre, mai ales cu ocazia celebrării Divinei Liturghii și cu privire la păstrarea Divinei Euharistii, pentru ca registrele parohiale să fie completate și păstrate corect.....

Și ceilalți păstori sufletești care își exercită ministerul în mijlocul poporului lui Dumnezeu au atribuții referitoare la disciplina liturgică. Funcția sfințitoare, alături de ce a de a învăța și de a conduce, cere preoților, îndeosebi dacă sunt parohi, să acorde o atenție deosebită serviciului pastoral: credincioșii creștini încredințați grijii lor trebuie să fie hrăniți cu alimentul spiritual rezultat din primirea frecventă și cu devotament a sacramentelor și din participarea conștientă și activă la laudele divine. Parohul este chemat să acorde o atenție deosebită administrării sacramentului spovezii, dar mai ales celebrării Sfintei Euharistii ca centru și culme a întregii vieți a comunității creștine (can 289 § 2).

Și celorlalți preoți și rectori ai bisericilor le revin aceleași atribuții pentru buna desfășurare a întregii vieții pastorale. Disciplina canonică referitoare la aceștia din urmă este clară și bine circumscrisă: fără permisiunea cel puțin presupusă a lor, nu este licit pentru nimeni să celebreze în biserică Divina Liturghie sau laudele divine, să administreze sacramentele sau să îndeplinească alte funcțiuni sacre. La rândul

lor, se vor îngriji pentru ca Divina Liturghie, sacramentele și laudele divine să fie celebrate în biserică, după prescrierile cărților liturgice și ale dreptului și să prevadă ca nimic să nu se facă din ceea ce nu corespunde sfințeniei locului sau respectului datorat casei lui Dumnezeu (cann. 308, 309).

2.2. Alte organisme competente

Existența unor organisme care să vegheze asupra observării și dezvoltării organice a vieții liturgice reprezintă un argument în plus pentru sublinierea valorii patrimoniului liturgic, care trebuie cunoscut, trăit practic și cultivat. În curia patriarhală sau arhiepiscopală majoră, curie diferită de cea a eparhiei Patriarhului sau Arhiepiscopului Major²⁰, trebuie să existe o comisie liturgică care are competențe în întreaga Biserică *sui iuris* (can. 114 § 1). Patriarhul trebuie așadar să înființeze această comisie și să numească persoanele care o compun (can. 124). Aceeași disciplină se aplică în virtutea canonului 153 și Bisericilor Arhiepiscopale Majore.

²⁰ În calitatea pe care o are de *pater et caput* al Bisericii pe care o conduce, atât Patriarhul cât și Arhiepiscopul Major coordonează activitățile întregii Biserici *sui iuris* prin intermediul unei curii patriarhale (respectiv arhiepiscopale majore) conform cann. 114-125, iar cele ale propriei eparhii cu ajutorul unei curii eparhiale, conform can. 246-263.

Constituită în urma hotărârii Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică²¹, Comisia Sinodală Liturgică se conduce după un statut propriu²². Comisia are rol de expertizare a chestiunilor liturgice și sprijină Sinodul Episcopilor studiind, pregătind și raportând acestuia prin referat scris rezultatul cercetărilor cu privire la revizuirea, traducerea și reeditarea unor texte liturgice sau a unei părți a lor, care sunt destinate uzului liturgic (can. 657 §§ 2-3). La solicitarea Sinodului Episcopilor, Comisia se va ocupa și de alte teme cum ar fi cultul liturgic sau arta sacră.

Consiliul Ierarhilor al Bisericii Mitropolitane *sui iuris*, care are competențe în emanarea legilor de drept particular pentru acele cazuri precizate în dreptul comun, trebuie să se îngrijească, conform can. 169,

să ia măsuri în privința necesităților pastorale ale credincioșilor creștini și poate stabili, în ce privește aceste chestiuni, ceea ce consideră oportun pentru promovarea dezvoltării credinței, pentru favorizarea activității pastorale comune, pentru reglementarea obiceiurilor, pentru respectarea ritului propriu precum și a disciplinei bisericești comune.

²¹ Comisia a fost constituită la data de 24 octombrie 2006, și ulterior confirmată prin Decretul Sinodal nr. 45 din 2006 al PF Sale Lucian, Arhiepiscop Major.

²² Statutul Curiei, modificat în timp ca urmare a înființării unor noi Comisii sinodale, actualmente în număr de 8, prezintă la articolele 125-137 Statutul Comisiei Sinodale Liturgice; <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-de-primavara-a-sinodului-episcopilor-bisericii-ro-mane-unite-cu-roma-greco-catolica-blaj-8-10-iunie-2011/> (11.02.2016).

Consiliile pastorale, alături de alte consilii, reprezintă organisme eficiente în ceea ce privește păstrarea, trăirea și chiar urmărirea progresului propriului patrimoniu liturgic. Aceste consilii trebuie să funcționeze canonic conform directivelor stabilite de autoritățile competente (cann. 238 § 1, 70; 264; 272-275).

Comisia Pastorală a Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică²³, la fel ca și Comisia Sinodală Liturgică, funcționează în cadrul Curiei Arhiepiscopiei Majore și are statut propriu²⁴. În cadrul comisiei funcționează cinci subcomisii de specialitate pentru pastorația diferențiată (a copiilor, a tineretului, a familiilor, a adulților și asistențială) activitățile ei desfășurându-se respectând Tradiția și Magisteriul Bisericii având ca scop principal identificarea modalităților concrete de acțiune prin care Biserica se actualizează pe ea însăși, ținând cont de situația actuală a acesteia și a lumii.

La finalul acestui subcapitol, dar nu în ultimul rând, trebuie amintită și responsabilitatea fiecărui credincios creștin față de cunoașterea și prețuirea propriului rit, dar și față de obligația de a-l respecta oriunde, cu excepția cazului în care ceva este exclus de drept (can. 40 § 3). În ciuda fap-

²³ Comisia a fost constituită la data de 24 octombrie 2006, și ulterior confirmată prin Decretul Sinodal nr. 46 din 2006 al PF Sale Lucian, Arhiepiscop Major.

²⁴ Statutul Curiei Arhiepiscopale Majore, Statutul Comisiei Pastorale, art 174-205.

tului ca nu este vorba de o efectivă competență în materie liturgică, fiecare credincios creștin are dreptul de a manifesta față de păstorii Bisericii propriile necesități spirituale, și să primească din partea acestora – sau chiar din partea altora care au necesara competență – bunurile spirituale pe care Biserica trebuie să le ofere. De asemenea au dreptul de a exercita cultul divin conform prescrierilor propriei Biserici *sui iuris*. Can. 17 stabilește tocmai acest lucru:

Credincioșii creștini au dreptul de a practica în mod convenabil cultul divin în conformitate cu prescrierile Bisericii *sui iuris* proprii și de a urma o formă de viață spirituală proprie, care să fie însă în acord cu doctrina Bisericii.

Canonul 7, oferă o definiție a credincioșilor creștini și subliniază funcția preoțească a acestora. În completarea sa canonul 17 explicitează în termeni mai clari această funcție. De altfel²⁵,

Fiecare credincios, însă, participă la cultul dumnezeiesc (*suo modo participes*) în modul care îi este propriu: comunitățile culturale sunt așadar compuse din diferite părți așa cum corpul este compus din diferite mădule care, toate împreună, formează o singură ființă (cf. 1Cor. 12. 12-31).

Libertatea credincioșilor creștini de a dezvolta și observa orice formă de spiritualitate și trăire liturgică conformă cu doctrina Bisericii este garantată de către acest canon. O

²⁵ Instrucțiune, nr. 34.

eventuală limitare sau chiar interzicere a acestui drept ar fi în contradicție cu tradiția Bisericii, care acceptă orice formă de manifestare a spiritualității cu condiția ca această să se manifeste în limitele doctrinale și morale cerute de către ea. Exigențele nejustificate ale credincioșilor creștini în „adaptarea” ritului nu reprezintă un motiv valid pentru a opera modificări care sunt străine de spiritualitatea și religiozitatea unei comunități. Formele de manifestare religioasă și spirituală din cadrul Bisericii sunt acceptate de aceasta atâta timp cât nu sunt depășite limitele normale, și nu sunt create tulburări în poporul lui Dumnezeu.

Canonul 17, nu face altceva decât să sublinieze necesitatea respectării unui drept elementar, subliniat de altfel și de documentele Conciliului Vatican II: „toți catolici și fiecare în parte...să-și păstreze pretutindeni Ritul propriu, să-l cultive, și după puteri să-l practice...” (OE. 4). Disciplina sacramentală, izvor de har și de trăire spirituală, precum și formele legitime de spiritualitate sunt tutelate de către Conciliu, pentru că particularitățile acestora sunt mai capabile să asigure binele sufletelor, fiind mai conforme cu mentalitatea și obiceiurile proprii ale credincioșilor. (OE. 5) Ba mai mult, Conciliul subliniază că „toți orientalii să aibă certitudinea că pot și trebuie să-și păstreze neconținut riturile liturgice legitime și disciplina, și că nu trebuie introduse schimbări în acestea decât în vederea progresului organic” (OE. 6). „Maica noastră Biserica dorește foarte mult ca toți credincioșii să fie îndemnați la acea participare deplină, conștientă și activă la celebrările liturgice care e

cerută de însăși natura liturgiei și care, pentru poporul creștin, „seminție aleasă, preoție împărătească, neam sfânt, popor răscumpărat” (1Pt. 2, 9; cf. 2. 4-5), constituie în virtutea botezului un drept și o datorie” (SC. 14). „Așadar, Biserica veghează cu grijă ca fii săi să nu asiste ca străini sau spectatori la acest mister al credinței, ci înțelegându-l bine cu ajutorul ceremoniilor și rugăciunilor, să participe la acțiunea sacră în mod conștient, cu pietate și activ...” (SC. 48).

Garanția libertății religioase presupune asigurarea pe care canoanele o dau în ceea ce privește libertatea de a practica propriul rit. Din aceasta rezultă faptul că toți au dreptul de a fi liberi în fața oricărei constrângeri sau a oricărei incitări de a schimba propriul rit (cf. can. 31). Viola-re-a acestui drept este practic gravă când este înfăptuită de persoane care exercită un oficiu, un minister sau o altă funcție; și, indiferent de rit, latin sau oriental, ele sunt supuse la o pedeapsă adecvată (can. 1465)²⁶.

În aceeași perspectivă, dar într-o formulare penală can. 1465 stabilește:

Cel care exercitând un oficiu, un minister sau o altă funcție în Biserică, la oricare Biserică sui iuris acesta ar fi înscris, chiar și în Biserica latină, va îndrăzni să inducă în orice fel vreun credincios creștin la trecerea la o altă Biserică sui iuris, contrar can. 31, să fie pedepsit cu o pedeapsă adecvată.

²⁶ G. NEDUNGATT, *Presentazione del CCEO*, în EV 12,899.

Referitor la participarea laicilor la cultul divin public can. 403 § 1 stabilește:

Rămânând stabil dreptul și obligația de a respecta în orice loc propriul rit, laicii au dreptul să participe activ la celebrările liturgice ale oricărei Biserici sui iuris conform prescrierilor cărților liturgice.

Canonul garantează deci, libertatea laicilor la o spiritualitate proprie, dar afirmă imediat și necesitatea respectării ritului propriu al diverselor comunități ecleziale²⁷. Acesta recunoaște în continuare posibilitatea unei participări active (canonul folosește termenul de „drept”) a laicilor „la celebrările liturgice ale oricărei Biserici *sui iuris*, conform prescrierilor cărților liturgice”, dar și posibilitatea ca aceștia să fie cooptați în desfășurarea ceremoniilor sacre „dacă necesitățile Bisericii sau o reală utilitate recomandă astfel”. Această ultimă prerogativă poate fi pusă în practică doar prin respectarea a două condiții impuse de canon și anume: lipsa miniștrilor sacri, și respectarea prescripțiilor dreptului. În diversele forme de viață sau de manifestare a credinței, nu există decât o unică sfințenie la care fiecare suntem chemați. Conciliul Vatican II recomandă catolicilor, orientali sau latini, să aibă acces cu o mai mare frecvență la bogățiile Sfinților Părinți orientali “care îl înalță pe omul întreg la contemplarea misterelor divine” (UR. 15).

²⁷ Asupra elaborării canonului vezi NUNTIA 21 (1985), 17-18.

Participarea credincioșilor la viața liturgică a Bisericii trebuie să fie animată de o prezență activă, și trebuie să fie realizată într-o deplină cunoaștere a drepturilor și a obligațiilor referitoare la disciplina liturgică.

Tocmai de aceea Biserica se preocupă ca proprii credincioși să nu asiste ca străini sau spectatori muți la acest mister al credinței, ci înțelegând ritul propriu prin intermediul ceremoniilor și al rugăciunilor, să participe la acțiunea sacră în mod conștient, cu pietate și activ (SC. 48).

Iar această formare depinde în primul rând și nemijlocit de propriii păstori.

2.3. Credincioșii creștini ai altor Biserici *sui iuris*

Prezența credincioșilor creștini într-un teritoriu care nu aparține propriei Biserici *sui iuris* nu trebuie să excludă dreptul fundamental al fiecărui credincios creștin de a-și manifesta și trăi credința conform tradițiilor din care se inspiră propriul rit. Problema statutului juridic a credincioșilor catolici orientali care își au domiciliul sau cvasi-domiciliul în teritorii unde lipsesc miniștrii de cult ai propriei Biserici *sui iuris*, sau nu este constituită nici măcar o Ierarhie orientală proprie nu este doar o problemă teoretică ci mai degrabă reală și concretă. Fenomenul migrației unor grupuri consistente de orientali catolici cere o adecvată analiză a consecințelor pastorale și juridice, dar și a contactelor și relațiilor care se realizează la diferite niveluri în cadrul comunităților care îi găzduiesc, îndeosebi dacă acestea sunt

latine. Fenomenul invers nu este la fel de delicat: într-adevăr în Orient s-au constituit de-a lungul timpului o serie de dieceze sau ordinariate pentru credincioșii latini.

Referitor la acest aspect decretul conciliar referitor la misiunea pastorală a episcopului stabilește că

... acolo unde există credincioși de rit diferit, episcopul diecezan să se îngrijească de nevoile lor spirituale, fie prin preoți și parohii de ritul respectiv, fie printr-un vicar episcopal înzestrat cu puterile necesare și, dacă e cazul, chiar cu caracter episcopal, fie personal, exercitând funcția de ordinariu al mai multor rituri. Dacă, din motive speciale, după aprecierea Scaunului Apostolic, nu se poate face nimic din toate acestea, să se constituie o ierarhie proprie pentru fiecare rit (CD 23b).

Același decret mai stabilește că

... ori de câte ori buna conducere a diecezei o cere, episcopul poate constitui unul sau mai mulți vicari episcopali, care, pentru o anumită parte a diecezei sau într-un anumit sector de activitate, sau pentru credincioșii unui anumit rit, sunt înzestrați, în virtutea dreptului, cu aceeași putere pe care dreptul comun o atribuie vicarului general (CD 27).

Migrația grupurilor de orientali catolici spre teritorii latine are o consecință pastorală și liturgică clară: orientalii catolici se află sub jurisdicția Episcopului latin. Practic, disciplina canonică referitoare la acest aspect este stabilită concret de can. 916:

§ 4. Dacă lipsește parohul pentru credincioșii creștini ai oricărei Biserici sui iuris, Episcopul lor eparhial va desemna un paroh al unei alte Biserici sui iuris care să

preia grija lor ca paroh propriu, cu consimțământul Episcopului eparhial al parohului ce urmează să fie desemnat.

§ 5. În locurile în care nu a fost înființat nici măcar un exarhat pentru credincioșii creștini ai oricărei Biserici *sui iuris*, va fi considerat ca Ierarh propriu ai acelorași credincioși creștini Ierarhul locului unei alte Biserici *sui iuris*, chiar al Bisericii latine, rămânând neschimbat can. 101; însă, dacă sunt mai mulți, acela trebuie considerat Ierarhul propriu care a fost desemnat de Scaunul Apostolic sau, dacă este vorba despre credincioșii creștini ai unei oarecare Biserici patriarhale, de Patriarh cu consensul Scaunului Apostolic.

Cunoașterea propriului rit, stimarea și practicarea lui nu sunt considerate suficiente de către codul comun. Acei catolici care exercită însărcinări sau ministere într-o Biserică *sui iuris* diferită de a lor trebuie să aibă o suficientă pregătire liturgică, capabilă să excludă orice pericol de sincretism ritual. Prezentând aproape *ad literam* conținutul decretului conciliar *Orientalium Ecclesiarum* nr. 4, canonul 41 stabilește:

Credincioșii creștini ai oricărei Biserici *sui iuris*, chiar și cei ai Bisericii latine, care prin funcție, minister sau însărcinare au relații frecvente cu credincioșii creștini ai unei alte Biserici *sui iuris*, trebuie să fie pregătiți cu grijă în ceea ce privește cunoașterea și cultivarea ritului acelei Biserici, în raport cu importanța funcției, a ministerului sau a însărcinării de îndeplinit.

În mod generic canonul se referă la *oricare* Biserică *sui iuris*, dar face o particulară trimitere și la credincioșii Bisericii Latine. Dată fiind disproporția dintre numărul de cre-

dincioși care aparțin Bisericii Latine și Bisericilor Orientale Catolice,²⁸ Codul impune unele măsuri necesare pentru ca riturile orientale să nu fie neglijate în teritoriile tradiționale, ci dimpotrivă, printr-o adecvată viață liturgică, să fie cunoscute, respectate și practicate chiar și de către cei care se găsesc în contact cu orientalii.²⁹ Izvorul de inspirație pentru redactarea a acestui canon face o referire explicită și la institutele religioase și asociațiile latine care activează în regiunile orientale sau printre credincioșii orientali, cărora le recomandă cu căldură „ca, pentru o mai mare eficacitate a apostolatului, să constituie, în măsura posibilităților, case și chiar provincii de rit oriental” (OE 6). Această normă, chiar dacă nu face parte din seria canoanelor care se referă la observația riturilor (cann. 39-41), se regăsește în schimb în titlul XII referitor la *Monahi și ceilalți călugări și membri ai altor institute de viață consacrată* (can. 432).

În aceeași linie principială trebuie să se desfășoare și apostolatul misionar, care trebuie să se realizeze ținând cont de cultura fiecărui popor, adică de cateheză, de propriile

²⁸ „Bisericii Latine îi aparțin circa 800.000.000 de credincioși, în timp ce Bisericile orientale catolice au împreună circa 15.000.000»: I. ŽUŽEK, «Un codice per una “varietas ecclesiarum”», în *Understanding the Eastern Code*, KANONIKA 8, PIO, Roma 1997, 240.

²⁹ OE 6: „Aceia care, în virtutea misiunii lor sau slujirii lor apostolice, au relații frecvente cu Bisericile orientale sau cu credincioșii lor să fie instruiți, în mod corespunzător, pe măsura importanței îndatoririlor lor, în cunoașterea și în respectarea ritualului, disciplinei, doctrinei, istoriei și caracterului orientalilor”.

rituri liturgice, de arta sacră, de dreptul particular și în sfârșit de întreaga viața bisericească (can. 584, § 1). Tocmai de aceea, formarea pentru activitatea misionară trebuie propusă astfel încât să poată fi îndeplinită cât mai bine sarcina de evanghelizare și de activitate liturgică (can. 591 § 2).

2.4. Curia Romană

2.4.1. *Scurt excursus istoric*

Suferind mai multe transformări de-a lungul secolelor Curia Romană obține forma actuală ca urmare a constituției apostolice *Immensa Aeterni Dei* a Papei Sixtus V, prin care, la 22 ianuarie 1588, acesta constituie diferite Congregații de cardinali cărora le încredințează spre rezolvare unele probleme dintr-un determinat sector al vieții ecleziale. O primă astfel de Congregație care să trateze chestiuni din lumea orientală a fost instituită de Papa Grigore XIII, sub numele de *Congregatio de rebus Graecorum*. Odată cu moartea fondatorului său aceasta a intrat în declin, iar Papa Clement VIII a înființat în 1599 o nouă *Congregatio super negotiis sanctae fidei et religionis catholicae* care a avut ca scop promovarea credinței catolice, același scop pe care îl va asuma mai târziu care mai târziu *La Sacra Congregazione de Propaganda Fide*.

Aceasta din urmă a fost înființată la data de 22 iunie 1622 de Papa Grigore XIII cu bula *Inscrutabili* și a fost curând împărțită în două comisii: una care avea competențe *super dubiis orientalium* (1627), și o alta cu competențe *super*

correctione Euchologii Graecorum (1636-1645). La scurt timp se manifestă necesitatea separării problemelor tratate: chestiuni legate efectiv de activitatea misionară și chestiuni orientale. De chestiunile orientale, începând cu 1862 se va ocupa o secțiune specială înființată în cadrul Congregației De Propaganda Fide: prin constituția apostolică *Romani Pontificis*, din 6 ianuarie 1862, Papa Pius IX constituie o comisie specială *Pro Negotiis Ritus Orientalis*. Pasul decisiv în separarea diferitelor competențe ale acestei Congregații este făcut de Papa Benedict XV, care a în 1917 cu *Motu proprio Dei providentis*,³⁰ a întemeiat *S. Congregatio pro ecclesia Orientali*, în sânul căreia vor fi ulterior instituite două comisii speciale; una pentru tratarea cauzelor matrimoniale (1928), și una pentru Liturghie (1931).

Același Papă Benedict XV înființează la cinci luni după fondarea Congregației, respectiv la data de 15 octombrie 1917, Institutul Pontifical Oriental ca instituție de studii superioare în chestiuni orientale. Natura și specificitatea Institutului este precizată în Statute: alături de studiile aprofundate în ceea ce privește realitatea orientală, scopul fundamental al acestuia este cunoașterea tot mai mare a Orientului Creștin, atât antic cât și modern, și promovarea reciprocei înțelegeri între creștinii orientali și occidentali. Finalitatea acestui Institut de studii superioare era strâns legată de activitatea Congregației pentru Bisericile Orientale,

³⁰ AAS 9, (1917), 529-531.

a cărei competență a fost lărgită de către Papa Pius XI prin motu proprio *Sancta Dei Ecclesia*, din data de 25 martie 1938. În acest fel Institutul Pontifical Oriental devine sediul academic roman cel mai autorizat în materie, în serviciul Bisericilor Orientale, Catolice sau Ortodoxe³¹.

O ulterioară schimbare, de această dată legată de denumirea Congregației, o avem prin constituția apostolică a Papei Paul VI (15 august 1967) *Regimini Ecclesiae Universae*³², care, datorită unui mai mare respect acordat Bisericilor Orientale Catolice³³, rectifică numele acesteia prezentându-l la plural: *Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus*. Această nouă titulatură formulată la plural pune mai clar în evidență multitudinea Bisericilor Orientale care au origini în Tradițiile Alexandrină, Antiohiană, Armeană, Caldee și Constantinopolitană.

³¹ D. SALACHAS, *La funzione della Congregazione per le Chiese Orientali: dimensione ecumenica e missionaria*, Edizioni Orientalia Christiana, Roma, 2009, 169-206, 170.

³² AAS 59, (1967), 885-925. Constituția a intrat în vigoare la data de 1 Martie 1968.

³³ În documentele Conciliului Vatican II termenul *ritus* păstrează încă o oarecare inexactitate și ambiguitate, fiind deseori folosit pentru a desemna o Biserică particulară. CIC 1983, clarifică în parte distincția dintre acești termeni. O mai mare clarificare a diferitelor valențe terminologice o face în 1986 PCCICOR prin intermediul Schema Codicis Iuris Canonici Orientalis, care aduce o netă distincție între „Ecclesia sui iuris” și „Ritus”; cf. W. BLEIZIFFER, *Termenul ecleziastic de „Biserică sui iuris”, în Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, 63-72, îndeosebi 78-79.

2.4.2. Competențe

Odată cu promulgarea Constituției Apostolice *Pastor Bonus*³⁴ referitoare la organizarea și funcționarea Curiei Romane, este trasată noua fizionomie a acesteia ca organism care îl ajută pe Romanul Pontif în exercitarea ministerului său suprem. Sunt astfel stabilite noi norme Curiei Romane, norme corespunzătoare nevoilor timpului nostru și mai conforme cu prevederile Codului publicat (CIC) sau în curs de publicare (CCEO).

Afirmând egalitatea juridică a organisme (Congregații, Oficii, Tribunale etc.) care compun Curia Romană (PB art. 2, § 2), *Pastor Bonus* fixează, de asemenea, competențele lor specifice. Între Congregații, competentă în materie liturgică este Congregația pentru Cultul Divin și Disciplina Sacramentelor (PB Art. 62-70), care are următoarele responsabilități:

- reglementează și promovează celebrarea sfintei Liturghii și îndeosebi a sacramentelor (PB art. 62);
- favorizează și tutelează disciplina sacramentelor veghind asupra validității și liceității administrării lor, și acordă indulte și dispense care depășesc competențele episcopilor diecezani sau eparhiali (PB art. 63);
- promovează întreaga viață pastorală și liturgică, îndeosebi a Sfintei Liturghii; (PB art. 64 §1);

³⁴ GIOVANNI PAOLO II, *Costituzione Apostolica "Pastor Bonus" sulla Curia Romana*, AAS 80 (1988) 841-934. http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus.html (12.03.2016)

Capitolul II. *Observanța ritului și competențe în materie liturgică*

- urmărește procesul de redactare și corectare a textelor liturgice (PB art. 64 §2);
- favorizează și încurajează Comisiile sau Institutele create pentru promovarea apostolatului liturgic, a muzicii, a cântecului și a artei sacre; (PB art. 65)
- desfășoară o vigilentă activitate de control pentru ca dispozițiile liturgice să fie observate cu exactitate, intervenind în prevenirea și îndepărtarea abuzurilor descoperite (PB art. 66);
- judecă asupra neconsumării căsătoriei și decide referitor la posibilitatea acordării dispensei papale; (PB art. 67).
- tratează cauzele de invaliditate a sacramentului sfintei hirotoniri (PB art. 68);
- este competentă în disciplina cultului față de sfintele relicve, și acordă titlul de Bazilică minoră (PB art. 69);
- îi ajută pe episcopi pentru ca alături de cultul divin să fie promovate și alte exerciții de pietate și rugăciuni care corespund normelor Bisericii (PB art. 70).

Cu toate acestea, în conformitate cu întregul conținut al *Pastor Bonus*, elementele de mai sus sunt aplicabile nu numai în Biserica Latină asupra căreia Dicasterul are competență, ci și în Bisericile Orientale Catolice. Alături de competențele pe care această Congregație le are asupra chestiunilor liturgice din întreaga Biserică Catolică, o altă Congregație are competențe specifice și particulare în ceea ce privește Bisericile Orientale Catolice. În ceea ce privește competența Congregației pentru Bisericile Orientale se stabilește că:

Această congregație tratează materiile referitoare la Bisericile Orientale, fie referitor la persoane, fie referitor la lucruri (PB art. 56).

Stabilind o jurisdicție generală asupra persoanelor și lucrurilor din Bisericile Orientale, constituția indică și competențele specifice ale acestei Congregații competențe care sunt însă relaționate la competențele celorlalte Dicasterie ale Curiei Romane.

Competența acestei Congregații se extinde la toate chestiunile care sunt proprii Bisericilor Orientale și care trebuie deferite Scaunului Apostolic, fie referitor la structura și organizarea Bisericilor, fie referitor la funcțiile de învățare, de sfințire și de guvernare, fie referitor la persoane, statutul acestora și drepturile și obligațiile lor. Ea are competențe în a desfășura tot ceea ce este prescris în art. 31 și 32 referitor la raportul cincinal și la Vizitele «ad limina» (PB art. 58 - § 1).

Rămâne totuși intactă competența specifică și exclusivă a Congregației pentru Doctrina Credinței și a Cauzelor Sfinților, a Penitențierii Apostolice, a Tribunalului Suprem *Segnatura Apostolica* și a Tribunalului *Rota Romana*, precum și a Congregației pentru Cultul Divin și Disciplina Sacramentelor în ceea ce privește dispensa pentru căsătorie rată și neconsumată. (PB art. 58 - § 2).

În chestiunile care îi privesc și pe credincioșii Bisericii Latine Congregația poate acționa doar după ce a consultat, dacă importanța acelei chestiuni o impune, Dicasterul competent corespunzător pentru aceeași materie.

Neavând așadar stabilită o listă cu competențe exclusive, tot ceea ce este stabilit ca și competență a Congregației pentru Cultul Divin și Disciplina Sacramentelor trece *ipso iure* în competența Congregației pentru Bisericile Orientale în ceea ce privește structura și organizarea Bisericilor, exercitarea *tria munera*, precum și chestiunile referitoare la drepturile, obligațiile și statutul credincioșilor orientali. De asemenea, se subînțelege faptul că exclusivele competențe ale diferitelor Dicasterie enumerate de art. 58 *Pastor Bonus* rămân stabile, sub rezerva respectării exigențelor cerute de necesitatea organizării reuniunilor interdicasteriale (PB art. 21). În conformitate cu articolele 51 § 1 și 67, rămâne în competența exclusivă a Congregației pentru Cultul Divin și Disciplina Sacramentelor să judece și să decidă asupra neconsumării căsătoriei. Această explicitare a procedurii care trebuie urmărită pentru obținerea obținerea dezlegării căsătoriei neconsumate, este coerentă cu anterioara normativă referitoare la funcționarea Curiei Romane (cf. can 1384): Constituția Apostolică *Regimini Ecclesiae Universae*, care nu amintește nimic despre competența judecătorească, scoate, după 40 de ani, această facultate din lista competențelor Congregației pentru Bisericile Orientale. În esență această Congregație are din partea Romanului Pontif mandatul de a păstra legătura cu toate Bisericile Orientale Catolice pentru a le favoriza creșterea, pentru a apăra și a promova propriile drepturi și pentru a păstra viu și integru în ansamblul Bisericii Catolice patrimoniul liturgic, disciplinar și spiritual al diferitelor tradiții orientale.

Competența Congregației pentru Bisericile Orientale se manifestă în orice problemă care se referă la orientali – fie individual cât și colectiv, ca o comunitate –, chiar și în acele cazuri în care au fost implicați credincioși latini. În acest din urmă caz, Congregația trebuie să consulte dicasterul competent pentru tratarea respectivei situații. Chiar dacă nu este afirmată explicit competența asupra credincioșilor latini, aceasta se presupune din formularea celui de-al treilea paragraf al articolului 58; în acest caz competența Congregației, tocmai datorită competenței stabilite de amintitul paragraf trei se extinde și față de credincioșii latini în acele circumstanțe când sunt tratate chestiuni mixte.

Congregația are competență asupra credincioșilor orientali fără nicio limită teritorială (PB art. 59; CCEO 916 § 5.), și are competențe asupra latinilor nu doar în chestiuni mixte „ci și pentru alte chestiuni care îi privesc doar pe ei, în cazul în care apare condiția teritorialității, adică atunci când trăiesc în teritoriile aflate sub jurisdicția exclusivă a Congregației Orientale”³⁵. Această competență exclusivă și completă asupra latinilor³⁶ este foarte bine specificată în articolul 60 din *Pastor Bonus* în special în ceea ce privește acțiunea

³⁵ M. BROGGI, «La Congregazione per le chiese Orientali», în P. A. BONNET și C. GULLO (a cura di), *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica "Pastor Bonus"*, Studi Giuridici XXI, Città del Vaticano 1990, 249.

³⁶ Congregația pentru Bisericile Orientale „are autoritate exclusivă în următoarele teritorii: Egipt, Eritreea și Etiopia de Nord, Bulgaria, Cipru, Grecia, Iran, Irak, Liban, Palestina, Siria, Iordania și Turcia”; Cf. *Annuario Pontificio* 2015, 1825.

misionară și de apostolat. Faptul că norma face o trimitere, explicită și clară, și la „misionari ai Bisericii latine”, evidențiază importanța și grava misiune e care o are Congregația pentru Bisericile Orientale în apărarea riturilor orientale împotriva oricărei tentative de „latinizare”, deliberată sau nu. În cazul în care s-ar verifica tentative de agresiune împotriva riturilor orientale, Congregația trebuie să fie vigilentă, să manifeste atenție „pentru ca să fie observate cu exactitate dispozițiile liturgice, să fie prevenite abuzurile, și acolo unde acestea sunt descoperite să fie eliminate” (P B art. 66). Vorbind în aceiași termeni de respectul cuvenit riturilor orientale can. 1492 CCEO decide că:

Legile emise de autoritatea supremă a Bisericii, în care nu este indicat în mod expres subiectul pasiv, îi privesc pe credincioșii creștini ai Bisericilor orientale doar ori de câte ori este vorba de probleme de credință sau de morală, sau de declararea legii divine, sau se dă dispoziție explicită în aceste legi acelorași credincioși creștini, sau dacă este vorba de ceva favorabil care nu conține nimic contrar riturilor orientale.

Tot în sfera respectării riturilor revine competenței aceleiași Congregații acordarea sau nu a licenței (*ad liceitatem*) pentru admiterea la noviciat a unui candidat într-o mănăstire a unei Biserici *sui iuris* diferită de cea proprie (cann. 451, 517 §2), sau consensul (*ad validitatem*) când este vorba de trecerea unui membru al unei societăți de viață comună după model călugăresc la o altă societate sau institut aparținător unei alte Biserici *sui iuris* (can. 562).

Congregația are, deci, o serie de prerogative și competențe care pot fi prezentate din mai multe perspective. Competențele Congregației referitoare la aspectele liturgice și sacramentale sunt următoarele³⁷:

can. 657 – aprobarea textelor liturgice, după un prealabil *nulla osta* din partea congregației pentru doctrina credinței;

can. 674 § 2 – acordarea facultății de biritualism pentru celebrarea cultului divin într-un rit divers de cel propriu;

can. 35 – acordarea consimțământului pentru trecerea la o altă Biserică *sui iuris*;

can. 748 § 2 – acordarea licenței pentru ca un Episcop eparhial să poate hirotoni un candidat supus lui înscris într-o altă Biserică *sui iuris*;

can. 683 – acordarea licenței pentru ca un botez să poată fi celebrat într-un rit diferit de cel al Bisericii *sui iuris* în care botezatul trebui înscris conform normei dreptului;

can. 759 § 2 - acordarea dispensei de la vârsta prescrisă pentru primirea diaconatului, dacă această dispensă depășește competența Patriarhului;

can. 348 § 1 - dispensarea de până la un an a studiilor teologice pentru primirea hirotonirii preoțești, păstrându-se obligația definitivării studiilor, care trebuie să dureze șase ani;

³⁷ Acestea ar putea fi: acte rezervate Romanului Pontif; competențe referitoare la Ierarhie și cler; competențe referitoare la aspectele vieții religioase, și altele. De asemenea există o serie de cazuri care intră în competența Bisericilor *sui iuris*, dar despre care Congregația trebuie să fie informată; D. SALACHAS, - K. NITKIEWICZ, *Rapporti intereclesiacistici tra cattolici orientali e latini, sussidio canonico-pastorale*, Roma, 2007, 63-70.

can. 762 § 2, n. 2-6 - dispensarea impedimentelor în primirea sau exercitarea ordinelor sacre, dincolo de competența Patriarhilor și a Arhiepiscopilor Majori pentru clericii din interiorul limitelor teritoriale ale propriei Biserici (cf. can. 767 § 2) pentru următoarele cazuri: încercarea de a celebra căsătoria, chiar și numai civilă; comiterea omuciderii voluntare și provocarea avortului cu efect produs; automutilarea sau mutilarea altuia în mod grav și premeditat; tentativa de suicid; tentativa de împlinire a unui act al hirotonirii rezervat preotului sau episcopului, fiind ori privat de acest ordin, ori fiindu-i interzisă exercitarea acestuia din cauza unei pedepse canonice oarecare;

can. 972 - după ce a fost consultată, pot fi stabilite de dreptul particular alte impedimente matrimoniale diferite de cele precizate în dreptul comun;

can. 794 - facultatea de adăugare a unei clauze dirimante la interdicția impusă unui credincios de către propriul Ierarhul de a celebra temporar căsătoria pentru o cauză gravă și cât timp aceasta durează, și numai în afara limitelor teritoriale ale Bisericii patriarhale;

can. 835 - acordarea dispensei pentru forma canonică de celebrare a căsătoriei, rămânând stabilă competența Patriarhilor în limitele teritoriale ale propriilor Biserici;

cann. 852 și 814 - poate acorda însănătoșirea în rădăcină, fără obligația reînnoirii consensului matrimonial, a unei căsătorii invalide din cauza existenței unui impediment rezervat Scaunului Apostolic sau a unui impediment de drept divin care a încetat, sau a unei căsătorii mixte pentru

fiecare caz în parte, dacă validității i se opune defectul formei prescrise de drept pentru celebrarea căsătoriei, sau vreun impediment pentru care aceștia înșiși pot da dispensă, și în cazurile prescrise de drept, dacă au fost îndeplinite condițiile cerute de către drept;

can. 880 §3 aprobă dreptul particular al unei Biserici *sui iuris* referitor la unele zile de sărbătoare și precept care pot fi transferate duminica;

can. 1052 § 2 - acordă reducerea îndatoririi de a celebra Divina Liturghie;

can. 888 § 2 - acordă consensul pentru înstrăinarea sau mutarea relicvelor, icoanelor sau imaginilor deosebite.

2.5. Competențe în materie liturgică

2.5.1. Starea cărților liturgice și revizuirea acestora

Am amintit deja despre înființarea, în cadrul Congregației De Propaganda Fide a unei comisii liturgice speciale *pro negotiis Ritus orientalis*, comisie care, începând cu anul 1917, va deveni autonomă sub numele de *S. Congregatio pro Ecclesia Orientali*. În ceea ce privește activitățile liturgice și intervențiile Congregației De Propaganda Fide referitoare la revizuirea edițiilor cărților liturgice românești, acestea par destul de limitate.

Documentele referitoare la revizuirea textelor liturgice identificate în SCPF³⁸ clarifică unele îndoieli cu privire la existența unor intervenții ale aceleiași Congregații în revizuirea cărților liturgice românești. În volumul mare de materiale care fac referire la corectarea cărților orientale, un loc privilegiat îl ocupă înaintea altor cărți, cele grecești, urmate mai apoi de cele melchite, siriene, copte, armene, rutene, caldeie, maronite etc. Există doar puține urme referitoare la activitatea Congregației asupra cărților românești: un unic volum păstrează o corespondență, datată 1769-1770, *sopra alcuni dubbii intorno all'ufficiatura greca proposta dal vicario del vescovo di Fogaratz*.³⁹

Dacă până la mijlocul secolului XIX putem observa o absență a documentelor din arhiva acestei Congregații, această realitate este remediată ulterior datorită prezenței unor numeroase documente referitoare la tema noastră. Această răsturnare de situație, așa cum am putut observa deja, se datorează îndeosebi intensificării activităților ecleziastice în sânul Bisericii Greco-Catolice românești: înființarea Provinciei ecleziastice (1853), și în consecință existența unui

³⁸ În principal este vorba de fondul *Congregatio super Correctione Librorum ecclesiae Orientale (CLO)*, vol. 1-13, care în cea mai mare parte păstrează documente referitoare la cărțile liturgice grecești.

³⁹ SCPF, *Fondul CLO* vol. 10, 109-127 (146-166). Dubiile sunt formulate de vicarul Iacob Aron, într-o scrisoare datată la 2 mai 1869. Aceste dubii, care ulterior vor fi clarificate de către Congregație, se nasc în jurul locului de tipărire a Penticostarului, și asupra unor formulări prezente în acesta.

volum mai mare de informații comunicate între Mitropolia de Blaj și Scaunul Apostolic, dar și invers.

Odată identificată absența unor raporturi cât de cât frecvente între Roma și Biserica Greco-Catolică Română la începutul sec. XIX, Scaunul Apostolic prin intermediul Nunțiului din Viena trimite episcopilor români o instrucțiune prin care îi invită să prezinte un proiect al disciplinei lor⁴⁰. Subiectele luate în considerare⁴¹, precum și faptul că se afirmă chiar o lipsă de comunicare între Roma și episcopii români în materie de revizuire a cărților de cult, este un argument pentru susținerea solicitării. Perplexitatea⁴²

⁴⁰ Vezi mai sus, Conferințele de la Blaj, septembrie 1858. Un amplu studiu asupra acestora A. SIMA, *Vizitele nunțiilor apostolici vienezi în Transilvania (1855-1868)*, vol. I; II, Presa Universitară Clujeană, Cluj, 2003.

⁴¹ Vastitatea tematicilor discutate este de așa natură, încât se propune discutarea detaliată a acestora într-un viitor Conciliu Provincial. O astfel de propunere este luată în considerare în diferitele etape ale discuțiilor de la Blaj, precum și în voturile întocmite de participanți.

⁴² Prezentăm în continuare doar câteva dintre formulele și expresiile folosite de relatori în ceea ce privește analiza pe care aceștia o fac asupra scrisorilor trimise de episcopii greco-catolici, în SCPF, Fondul CP 161: *Dispaccio N 73305, dell'E.mo Segretario di Stato al Sig. Cardinale pro-Nunzio di Vienna dei 12 Maggio 1856*, «L'affare dei Vescovi della nuova provincia ecclesiastica di Fogaras e Alba-Giulia nella Valachia..., si è ravvisato certamente grave in se stesso...»⁵ (47); *Nota d'Archivio della S. Congregazione di Propaganda Fide, trasmessa con ufficio dei 10 Gennaio 1857, relativa alle lettere dei Vescovi di rito orientale*, «non si indugia a mettere mano alle ricerche sui medesimi punti..., onde nasce il pericolo di scandalo se si usa indulgenza con essi»,¹⁰ (49); *Dispaccio n 2024 dei 16. Maggio 1865. del Cardinalepro-Nunzio di Vienna all'E.mo Segrattario di Stato*, în fața semnăturii Episcopului de Gran

demonstrată de relatori cu privire la conținutul scrisorilor trimise de către episcopii ca răspuns la invitația făcută de Roma, dezvăluie pe deplin faptul că pentru o lungă perioadă de timp relațiile dintre Roma și Transilvania nu au luat spre analiză problemele liturgice sau referitoare la conținutul cărților de cult.

După ce am amintit faptul că a existat o serie de dubii referitoare la posibile corecturi de introdus în documentele Conciliilor Provinciale referitoare la chestiunile liturgice, ne oprim pe scurt asupra temei corectării cărților liturgice.

Varadino (Oradea Mare) prezintă pe scrisorile expediate Congregației, Cardinalul se «meravigliato ed afflito»,⁴⁰ (64); *Voto ossia osservazioni di Monsig. Filippo Vespasiani*, «mi si offrì da proporre in questo rilevantissimo affare ..., sperando indulgenza in riflesso alle mie circostanze per questi meschini fogli...»,⁹⁷ (93); *Voto del R.P. Gavino Secchi-Muro ex- Procuratore generale dell'Ordine dei Servi di Maria*, referitor la ritul matrimonial și asupra divorțului *ex capite adulteri*, «cotesto pericolo così grave lo si vuole da lui (Metropolita) far emergere: 1° dalla estrema rozzezza e ignoranza che regna in essi, e dalla conseguente tenacità con cui sono attaccati ai riti e alle costumanze della Chiesa Orientale»,¹²⁴ (106); *Voto ossia osservazioni del R.mo P. Anton Maria Panebianco dell'Ordine de' Minori Conventuali*, «L'errore adunque de' greci ed in particolare di que' della Provincia di Fogaras, divenuto notissimo dopo la presentazione de' fogli all'E.mo Viale, e della lettera del Metropolita al S. Padre, non può a mio parere, dissimularsi,...»,¹⁷¹ (130); *Esame sopra diversi punti di disciplina orientale, proposti dai Vescovi della Provincia Ecclesiastica di Fogaratz ed Alba Giulia*, Dubbio VIII «Se a senso del P. Panebianco si debban procurare esatte informazioni sulli riti, sulla liturgia, e sulli libri relativi»,⁷⁸ (41).

Necesitatea organizării unei colecții de cărți liturgice se cristalizează în 1856, atunci când se decide cu privire la necesitatea de a se aduna mai multe informații referitoare la starea Bisericii Greco-Catolice. În timpul conferințelor de la Blaj din 1858, delegații romani pot culege informații precise cu privire la starea cărților liturgice, la limba liturgică, la cărți de rugăciuni și traduceri Sfintei Scripturi⁴³, precum și cu privire la modul de administrare a sacramentelor. Informațiile nu sunt exhaustive, motiv pentru care, ulterioare contacte între Scaunul Apostolic și episcopatul greco-catolic vor conduce la mai multe clarificări. Pentru Scaunul Apostolic nu este clară starea cărților liturgice în momentul celebrării Primul Conciliu Provincial. Cu privire la conținutul dubiului 132⁴⁴ emis cu ocazia revizuirii actelor sinodale în 1878, se cer Mitropolitului ulterioare informații cu privire la toate cărțile rituale ale Bisericii Românești; în același timp se cere ca o copie a acestor cărți să fie trimisă la Roma.⁴⁵

⁴³ SCPF, Fondo CP 161, Relazione sulla Conferenza di Blaj VI/18 Settembre 1858, 57-62 (233-235); Protocollo della conferenza di Blaj VI/18 Settembre 1858, 36-41 (279-281); *Risposte del Canonico Cipariu della Metropolitana di Fogaras ed Alba-Giulia a varii quesiti sui libri liturgici*, 58-62 (287-289)

⁴⁴ *Ponenza* 6/1878,36 (346).

⁴⁵ *Ibidem.*,26 (394); *Lettera della S. Congregazione al suddetto Mons. Giovanni Vancsa, Roma 24 Dicembre 1877*, firmata Alex. Franchi Praefectus, Mar. Rampolla Secretarius: „Cum autem in praefato Capite mentio fiat plurium ritualium librorum ad quorum praescriptum sacer cultus in tota ista Ecclesiastica Provincia regitur; postulant hi E.mi Patres Amplitudinem Tuamut de omnibus huiusmodi libris hanc S. Congrega-

Răspunsul la această solicitare nu întârzie, și printr-o scrisoare foarte lungă⁴⁶ Mitropolitul prezintă, printre altele, și lista cărților liturgice ale românilor cu scurte prezentări.⁴⁷ O analiza între această listă și cea prezentată de Sinodul de la Viena (1773), nu prezintă nicio diferență, lucru de altfel subînțeles, fiind cunoscută tenacitatea cu care românii au luptat să păstreze propriul lor rit, tradițiile, Unirea însăși și condițiile pe care aceasta le implică.⁴⁸

tionem informare; insimul vero singulorum exemplaria que typis fuerint edita Romam mittere velis”.

⁴⁶ *Ibid.*, 37-49 (405-417). Scrisoarea este datată *die 30 Ianuarii 1878*.

⁴⁷ Text original în Apendice III.

⁴⁸ *Ponenza 6/1874*, 212-213 (566-567), „L'autonomia costituzionale e sinodale della Chiesa Greco-Cattolica Rumena di Transilvania e parti annesse è ristaurata, e rimarrà ristaurata per tutti i secoli nel senso dei canoni emanati dagli otto concilii ecumenici, in quanto quegli assicurano i diritti delle Diocesi e delle Arci Diocesi, come anche scondo l'analogia della nostra prasse ecclesiastica osservata da secoli, inanzi che fosse stata ella alterata dalle arti dell'assolutismo. 2. La nostra unione colla Chiesa Romano-Cattolica è e rimarrà per tutti i secoli soltanto dommatica nei conosciuti quattro punti, ed altro niente”. Acestea sunt primele două canoane ale Proiectului de Condiții motivate, propus de Vicarul Antonelli referitor la alegerea unuia dintre cei trei candidați ce trebuie propuși pentru alegerea episcopală. Textul este ulterior reanalizat de Ponenza 6/1878, 5-8 (315-318), cu ocazia revizuirii Titlului II, cap. II, lit. c. Textul final al acestui punct c., după prima modificare se prezintă astfel: «Quoad autem potestatem Regiminis spectat, Romano Pontifici, in sensu definitionis Florentinae, in beato Petro pascendi, regendi, gubernandique universalem Ecclesiam plena potestas data est...». O ulterioară revizuire a acestui text, îl transformă din nou, astfel că în forma sa finală textul se prezintă sub această formă: «Quoad autem potestatem regiminis spectat, Romano

1. autonomia constituțională și Sinodală a Bisericii Greco-Catolice românești din Transilvania și părțile anexate este restaurată, și va rămâne restaurată în veci de veci în sensul canoanelor emise de cele opt concilii ecumenice, deoarece acelea asigură drepturile diecezelor și ale Arhidiecezelor, precum și după practica noastră ecleziastică observată timp de secole, înainte ca ea să fie modificată de artele absolutismului. 2. Unirea noastră cu Biserica Romano-Catolică este și va rămâne pentru totdeauna doar dogmatică în cele patru puncte cunoscute și mai mult, nimic.

Limba liturgică este româna, folosită de către români deja înainte de Unire. Sfânta Scriptură, Liturghierul, Orolighionul, Euhologiile, se găsesc de mai mult de două secole în vernaculară românească, astfel încât sunt înțelese de tot poporul. Există, de asemenea, cărți în limbile chirilică și latină. Există și trei traduceri ale Sfintei Scripturi: prima, realizată la București în 1688; o alta care aparține episcopului Petru Pavel Aron (1752-1764), dar care nu a fost însă tipărită; și o a treia care a fost singura aprobată de Scaunul Roman, fiind tradusă la Blaj între 1782-1785 de călugărul bazilian Samuil Klein și mai apoi tipărită de episcopul Ioan Bob în 1795. Liturghierul tipărit în tipografia de la Blaj sub episcopul P. P. Aron, are la bază ediția română din 1738⁴⁹.

Pontefici, sicut etiam oecumenica concilia Florentinum et Vaticanum definiverunt...».

⁴⁹ Este vorba de o compilație amplă a diferitelor cărți liturgice grecești pe care Congregația a compus-o până la 1738, urmând exemplul Antologhionului ortodox realizat în Țara Românească, în 1709. Printre acestea se află și cartea noastră.

Cărțile nu diferă substanțial de cele ortodoxe, dar lipsa numărului necesar de cărți liturgice îi constrânge pe greco-catolici să utilizeze versiunile ortodoxe, care au introdus de-a lungul timpului mai multe modificări pentru a se diferenția de versiunile cărților de cult greco-catolice. Astfel, o analiză a cărților liturgice arată că în edițiile cărților liturgice realizate la Blaj până în acel moment, nu se găsesc multe dintre oficiile cuprinse în cărți ortodoxe.

Necesitatea tipăririi unor noi cărți liturgice este recunoscută și chiar subliniată cu tărie⁵⁰:

Cărțile liturgice tipărite în tipografia Mitropolitului fie sunt retipăriri ale cărților aprobate anterior, fie sunt supuse verificării și aprobării Episcopului; dar, dincolo de faptul că acesta nu au fost supuse niciodată atenției Sfântului Scaun pentru revizuire, este sigur că tipografia de la Blaj nu retipărește toate cărțile necesare.

Documentele dezvăluie, de asemenea, faptul că în ceea ce privește revizuirea cărților liturgice românești, acestea nu au fost niciodată prezentate spre examinare Sfântului Scaun. Sub împărăteasa Maria Teresa (1740-1780), Episcopul a primit permisiunea de a tipări cărți liturgice proprii⁵¹ pentru

⁵⁰ SCPF, *Fondo CP 161, Relazione sulla conferenza 6/18 settembre 1858*, 58 (234). „I libri liturgici stampati nella tipografia del Metropolita o sono ristampe dei libri anteriormente approvati, o vengono sottoposti alla revisione ed approvazione dell'Ordinario, ma oltre che non hanno pensato mai a sottometerli alla S. Sede, e certo che la tipografia di Blasendorf, non ristampa tutti i libri necessari”.

⁵¹ Printr-un decret semnat la 14 Octombrie 1747.

a evita introducerea unor cărți ortodoxe, lucru de altfel interzis cu severitate⁵². Faptul că Mitropolitul Șuluțiu (1851-1962) a vrut să păstreze acest privilegiu, denotă starea precară în care se găseau cărțile liturgice greco-catolice în timpul păstoririi sale. Pentru a veni în întâmpinarea acestor dificultăți este avansată propunerea de revizuire și tipărire a tuturor cărților liturgice și a Sfintei Scripturi, propunere care pare imposibil de realizat dată fiind starea incertă a tipografiei de la Blaj după evenimentele din 1848.

Activitățile desfășurate de Congregație în ceea ce privește revizuirea și corectarea cărților de cult românești și disciplina sacramentală, s-a concretizat în perioada 1862-1917, într-o serie de intervenții ale Congregației De Propaganda Fide. Într-o succesiune de ponențe⁵³, Congregația analizează problemele referitoare la corectarea cărților liturgice sau administrarea Sfintele Taine. Informațiile tocmai furnizate de Mitropolitul Vancea în scrisoarea din 30 ianuarie

⁵² „Decretul Mariei Teresa din 23 noiembrie 1746, prin care se interzicea importul pentru Biserica Unită din Ardeal și Ungaria de carte rituală tipărită în Țara Românească și Moldova și se ordona confiscarea ‘tipăriturilor schismatice’ a pus totodată cu acuitate problema tipăririi cărților necesare românilor din Transilvania”, P. MAGDĂU, I. BONDA, I. CÂRJA, C. GHIȘA, (Ed.) *Tipografia de la Blaj (1850-1919), Contribuții documentare*, Presa Universitară Clujeana, 2010, 20.

⁵³ Pentru mai multe detalii vezi G. MOJOLI, *Attività della S. Congregazione di “Propaganda Fide” per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1872-1892*, Ed. Esca, Vicenza, 1977, 177-184; G. MOJOLI, *Attività della S. Congregazione di “Propaganda Fide” per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1893-1917*, Ed. Esca, Vicenza, 1979, 156-158.

1878⁵⁴ cu privire la starea cărților liturgice, sunt completate cu noi date: cărțile ale căror copii au fost trimise la Roma la 10 mai 1878, sunt epuizate, și necesită să fie retipărite. Fiind un bun prilej pentru a examina și revizui conținutul cărților liturgice, Mitropolitul cere permisiunea să îndeplinească el această sarcină, aflându-se în fruntea unui comisii formate din alți episcopi români. Comisia va respecta cu fidelitate normele stabilite de Congregație, precum și corecturile deja făcute în cărțile grecești din care se și solicită câte un exemplar: odată terminată această sarcină rezultatul va fi transmis la Roma⁵⁵. Cererea este acceptată, și fiind comunicate regulile care trebuie urmate pentru a face aceste revizui, se cere Mitropolitului să trimită la Roma cărțile care se vor tipări cu modificările aduse la *textus receptus* la baza paginii⁵⁶.

Următoarele ponente referitoare la români nu mai tratează chestiuni privitoare la corectarea cărților liturgice. Numai într-o serie de ponente (1915-1916) este luată în considerație tema referitoare la o eventuală formulă prescurtată pentru administrarea sacramentului maslului. În provincia ecleziastică română exista o singură formulă prezentată de Euhologhion; o singură excepție o făcea Eparhia de Oradea, care în timpul primului război mondial, în caz

⁵⁴ Vezi supra, nota 170.

⁵⁵ Archivio della Congregazione per le Chiese Orientali, *Lettere e Decreti per gli AA. Vol 14/1881*, 112-113.

⁵⁶ *Ibidem*, 170-173.

de nevoie, a practicat un ritual mai scurt și nu întotdeauna unitar. Formula, care nu este însoțită de rugăciunea de binecuvântare a uleiul sfânt este transmisă la Roma, iar după aprobarea din partea Papei Benedict al XV-lea pe 9 august 1916⁵⁷, este ulterior extinsă la toate celelalte eparhii „pentru utilizare în caz de nevoie urgentă, când există *periculum in mora*”.

Pentru a coordona mai eficient ajutorul acordat Bisericii Orientale, Papa Pius al XII-lea a instituit în 1931, o comisie specială pentru Liturghie în cadrul Congregației pentru Bisericile Orientale. Această comisie nu avea doar competența de a procura copii ale diferitelor ediții ale cărților liturgice, de ale revizui și aproba⁵⁸, ci desfășura și o activitate de supraveghere a întregii activități liturgice a fiecărui rit în parte dar și a modificărilor introduse în acestea. Prezentând activitatea comisiei liturgice în materie de cărți de cult, publicația «*Oriente Cattolico*»⁵⁹, semnalează și publicațiile realizate în limba română.

Cărțile de cult editate de această comisie sunt:

- *Apostolus: Actus et Epistolae SS: Apostolorum selectae pro Dominicis et Festis anni liturgici.* – Romae 1958.

⁵⁷ *Ponenza* 5/1916, 1-7 (103-113)

⁵⁸ Lista cărților liturgice îngrijite de această Comisie până în anul 1974 în *Oriente Cattolico*, Città del Vaticano, 1974⁴, 47-55.

⁵⁹ Congregazione per le Chiese Orientali, *Oriente Cattolico*, 1974⁴, 35-55.

- *Divinae Liturgicae* SS.rum patrum Joannis Chrysostomi, Basilii Magni et Praesantificatorum. Editio photolithographica. – Romae 1962.

- *Horologium*, complectens Ordinarium Horarum, Laudum pro omnibus diebus. Editio photo-lithographica. – Romae 1956.

2.5.2. *Cărțile liturgice românești*

Vechia tipografie episcopală nu mai este utilizabilă din vremea lui Micu Klein, iar dintr-o corespondență a sa aflăm că unele dintre cărțile necesare preoților sunt aduse din țările vecine; episcopul însuși a făcut o comandă de câteva cărți tipărite în slavonă.⁶⁰

Într-un document datat la 29 octombrie 1771 găsim informații despre tipografia din Blaj⁶¹: într-un raport trimis episcopului Atanasie Rednic, prefectul tipografiei oferă informații despre starea acesteia, despre la cenzura cărților și tipărirea lor. Activitatea tipografiei este destul de amplă, în ciuda faptului că a fost fondată recent: anterior, sub conducerea episcopilor precedenți au fost tipărite „câteva cărți” deoarece episcopii erau ocupați cu probleme mai importante. Lipsa propriilor cărți liturgice, precum și intro-

⁶⁰ *Perspective*, I, Anul XVII, Nr. 65-68, 335-336, nota 659.

⁶¹ Document în limba latină integral tradus în POPP V., *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva Mârza și Iacob Mârza, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995, 164-166.

ducerea unor cărți liturgice „contrare unirii”, determină Curtea imperială să intervină printr-un decret din data de 14 octombrie 1747 care interzice introducerea unor astfel de cărți. Același decret mai cere ca „pentru acest rit să fie publicate în Transilvania cărți în întregime în limba română”. Se știe cu certitudine că tipografia de la Blaj era pregătită pentru tipărire încă din 1747 și până la momentul redactării documentului mai sus menționat⁶²,

toate cărțile românești care sînt necesare oficerii ceremoniei religioase au fost imprimate în această tipografie, cu excepția uneia numită Minei, care chiar acum este sub cenzură. S-a tipărit totodată Învățătura creștinească sau Catehismul cel mic aprobat de Sfînta Biserică a Romei, iar în limba latină, Opera filosofică și teologică a Sfîntului Ioan Damaschinul, precum și Doctrina creștină a sfinților părinți Dorothei, Pachomie și Teodot studitul....

A doua carte tipărită în această tipografie, amintește de 13 cărți în limba română⁶³: *Sfînta Biblie* (București, 1688), *Triodion sau Ștrașnic* (București, 1747), *Pentecostarion* (Râmnic,

⁶² Ibid., p 165.

⁶³ Prima carte era o ordonanță imperială. Cea de-a doua, *Floarea Adevărului* pentru pacea și dragostea de obște, din grădinile sfintelor Scripturi prin marea strădanie cucernicilor între ieromonahi în mănăstirea Sfintei Troițe dela Blaj, acum întâi culeasă, carea luminat arată: cum unirea alta nu este fără numai credința și învățătura Sfinților Părinți, a văzut lumina tiparului la 30 martie 1750. *Floarea Adevărului – Păstoricească Poslanie sau Dogmatica învățătură a Besearicii răsăritului, Studiu istorico-teologic de Pr. Cristian Barta*, Argonaut, Cluj Napoca, 2004, 110.

1743), *Mineiul* (Râmnic, 1737), *Pravila* (Târgoviște, 1752), *Mărgărit de S. Zlătăust* (București, 1691), *Octoiul* (Râmnic, 1742), *Molitvenicul* (Râmnic, 1730), *Liturghie* (București, 1747), *Viața Sfinților* (Iași, 1682), *Cluciu adică Cheia înțeleșului* (București, 1678), *Învățăături creștinești* (Snagov, 1700) și *Învățătură creștinească de s. Liturghie* (Iași, 1697). Nu toate aceste cărți sunt de cult, dar cu siguranță enumerarea lor lasă să se înțeleagă faptul că acestea sunt cunoscute, deci folosite.

Până în anul 1838 au fost tipărite la Blaj următoarele cărți liturgice:⁶⁴

Strașnic, 1753, 1773 (2), 1804;

Liturghier, 1756⁶⁵, 1775 (2), 1807;

⁶⁴ Cf. V. POPP, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania*, op. cit., 128-133, 164-166, 188-192. Alte informații despre tipărirea cărților de cult la Blaj **Error! Reference source not found.** în *Perspective*, II, Anul XIV-XVI, nr. 53-60, 157-163. În paranteză numărul ediției.

⁶⁵ În *Perspective*, I, Anul XVII, Nr. 65-68, 218, nota 458, Păclișanu prezintă ca dată anul 1757; În *Biserica Română Unită* două sute cincizeci de ani de istorie, Madrid 1925, 71, dar și în V. Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania*, 131, găsim o dată diferită, respectiv 1756. Tindem să credem ca data 1756 este cea exactă dat fiind faptul că ea se regăsește prezentată într-o lucrare care are ca scop tocmai activitatea tipografică. Ulterioare ediții ale *Liturghierului*: *Dumnezeeștile Liturghii*, Blaj, 1807; *Domnedieescile și Santele Liturgie*, Blaj, 1870, *Dumnezeeștile și Sfintele Liturghii*, Blaj, 1905; *Dumnezeeștile și Sfintele Liturghii*, Blaj 1931; *Dumnezeeștile și Sfintele Liturghii*, Roma, 1962 (reproducere anastatică); *Dumnezeeștile și Sfintele Liturghii*, Roma, 1971, (reproducere anastatică a ediției din 1931); *Dumnezeeștile și Sfintele Liturghii*, Blaj-Roma, 1996, (ediție

Acatist, 1763, 1774 ;

Evangelie, 1765, 1776;

Psaltire, 1764, 1773 (4), 1780 (5);

Ceaslov, 1766, 1778 (5), 1793, 1808;

Penticostar, 1768;

Catavasier, 1769, 1777 (3), 1793, 1802;

Octoih, 1770, 1792, 1825;

Triod, 1771, 1813;

Biblia, 1795;

Apostoleri, 1802;

Arhieraticon, 1777;

Minei, 1781 (1).

În acest context este foarte importantă prezența unui cenzor pentru cărțile liturgice a cărui datorie era „de a controla ca să nu se strecoare în ele ceva contrar dogmei catolice”⁶⁶. Vorbind despre *Acatistierul* din 1774, cenzorul Iacob Aron sublinia faptul că „această sfântă carte chemată *Acatistieru* cu multe alese rugăciuni pentru evlavie fiește căruia creștin o am cetit și neaflând nimic într’însa împotriva sfintei credințe, o judec a fii vrednică de a se tipări. Blaj, 17 septembrie 1774”.⁶⁷

revizuită și corectată la Pontificio Collegio “Pio Romeno” din Roma);
Dumnezeieștile și Sfintele Liturghii, Blaj, 2014.

⁶⁶ Cf. *Perspective* II, Anul XIV-XVI, nr. 53-60, 157.

⁶⁷ Ibidem.

Cea de-a doua și ultima ediție a Tipicului Bisericesc, revizuită și corectată, se dorește a fi „normativul sau regulatorul cultului dumnezeesc peste tot anul”⁶⁸, și ca atare, regulă pentru celebrarea cultului public. Expunând disciplina sacramentală și felul în care trebuie celebrat serviciul liturgic, acesta prezintă, de asemenea, o listă cu cărți liturgice pe care Biserica noastră le folosește⁶⁹: Evanghelia, Apostolul, Psaltirea, Arhieraticon, Catavasierul (Irmologhi-on), Euhologhion⁷⁰ (Molitvelnic, Trebnic, ultima ediție 1940), Liturghierul (Missale), Mineiul, (Minologiul), Orologierul (Orologiu, Ciaslov, Breviarium, ultima ediție 1992, reproducere anastatică a ediției din 1912), Octoih (Optglăsarul, ultima ediție a Octoihului Mic 1927), Penticostar (Cincizecimea, ultima ediție a Penticostarului Mic 1927), Triodul (Triodion), Strajnicul (Pătimarul, Pasionatul, ultima ediție 1929).

Având surse comune, în prezent, aceste cărți liturgice, cu excepția câtorva diferențe lingvistice minore datorate unor influențe filologice, sunt identice cu cele folosite în

⁶⁸ BOJOR V., - ROȘIANU Ș., *Tipic Bisericesc*, ediția II îndreptată, Blaj 1931, 7.

⁶⁹ *Ibidem*, 103-108.

⁷⁰ Despre această carte de cult POPP V., *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania*, nu ne oferă nicio informație în ciuda faptului că este vorba de o carte care datorită importanței sale nu putea fi neglijată: prima ediție a cărții a văzut tiparul cu caractere chirilice în 1757, iar până în anul 1940, anul ultimei ediții, au mai existat 4 ediții, 2 cu caractere chirilice (1784, 1815), și două în limba română (1868, 1893). A șaptea și ultima ediție, este o reproducere anastatică a ediției din 1940, care însă nu amintește anul tipăririi și nu păstrează nici caracterele roșii pentru marcarea indicațiilor tipiconale.

Biserica Ortodoxă. În acest context nu de puține ori se întâmplă ca unele cărți de cult editate de către ortodocși să fie folosite, cu necesarele modificări făcute *ad hoc*, de către preoții greco-catolici. Acest „împrumut” este destul de frecvent dată fiind lipsa activității tipografice din Biserica noastră și tragicele evenimente istorice care au marcat viața acesteia în ultima jumătate a secolului trecut.

O comparație cu alte liste ce conțin cărțile de cult prezentate în diferite documente arată o extensie constantă și liniară în transmiterea și utilizarea acestor cărți.

CAPITOLUL III

SACRAMENTUL BOTEZULUI

3.1. În Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium

Celebrarea sacramentelor, ca și acțiune liturgică a unei comunități, exprimă unitatea reală în credință și cult, exprimă unitate sa în viața Bisericii. Fiind primul dintre sacramentele creștine, impus de Cristos ca instrument indispensabil pentru acces la sfințenie și mântuire, botezul, *poarta sacramentelor*, este pe bună dreptate numit în Bisericile Orientale primul dintre sacramentele inițierii creștine. Voința universală de mântuire a lui Dumnezeu nu se limitează doar la cei care au primit acest sacrament, ci se adresează tuturor oamenilor, pentru că suntem cu toții chemați la mântuire. În sine, fiecare om, devine subiect al administrării acestui sacrament, cu condiția să nu fi fost încă botezat, și să îndeplinească ceea ce se cere de către Biserică pentru o celebrare licită: adică să existe dorința de a primi sacramentul, o suficientă instruire în adevărurile de credință, și o lăudabilă viața creștină.

CCEO, tratând despre Sacramente în Titlul XVI, *Despre cultul divin și mai ales despre Sacramente*, oferă sacramentului

botezului întreg capitolul 1, cu un total de 17 canoane. Din diverse motive Codul precedent¹ nu a putut publica decât o parte din canoane. Celelalte părți ale codului au trebuit să aștepte alte vremuri pentru a putea fi publicate². Documentului *Motu proprio De sacramentis*, care se găsea în forma redacțională finalizată „îi lipsea doar semnătura papală pentru a putea fi promulgat până la sfârșitul anului 1958”³. În acest *Motu proprio* sacramentul botezului avea un număr de canoane mult mai ridicat decât cel al prezentului Cod, adică 40 de canoane.

Tratând despre izvoarele care stau la baza canoanelor despre botez *Textele inițiale pentru revizuirea canoanelor De Baptismo, Chrismate et Eucharistia*⁴, fac referire și la o serie de surse de inspirație provenite din Biserica Greco-Catolică Română. Avem așadar:

Titulus II, Caput I, can. 7. (cfr. can. 737 § 1 din CIC 1917; cfr. can. 849 § 1, din CIC 1983; cfr. 675 § 1 din CCEO), indică printre izvoare și *Syn. Prov. Alba-Iulien. et Fagarasien.*

¹ Legislația promulgată de Pius XII, între anii 1949-1957, în patru *Motu Proprio*, se referă la sacramentul căsătoriei (*Crebrae allatae sunt* – 1949), la procesele canonice (*Sollicitudinem nostram* – 1950), la persoanele consacrate, la bunurile temporale și la terminologie (*Postquam apostolicis litteris* – 1952), și la riturile orientale și persoane (*Cleri sanctitati* – 1957).

² BLEIZIFFER W. A., *Incidența Conciliul Vatican II asupra Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Studia Universitatis Babes-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis, III, 3/2005, 148 - 159.

³ *Nuntia* 4 (1974), 41.

⁴ *Ibidem*.

Rumenorum, a. 1872, tit. V, cap. II. Același izvor este indicat și în CCEO *Fontium Annotatione Auctus*, can. 675 § 1. Trebuie totuși subliniat faptul că generalitatea canoanelor CCEO nu epuizează acest izvor care, foarte detaliat, se regăsește și în alte canoane ale capitolului *De Baptismo*.

Titulus II, Caput I, articulus IV, can. 34. (cfr. can. 765 din CIC 1917; cfr. can. 874 din CIC 1983; cfr. can. 685, din CCEO), indică printre izvoare și *Syn. Prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum*, a. 1872, tit. V, cap. II, 4. Același izvor este indicat și în CCEO.

Titulus II, Caput I, articulus IV, can. 35. (cfr. can. 766 din CIC 1917; cfr. can. 874 din CIC 1983; cfr. can. 685 din CCEO), indică printre izvoare și *Syn. Prov. Alba-Iulien. et Fagarasien. Rumenorum*, a. 1872, tit. V, cap. II, 4. Același izvor este indicat și în CCEO.

Dintre cele 45 de canoane referitoare la sacramentul botezului și prezentate de *Nuntia*, doar trei canoane se referă la izvoare canonice românești; aceleași izvoare, de asemenea, sunt prezentate de CCEO, în canoanele 675 și 685 §§ 1 și 2. Alături de aceste izvoare există însă multe altele asemănătoare care se regăsesc reflectate în canoanele CCEO⁵. Ținând cont de izvoarele pe care le folosește CCEO, lucrul este de înțeles, deoarece între izvoare sunt amintite numai cele trei

⁵ Așa cum vom vedea în continuare afirmația poate fi susținută.

Conciliu Provincial Române⁶ fără a se face însă nicio referire la diferitele sinoade eparhiale.

Sunt cunoscute diferențele dintre tradițiile orientale și occidentale în ceea ce privește administrarea sacramentele inițierii creștine. Dacă în Bisericele care fac parte din diversele tradiții orientale sacramentul botezului și sacramentul ungerii cu sfântul mir sunt administrate „împreună”, lucru de altfel stabilit de CCEO în canoanele 694-696 § 1, disciplina latină conținută în CIC cere ca aceste sacramente să fie administrate separat. Canonul 694 din CCEO care stabilește tocmai posibilitatea ca aceste două sacramente să fie administrate „de preot fie împreună..., fie separat” nu găsește niciun corespondent în CIC, care nu prezintă niciun canon care să reglementeze o astfel de disciplină. Diferența disciplinară referitoare la administrarea sacramentelor de inițiere creștină este cel mai bine evidențiată printr-o comparație între canoane 695-696 din CCEO și canoanele 883 și 891 CIC: diferența este evidentă nu doar din perspectiva competenței ministrului care administrează aceste sacramente (toți preoții bisericilor orientale/Episcopii diecezani, și cei care sunt echivalați acestora prin drept) și din perspectiva temporală a administrării acestor sacramente, împreună sau separat.

Diferite interpretări teologice care s-au dezvoltat de-a lungul istoriei, au avut o influență directă în disciplina

⁶ CCEO, *Fontium Annotatione Auctus*, 570.

sacramentală a Bisericilor Orientale în comparație cu Biserica Latină; există, de asemenea, clare diferențele chiar între diferitele Biserici Orientale, care, în timp, au dezvoltat o proprie și particulară disciplină sacramentală. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că în cadrul aceleiași tradiții rituale există Biserici *sui iuris* cu diferențe evidente în modul de administrare a acestor sacramente. De asemenea, se pot observa diferențele și în administrarea Euharistiei, care poate fi administrată în unele biserici, împreună cu celelalte două sacramente de inițiere creștină, botezul și sfântul mir.

Între aceste trei sacramente există o strânsă legătură „care trebuie să reiasă și din modul celebrării lor”⁷. În Orient este menținută unitatea temporală a celebrării liturgice a celor trei sacramente, subliniind astfel unitatea operei Spiritului Sfânt și plinătatea încorporării noului botezat în viața sacramentală a Bisericii, (CCEO can. 695 și 697), în timp ce în Biserica Latină se păstrează aceeași unitate sacramentală a acestor trei sacramente doar în practica liturgică la botezarea adulților (CIC cann. 842 § 2 și 866).

3.2. În Biserica Română

Titlul VI din Primul Conciliu Provincial (1872), *Despre Cultulu Divinu*, este foarte amplu (XI capitole), și tratează pe

⁷ Instrucțiune, 42.

larg chestiunile referitoare la rit și celebrare liturgică. Distincția între cultul public și cultul privat reprezintă punctul de plecare pentru a demonstra valabilitatea prescripțiilor liturgice care sunt stabilite de autoritatea bisericească. Prin urmare, Sinodul cere întregului cler să asimileze acele cunoștințe referitoare la prescrierile tipiconale care lipsesc, să le respecte cu religiozitate, fără a îndrăzni să le schimbe sau să le modifice după bunul plac (capitolul II). Capitolul III *Despre promovarea cultului divin domesticu seu pietatea domestica*, este dublat de un ulterior capitol V, care deși nu este foarte extins abordează o tematică ce pare să fi fost neglijată până în acel moment: *Despre promovarea scientieie ritului si a tipicului basericescu*.

Biserica trebuie să se îngrijească de regularitatea și maiestuositatea cultului divin prin introducerea și stabilirea acelor ceremonii care sunt capabile să provoace pietatea autentică a credincioșilor. Maniera organizată de celebrare a cultului public va trebui să se regăsească într-o lucrare sistematică ce va fi încredințată spre realizare unor „barbati pricepatori”, iar nerespectarea acestuia este considerată „scăderea cultului divin, și vatămarea autoritatea basericesci”. Conciliul reafirmă necesitatea realizării unui studiu atent și „observarea esacta a presciseloru tipicului” din partea tuturor acelor care se găsesc „in servitiulu divin”; de aceea propune realizarea acestei opere sistematice în care să fie prezentate cu precizie modalitățile de îndeplinire a funcțiunilor liturgice pe care le conțin cărțile liturgice. Va cădea în sarcina viitorului Conciliu Provincial examinarea

acestei opere, care după ce va fi primit aprobarea Scaunului Apostolic va fi predată, atât teoretic cât și practic, în toate institutele de formare teologică și pedagogică din întreaga Provincie ecleziastică, cu evidentul scop de a favoriza și promova coerența și uniformitatea în viața liturgică, dar și cunoașterea cântărilor liturgice și a tipicului.

Ocupându-se de sacrameinte, pe care de altfel le enumeră și le tratează individual, titlul V, afirmă în Cap. I că administrarea acestora trebuie să se facă în conformitate cu prescrierile de Eucologiu⁸, cu observarea precisă a textelor și ceremoniei prezentate acolo, argumentând că o „acurat’a observare a ceremoniilor, pentrucă se se pota acelea administrá cu decoreá cuvenita santianiei lorú”. Conciliul prezintă aceste exigențe, nu numai pentru a veni în întâmpinarea situațiilor create de o posibilă celebrare invalidă a sacramentelor, ci și pentru a proteja celebratul de pedepsele de care ar fi pasibil în cazul unei celebrări sacramentale defectuoase. Bogăția ritualului botezului administrat ordinar, deci în cazuri obișnuite, pune pe deplin în evidență caracterul mistic al acestuia, și importanța esențială pe care acesta o are în cazul admiterii unui nou membru în biserică. Sacramentul botezului oferă posibilitatea de a avea un ulterior acces la toate celelalte sacrameinte, fiind primul și cel mai important sacrament a Noii Legi, și în același timp sacramentul care ne naște la o nouă viață.

⁸ Ultima ediție este din 1940.

3.2.1. Materia

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, 3. - „Materi'a ce este a se intrebuintia la botezu, este apa naturala 6), santita 7), si numai in casu de necesitate, apa nesantita...”.

Conciliul, ca în multe alte cazuri, face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 6) Act. ap. VIII, 36-38; X, 47; Ephes. 5. 25; și nota 7) Eucholog. ordo Bapt.; Timoth. Alex quae. 8.

Enchiridion, Pars II, Sectio II, cap. II, § 59⁹. – „Materia botezului conform instituirii de către Cristos este apa naturală; se folosește de regulă apă binecuvântată, atât pentru ritul grec cât și pentru cel latin; aceasta este binecuvântată de către greci în ajunul sărbătorii Bobotezei. De asemenea este validă și apa care nu este binecuvântată”.

Aplicare la CCEO: can. 675 § 1.

3.2.2. Forma

I. Ordinară

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, 2. – „In case private botezulu se nu se conferésca, afora de casulu necesitatei intetîtorie 3),...”.

⁹ J. PAPP-SZILAGYI, *Enchiridion*, 373, „Materia Baptismi ex institutione Christi est aqua naturalis; adhibetur autem aqua tam graeco, quam latino tiru de regula benedicta; que benedictio aquae apud Graecos fit in Vigilia et festo Epiphaniae. Valida autem est materia aqua etiam non benedicta”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 3) Conc. VI (Trullan) can 31.

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, 3. – „ ... form'a botezului suntu cuvintele ce le rosteste ministrulu candu botéza, adeca "*Botézase sierbulu lui Ddieu N. in numele Tatalui si alu Fiului si alu Spiritului Santu amin*".

AJ I (1872), Titlul V, cap. III. – „Dupa datin'a basericeii nostre basata pre ss. Canone ¹⁾ indata dupa s. botezu se administréza sacramentulu s. miru...”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 1) Synod. Laodic. can. 58. Cost. apost. Libro VII, cap. 18.

Enchiridion, Pars II, Sectio II, cap. II, § 61¹⁰. – „Forma Botezului Oriental este aceasta: *Baptizatur servus Dei N. in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*, a căruia formulă o amintește și Sf. Ioan Gura de Aur, și care se repetă în majoritatea Euhologiilor; formulă aprobată și de Sinodul din Florența”.

¹⁰ *Ibidem*, 377; „Orientalium formas Baptismi haec est: Baptizatur servus Dei N. in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cujus formae mentionem fecit Chrysostomus, eaque reperitur in plerisque Euchologiis, quam etiam Florentina synodus approbavit”.

Enchiridion, Pars II, Sectio II, cap. II, § 63¹¹. – În mod similar, apoi, în conformitate cu practica și disciplina Bisericii Orientale celui botezat i se conferă sacramentul Mirungerii sau Confirmarea cu mir, care de obicei este consacrat în Liturgia din ziua Cinei Domnului. După aceea, în unele Bisericii Orientale, pentru bogăția celui botezat și confirmat, acestuia i se dă și Sfânta Euharistie”.

Sinodul eparhial de la Alba-Iulia, 1700, can. 17¹². – „Care popa va botezá făr’ de mir, se se lipsască de protfe”.

Sinodul eparhial de la Kolos-Monostur, 1728, Sessio prima, 5¹³. – „Fiecare protopop în protopopiatul său în scurt timp să convoace într-o adunare particulară pe toți preoții săi [...] și cu această ocazie va examina pe fiecare preot în parte, mai ales asupra ignoranței suspecte, și asupra bunei cunoașteri a formei și materiei sacramentelor, și care este modul și felul în care acestea sunt administrate”.

¹¹ *Ibidem*, 380. „... Simul autem de praxi et disciplina Ecclesiae Orientalis baptisato confertur sacramentum Chrismatis seu Confirmationes chrismate die coene Domini sub Sacra Liturgia consecrari solito. In quibusdam Ecclesiae orientalis ditionibus baptisatis et confirmati mox etiam sacram Eucharistia porrigitur.

¹² J. MOLDOVANU, *Acte Sinodali*, tomu II, 121.

¹³ *Ibidem*, 102-103, „RR. Domini Archidiaconi singulatim in suis Hyparchiis, intra brevioris temporis spatium convocabunt ad particulare synodos, omnes suos popas, [...] qua occasione etiam singulariter examinabunt praesertim de ruditare suspectos, num formam et materiam sacramentorum calleant, quomodoque et qualiter eadam adminsitrent...”.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1742, acta diei secundae, decizia 2¹⁴. – „Toți protopopii să-și întrebe preoții cum botează, spovedesc și slujesc S. Liturghie, și care nu vor ști vor fi învățați chiar de către protopop”.

Raport asupra conferinței de la Blaj, VII/19 septembrie 1858¹⁵. – „Cred de asemenea că este licit să administreze botezul prin imersie sau infuzie, observând propriile rituri”.

Protocol asupra conferinței de la Blaj, VII/19 settembre 1858¹⁶. – „... este licită administrarea Botezului fără administrarea Euharistiei? – Odată se urmărea obiceiul de a administra Sacramentul Sfintei Euharistii după Botez; acum în schimb această practică a căzut în totală desuetudine, și fără a le da în acest fel, se consideră licită administrarea Botezului”.

¹⁴ J. MOLDOVANU, *Acte Sinodali*, tomu I, 148-149.

¹⁵ „Onde anche pel fatto proprio credono essere lecito il battesimo quantunque non diasi agl’infanti la s(acra) eucaristia. Credono del pari essere lecito conferire il battesimo o per immersione o per infusione, osservando i propri riti”, SCPF, *Fondo CP 161, Protocollo delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 41.

¹⁶ „... se si ha lecita amministrazione del Battesimo senza l’amministrazione dell’Eucaristia? – Una volta si seguiva l’usanza di amministrare ai bambini la Santa Eucaristia dopo il Battesimo; ora invece questa pratica è caduta totalmente in disuso, e senza darle insieme in questo modo, si considera lecita l’amministrazione del Battesimo”, SCPF, *Fondo CP 161, Relazione delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 95.

Sinodul eparhial de la Blaj, 1869, can. 3¹⁷. – „Se-si aduca a mente preutii, că nu potu amená indelungatu botezarea prunciloru fora periclitarea mantuirei sufletesci. Dreptulu aceea for' amenare se boteze pre pruncii nascuti, ori-candu i-aru adu-ce; era pre poporu se-lu inviate, cá preste optu dîle la nece una intemplare se nu-le amene. Botezulu, luandu a fora casurele de necesitate estrema, sese faca in s. basereca”.

Sinodul eparhial de Gherla, 1882, Constituția I, II¹⁸. – „Fiecare preot are obligația de a folosi materia și forma prescrisă, și pe lângă necesara pregătire a credincioșilor, să nu neglijeze nimic din ceea ce se cere pentru demna primire a SS. Sacramente și anume: 1) Botezul să nu se amâne cu pericol pentru mântuirea nou-născutului, administrându-l, pe cât posibil, întotdeauna în Biserică, cu excepția cazurilor...”.

Aplicare la CCEO: cann. 278 § 1, 677 § 1, 683, 686 § 1, 687, 692, 694, 695 § 1.

¹⁷ J. MOLDOVANU, Acte sinodali, tomul II, 39.

¹⁸ Acte publicate în Constitutiunile sinodului diecesanu de Gherl'a convocat pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883; C. DE CLERCQ, Decreta viginti Synodorum, 139-140.

II. Extraordinară

Sinodul eparhial de la Făgăraș, 1732, can 14¹⁹. – „Acei preoți, care în afara ritualului prevăzut pentru cazuri rezervate și urgente, vor fi surprinși că administrează pentru mântuirea poporului sacramentul sfintei spovezi și al botezului în mod ignorant și viciat, să se amendeze cu 12 florini”.

AJ I (1872), Titolo V, cap. II, 2. –) In case private botezulu se nu se conferésca, afora de casulu necesitatei intetitorie ³⁾, candu si insusi parintele seau ori si ce omu seau muiere pote conferí botezulu cu observarea celoru prescrise, inse si atones parochii suntu obligati a supliní dupa ace'a rogatiunile si ceremoniile indatinat la botezu; éra candu nu se ar' poté adevveri cu martorii, cà cutare pruncu este botezatu ori nu, trebue botezatu sub conditiune ⁴⁾. Asemenea suntu a se botezá sub conditiune cei veniti dela unitari seau sociniani in sinulu basericei nostre, déca in totu casulu tienendu-se esame strinsu, aru fí indoiala fundata despre validitatea botezului conferitu la densii ⁵⁾”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 3) Conc. VI, can. 31; 4) Conc. VI, can 82; Conc. Carthag. Can 72; 5) Can. Apost. 47.

¹⁹ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali, tomul II*, 99, „Ii etiam popae, qui extra rituale pro casibus reservatis et urgentibus sacram confessionem aut baptismum salutis plebis summe necessariam ignoranteret vitiose administrare deprehenderentur: eadem 12 florenorum poena puniendi eveniunt”.

Sinodul eparhial de Oradea, 1882, decret 3, 8)²⁰. – „Nu este permisă celebrarea slujbelor sacre decât îmbrăcați în reverendă; în afara bisericii însă, în caz de necesitate, vor putea fi celebrate și în haine preoțești civile”.

Sinodul eparhial de Gherla, 1882, Constituția I, II, art. 1²¹. – „... iar în cazurile de urgentă necesitate să le instruiască pe moașe; iar dacă acestea ar fi botezat în caz de necesitate, să se informeze întotdeauna, cu ocazia administrării Sfântului Mir și a rugăciunilor de lipsă prescrise, asupra validității botezului acordat de ele în asemenea cazuri”.

Decretum 5 iulii 1886 de latiniis baptizandis a greci sine chrismate conficiendo²²: – «1. Dacă preoții orientali

²⁰ Actele și decretale sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare ținute la anul 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883; DE CLERCQ C., *Decreta viginti Synodorum*, 101;

²¹ Constitutiunile sinodului diocesanu de Gherla convocate pre 12 noiembrie 1882, publicate în sesiuni publice 2 ținute la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diocesană, 1883; C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 139-140.

²² *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus, Romae, ex Typhographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide*, 1907, N. 1660: „Se i sacerdoti orientali autorizzati ad amministrare il Battesimo ai bambini di rito latino, possano contemporaneamente amministrare loro anche la Cresima. Risposta: Negative, et ad mentem. 2. Qualora un sacerdote orientale abbia amministrato ad un bambino latino il Battesimo e Cresima contemporaneamente, deve reiterarsi absolute o conditionate, o non reiterarsi. Risposta: Nel decreto della Suprema Inquisizione del giorno 14 Gennaio 1885 (V. n. 1630)²². 3. Ove si dubiti del fatto, se cioè un bambino latino battezzato da sacerdote orientale, sia stato dal

autorizați să administreze Botezul copiilor de rit latin, pot în același timp să le administreze și Crisma. *Răspuns*: Negative, et ad mentem. 2. Atunci când un preot oriental a administrat unui copil latin Botezul și Crisma, trebuie să se repete (celebrarea sacramentului) din nou sau sub condiție, sau nu se repetă. *Răspuns*: În decretul Suprema Inquisizione din ziua de 14 ianuarie 1885 (V. n. 1630)²³. 3. În cazul în care există îndoială cu privire la faptul că un copil latin a fost botezat de un preot oriental, și de asemenea miruit de acesta, trebuie să se considere prezumția afirmativă, sau trebuie să repete Miruirea sub condiție. *Răspuns*: Să se facă apel la cazurile particulare expunând tot ceea ce se folosește în cazuri speciale, *recurrent in casibus particularibus, expositis omnibus ad rem facientibus*".

medesimo anche cresimato, deve starsi alla presunzione affermativa, o si deve reiterare la Cresima sotto condizione. Risposta: Si faccia ricorso nei casi particolari, esponendo tutto quello quantorecurrentin casibus particularibus, expositis omnibus ad rem facientibus; *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus, Romae, ex Typhographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907, N. 1660.*

²³ În Patriarhatul latin de Ierusalim, din cauza evenimentelor speciale ale locului se formulează dubiul dacă sacramentul Mirului administrat de către un preot ortodox unui copil născut dintr-o familie mixtă, poate fi considerat valid, dat fiind faptul că preotul ortodox re-botezând copilul îi administrează și acest sacrament. *Răspuns*: după investigații preliminare, sacramentul Mirului să fie administrat în secret și sub condiție; *Ibid.*, *Collectanea Propaganda N. 1630.*

Protocol asupra Conferinței de la Blaj, VII/19 septembrie 1858²⁴. – „Credincioșii de rit unit, pot în caz de necesitate să primească Sacramentul Botezului și al Euharistiei de la un preot de un alt rit, însă un preot grec care administrează botezul unui credincios de rit latin, se abține de la administrarea (și a) sacramentului Mirului”.

Sinodul eparhial de Blaj, 1896, decret VIII, cap. II, 1²⁵ – Nou-născuții abandonați și găsiți se vor boteza sub condiție, indicând în rubrica ,observații’ aceste circumstanțe și data găsirii lui”.

Euhologhion²⁶ – Rânduiala cea scurtă a Sfântului Botez. – „Cade-se a ști, că de va fi pruncu atât de slab, cât să fie primejdie și îndoială, că oare trăi-va până ce s’ar săvârși toată rânduială Botezului, precum mai sus s’a așezat, – la o întâmplare ca aceasta lasă acea lungă rânduială, și fă după cum aici urmează”.

²⁴ „I fedeli di rito unito possono in caso di necessità ricevere i Sacramenti del Battesimo e dell’Eucaristia da un sacerdote di un altro rito, però un Sacerdote greco che amministra il battesimo ad un fedele di rito latino, si astiene nel conferire (anche) il Sacramento della cresima”, SCPF, Fondo CP 161, *Relazione delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 95.

²⁵ C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 191. Întregul decret VIII tratează exclusiv despre matricole, prezentând norme generale și speciale cu privire la modalitatea de completare și păstrare a acestora.

²⁶ *Euhologhion*, 23.

Euhologhion²⁷ - Rânduiala cea scurtă a Sfântului Botez – „Cade-se iarăși a ști, că de va fi pruncul slab, pe cum s’a zis mai sus, și preot n’ar fi de față, atunci, ca pruncul să nu moară nebotezat, orice bărbat, sau nefiind nimeni nici dintre bărbați, moașa, sau orice altă femeie, luând apă, să-l boteze zicând: *Botează-se robul lui Dumnezeu (cutare) în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Spirit. Amin.* Iar dacă pruncul va trăi, după acest botez, trebuie să se ducă la preot, ca să se plinească și miruirea și celelalte”.

Aplicare la CCEO: cann. 672, 677 § 2, 680, 681 § 2.

3.2.3. Locul

AJ I (1872) Titlul V, Cap. II, 1. – „Că parocii se doge-nésca pre parinti, că aceia fora întârdiarese-si duca nascutii la baserica spre a se botezá”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 2): Conc. VI can 31, 59; Ioan Ieiunator can 24; Conc. Carthag. C. 121.

AJ I (1872), Titolo V, cap. II, 2. – „In case private botezulu se nu se conferésca, afora de casulu necesitatei intetitorie”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 3): Conc. VI can 31.

²⁷ *Ibidem* 24.

Sinodul eparhial de Blaj, 1869, can. 3²⁸. – „Botezulu, luandu a fora casurele de necesitate estrema, sese faca in s. basereca...”.

Sinodul eparhial de Gherla, 1882, Constituția I, II, 1²⁹. – „Botezul să nu se amâne cu pericol pentru mântuirea noului născut, administrând acesta, pe cât posibil, întotdeauna în biserică, cu excepția cazurilor de necesitate, când se poate administra și în alt loc decent”.

Sinodul eparhial de Gherla, 1882, Constituția II, I, 2). – a). „Parohii sunt obligați să administreze botezul și ungerea cu sfântul mir noilor născuți, de obicei în biserică...”.

Aplicare la CCEO: can 667, 687.

3.2.4. Botezul administrat celor care se convertesc

Instructio 20 novembris 1878 circa baptismum conversorum ab haeresi:³⁰ – „Dacă ar trebui să confere

²⁸ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 39.

²⁹ Acte publicate în Constituțiunile sinodului diecesanu de Gherl'a convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883.

³⁰ *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus, Romae, ex Typhographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907, N. 1504.* „Se si debba conferire il Battesimo sotto condizione, a quei eretici che da qualsiasi luogo provengano e da qualsiasi setta facciano parte, convengono alla fede cattolica. Risposta: Negative: se nella conversione degli eretici, da qualsiasi luogo venissero, e da qualsiasi setta facessero parte, si deve domandare della validità del battesimo ricevuto in quella eresia. Se istruito dunque in ogni singolo caso, sa con certezza che fu battezzato

botezul sub condiție la acei eretici care provin de oriunde și fac parte din orice sectă, și care revin la credința catolică. Răspuns: Negativ: în cazul în care se convertesc eretici, de oriunde ar proveni și din oricare sectă ar face parte, trebuie să fie pusă întrebarea referitoare la validitatea botezului primit în acea erezie. Dacă după ce a fost instruit, cel în cauză știe cu certitudine că a fost botezat în manieră nulă sau anulabilă, să se boteze în mod absolut. Dacă la fel, datorită locurilor și timpurilor, odată săvârșită investigația, nimic nu manifestă fie validitatea fie invaliditatea, sau persistă încă o îndoială referitoare la validitatea botezului, atunci să se boteze în secret și sub condiție. În sfârșit, dacă rezultă validitatea botezului, acela se va primi doar cu retractarea și mărturisirea de credință".

Decretum 5 iulii 1853, de rebaptizandis unitariis, calvinistis et lutheranis:³¹ – 1. „Dacă se convertește un

o in maniera nulla o annullabile, sarà da battezzare assolutamente. Se altrettanto, a causa dei luoghi e dei tempi, compiuta l'investigazione, nulla si manifesta sia per la validità sia per la invalidità, oppure persiste ancora un dubbio sulla validità del battesimo, allora si battezzino in segreto e sotto condizione. Finalmente, se consta della validità del battesimo, sarà da accogliere con la sola ritrattazione e professione di fede"; *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus, Romae, ex Typhographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907, N. 1504.*

³¹ *Ibid.*, N. 1096; „1. Se si converte un unitario alla religione cattolica, deve ribattezzarsi almeno *sub conditione*? Risposta: Quando gli unitari si convertono alla fede cattolica, il Vescovo investighi diligentemente prima, se i loro ministri per quanto riguarda il battesimo, l'hanno

unitarian la catolicism, trebuie să fie rebotezat cel puțin *sub condiție*? Răspuns: Când unitarieni se convertesc la credința catolică, Episcopul să investigheze mai întâi cu atenție, dacă miniștrii lor în ceea ce privește botezul, l-au administrat cu necesara intenție materială, fie îndepărtată fie proximă, și după forma instituției divine; și dacă, după îndeplinirea acestei investigații rămâne eroare substanția la certă, aceștia trebuie să fie absolut botezați. Dacă în schimb rămâne o îndoială prudentă în ceea ce privește validitatea, aceștia să fie botezați în secret și sub condiție. 2. Dacă se convertesc calvinii și luteranii, trebuie să fie rebotezați *sub condiție*? Răspuns: În timp ce luteranii și calvinii cer să se întoarcă în sânul Bisericii, Episcopul să-i interogheze cu atenție dacă în locurile în care au fost botezați de miniștrii eretici, s-au observat toate lucrurile esențiale în ceea ce privește validitatea ritualului referitor la acest sacrament: rămânând

amministrato con necessaria intenzione materiale sia remota sia prossima, e secondo la forma della divina istituzione; e, se compiuta questa ricerca, rimane l'errore sostanziale certo, questi sono da battezzare assolutamente. Se rimane invece il prudente dubbio sulla validità, sono da battezzare in segreto e sotto condizione. 2. Se si convertono i luterani ed i calvinisti, si debbono ribattezzare *sub conditione*? Risposta: Mentre i luterani ed i calvinisti chiedono di ritornare nel seno della Chiesa, il Vescovo li interroghi con diligenza se nei luoghi dove furono battezzati dai ministri eretici, relativamente a questo sacramento tutte le cose essenziali circa la validità del rito furono osservate: rimanendo finora un dubbio prudente circa la validità del sacramento, si deve battezzare in segreto e sotto condizione".

încă un dubiu prudent referitor la validitatea sacramentului, trebuie să se boteze în secret și sub condiție”.

Aplicare la CCEO: can. 896, 897.

3.2.5. Ministrul

AJ I (1872) Titlul II, Cap. IX, 1 – „Drepturile si datorintele parochiloru suntu urmatoriele cu privire la Ministeriu: 1. Administrarea tuturor sacramentelor, afara de s. Sacramentu alu Chirotoniei, si anumitu: parochii au dreptu ordinariu a administra S. botezu, a conferi botezatiloru si sacramentulu Santului miru cá auctorizati spre acea de Basereca...”.

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, 2. – „In case private botezulu se nu se conferésca, afora de casulu necesitatei intetitorie 3), candu si insusi parintele seau ori si ce omu seau muiere pote conferí botezulu cu observarea celoru prescrise, inse si atunci parochii suntu obligati a supliní dupa ace'a rogatiunile si ceremoniile indatinate la botezu...”.

Enchiridion, Pars II, Sectio II, cap. II, § 62³². – Împotriva tuturor acestor deviații de opinii, decretul asupra Sacramentelor al Conciliului din Florența a stabilit: 'Ministrul

³² J. PAPP-SZILAGYI, *Enchiridion*, 379; „Contra omnes autem deviantes optiones Concilium Florentinum decreto de Sacramentis enunciavit: 'Minister hujus sacramenti (Baptismi) est sacerdos, cui ex officio competit baptizare'. In casu autem necessitatis non solum sacerdos, vel diaconus, sed etiam laicus, vel mulier, imo etiam paganus, vel haereticus baptizare potest, dumodo formam servet Ecclesiae, et facere intendat quod facit Ecclesiae”.

acestui sacrament (Botezul) este preotul, care are competența de a boteza din însăși oficiul său'. De asemenea, în caz de necesitate, nu doar preotul sau diaconul, sau chiar laicul sau femeia, ci chiar și păgân sau eretic poate boteza cu condiția să urmeze forma prescrisă de Biserică, și să facă ceea ce Biserica intenționează să facă''.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, Costituzione I, II, 1)³³. – „... iar în cazurile de urgență necesitate să le instruiască pe moașe; iar dacă acestea ar fi botezat în caz de necesitate, să se informeze întotdeauna, cu ocazia administrării Sfântului Mir și a rugăciunilor de lipsă prescrise, asupra validității botezului acordat de ele în asemenea cazuri''.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, Costituzione II, I, 2) – „... (parohii și administratorii parohiali) sunt obligați să administreze sacramentele îndeplinind toate ceremoniile potrivit ritului și disciplinei bisericii noastre, și anume: a) parohii sunt obligați a administra botezul și sfântul mir la nou-născuți, de obicei, în biserică, înregistrând actul efectuat în registrul botezaților, în conformitate cu rubricile prevăzute''.

³³ Constitutiunile sinodului diecesanu de Gherl'a convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883.

Sinodul eparhial de Oradea, 1926, Decret II, § 1³⁴. – „Parohul sau administratorul parohial are dreptul și obligația de a îndeplini în parohia sa toate funcțiile sacre”.

Euhologhion³⁵ – „... că de va fi pruncul slab, pe cum s’a zis mai sus, și preot n’ar fi de față, atunci, ca pruncul să nu moară nebotezat, orice bărbat, sau nefiind nimeni nici dintre bărbați, moașa, sau orice altă femeie, luând apă, să-l boteze...”.

S.C.S. Off., 5 iulii 1853 ad Ep. Nicopolitan., in Coll. Prp., tom. I, p. 585, N. 1095³⁶ – „Cu mare atenție să se îngrijească Episcopul să le amintească propriilor supuși că nu este permis decât în caz de extremă necesitate să ceară pentru fii lor botezul din partea miniștrilor schismatici sau eretici”.

S.C de Prop. Fide, ep. 27 apr. 1903, N. 15921, ad Ep. Auxil. Strigonien.³⁷ – „Copii care provin din ritul grecilor uniți, și care, din cauza lipsei bisericilor grecești, sunt botezați în ritul latin, aparțin ritului grec”.

Aplicare la CCEO: cann. 367, 677.

³⁴ C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 237.

³⁵ Euhologhion, 24.

³⁶ *Fonti X*, 134, „Sedulo autem curet idem Episcopus Vicarius Apostolicus admonere catholicos sibi subsidios licitum ipsis non esse extra casum extremae necessitatis petere prop filiis suis baptismum a schismaticis vel heareticis”.

³⁷ *Fonti X*, 143, „Proles a graeci ritus coniungibus ortae, quae, deficiente-graecorum ecclesia, latino ritu baptizantur, pertinent ad ritum graecum”.

3.2.6. Nașii

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, 4. – „Nanasi se nu se intrebuintieze la botezu mai multi decitu unu barbatu sî una femeia, dintre credintiosi de religiunea nostre catolica, nepetati si cu nume bunu, care se scie elementele credintiei, preceptele lui Domnedieu sî ale basericei, cá in casu de lipsa se fie capaci a invetiá pre filii celi sufletesci ai loru. Nu suntu de a se admite cá Nanasi calugarii; se eschidu cu totulu necredintiosii, ereticii, schismaticii, escomunicatii, cei inca nebotezati, criminalistii publici, nebunii, si cei ce inca nu au ajunsu la anii pubertatei”.

Circulara S. C. Inquisitionis, 10 maiu 1770³⁸. – „La pruncii acatolici e oprit a primi oficiul de nănaș”

Instrucțiunea Colectivă a corpului episcopesc din 31 Aug. și 1 Sept. 1895 referitoare la căsătoriile civile și matricolele de stat³⁹. – „Parohul, pe acei credincioși, cari împlinind numai formalitatea civilă, trăiesc laolaltă ca soți de căsătorie, și nu voiesc să contragă căsătorie validă în fața bisericei, nu-i va putea primi nici la funcțiunea onorifică de patrini, nici de mărturie la căsătorie și la altele de genul acesta”.

Aplicare la CCEO: cann. 684, 685, 688, 811.

³⁸ Cf. I. GENT, *Administrația bisericească*, Oradea-Mare, Tipografia „Nagyvarad”, 1912, 107

³⁹ Ibidem.

3.2.7. Matricolele celor botezați

Sinodul eparhial de Blaj, 1742, acta diei secundae, decizia 10. – „Sfântul Sinod a stabilit și faptul că în fiecare biserică să existe acele registre în care să se consemneze numele celor care sunt botezați...”.

Sinodul eparhial de Blaj, 1821, decisiune 2⁴⁰. – „Datoriile protopopului la vizitație pe scurt sunt acestea: ...8) ia sam’a, cumparatu-si-au preotii poruncitele protocolóme, care la scaunu trebuie se se tipáresca cu rubrici, sî însemnéza într’insele celea cuviintiósa?”.

Sinodul eparhial de Blaj, 1869, can. 8⁴¹. – „Matriculele atîtu ale cununatîloru, câtu sî ale botezatiloru sî mortiloru, se se duca de preuti cu cea mai mare esactitate implenindu tote rubricile prescrise, sî ferindu-se de ori-ce rasura, stergere, mutilare, schimbare a acestoru documente publice; sî deca s’ar intempláse gresiesca cu inscrierea, se nu sterga nece se radiacele smentite, cè se traga cu pen’a preste dinsele remanendu legibili, - apoi se faca indereptarea sî se însemne in observàri”.

Sinodul eparhial de Oradea-Mare, 1882, Decretul VIII, § 12. Despre matricolele și extrasele matriculare⁴² – „1). Matricolele trebuie păstrate în cea mai strictă precizie,

⁴⁰ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II., 70-71;

⁴¹ *Ibidem*, 1-62;

⁴² C. DE CLERCQ, *Decreta viginti Synodorum*, 124-127.

completând toate rubricile. 2) schimbarea numelui de familie, acordat prin concesie ministerială, va trebui să fie consemnată în matricolele botezaților... 5) Extrasul de moarte al persoanelor, care nu au mai mult de 32 de ani, decedate în alt loc decât cel de naștere, va trebui să fie transmis oficiului parohial unde acelea au fost botezate... 18) Cu scopul de a completa în matricole date pozitive referitoare la legitimitatea copiilor botezați, preoții care vor boteza copii născuți din părinți necunoscuți, să ceară întotdeauna extrasul matrimonial al acestora din urmă, admonestând despre aceasta și pe moașele care au asistat la naștere.... 23) Extrasele matricolelor de botez, căsătorie sau deces pentru creștinii din Serbia trebuie prezentate către Episcopie în termen de șase luni”.

Sinodul eparhial de la Oradea-Mare, 1882, Decret VIII, § 16⁴³. – „dezbaterile referitoare la testamentele preoțești să fie finalizate cât mai curând posibil, iar documentele, scrierile, hârtiile și Registrele care aparțin grijii sufletelor, să fie predate comisarului bisericesc chiar cu ocazia constatării morții...”.

Sinodul eparhial de Oradea-Mare, 1882, Decret VIII, § 12, 18)⁴⁴. – „Pentru a putea introduce în matricole date referitoare la legitimitatea botezului copiilor, preoții respectivi, la botezarea copiilor născuți din părinți necunoscuți, să ceară întotdeauna extrasul matrimonial al acestora, admo-

⁴³ *Ibidem*, 131.

⁴⁴ *Ibidem*, 126.

nestându-le despre acest lucru și pe moașele care au asistat la naștere”.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, Constituția I, II, 9)⁴⁵. – „Preoții au stricta obligație să păstreze Matricolele botezaților, ale căsătoriților și a celor morți, și să completeze în ele cu toată acuratețea, în funcție de rubricile existente, toate decesele, botezurile, și căsătoriile, evitând orice corecție sau contracție”.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, Constituția II, I, 2). – **a)**⁴⁶ – „Parohii sunt obligați să administreze botezul și sfântul mir la copii, de obicei în biserică, consemnând administrarea sacramentelor în matricula botezaților în conformitate cu rubricile prescrise”.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, § 75⁴⁷. – „Parohul, sub gravă responsabilitate, este obligat să păstreze cu grijă Registrele Matricole ale parohiei, atât cele vechi, cât și cele curente”.

Sinodul eparhial de Blaj, 1896, decret VIII, cap. II, 1⁴⁸. – „Fiecare nou-născut trebuie înregistrat în matricula paro-

⁴⁵ *Ibidem*, 142.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ *Ibidem*, 167-169. Urmează e serie de indicații foarte detaliate asupra modalității de completare și păstrare a acestor matricole (§§ 75-77).

⁴⁸ *Ibidem*, 191. Întregul decret VIII tratează exclusiv despre matricole, prezentând norme generale și speciale cu privire la modalitatea de completare și păstrare a acestora.

hiei din teritoriul în care s-a născut. În cazul în care botezul s-ar administra în altă parohie, parohul acesteia este obligat ca în decurs de 8 zile să transmită datele celui nou botezat parohului său (§ 15)“.

Sinodul eparhial de la Oradea, 1926, Decret III, Despre obligațiile de oficiu ale Preoților și Protopopilor § 1⁴⁹.

– „Parohii și administratorii parohiali au obligația de a ține în bună rânduială și cu regularitate Matricolele și Registrele parohiale: adică a) Matricolele Botezaților, ale Căsătoriilor, ale Defuncțiilor și ale Convertiților, în conformitate cu normele cuprinse în Decretul IV.” Decretul IV, *Despre Matricole și extrasele matricolare* prezintă într-o serie de 15 § o descriere detaliată a modului de a compila aceste matricole.

Aplicare la CCEO: cann. 37, 689.

3.2.8. Moașele

Sinodul eparhial de Oradea-Mare, 1882, Decret VIII, § 9, 13)⁵⁰. – „Preoții sunt obligați să raporteze organelor politice administrative pe acei părinți care nu își aduc copii la Sfântul Botez; iar moașele sunt obligate să notifice preoților în timp de 24 de ore, fiecare naștere ce a avut loc”.

Sinodul eparhial de Oradea-Mare, 1882, Decret VIII, § 12, 18)⁵¹. – „Pentru a putea introduce în matricole date

⁴⁹ *Ibidem*, 239.

⁵⁰ *Ibidem*, 122.

⁵¹ *Ibidem*, 126.

referitoare la legitimitatea botezului copiilor, Preoții respectivi, la botezarea copiilor născuți din părinți necunoscuți, să ceară întotdeauna extrasul matrimonial al acestora, admonestându-le despre acest lucru și pe moașele care au asistat la naștere”.

Sinodul eparhial de la Gherla, 1882, Constituția I, II, 1)⁵².

– „... iar în cazurile de urgență necesitate să le instruiască pe moașe; iar dacă acestea ar fi botezat în caz de necesitate, să se informeze întotdeauna, cu ocazia administrării Sfântului Mir și a rugăciunilor de lipsă prescrise, asupra validității botezului acordat de ele în asemenea cazuri”.

3.2.9. *Impedimentul de rudenie spirituală*

AJ I (1872) Titlul V, Cap. VIII. I, β. – „Rudeni'a spirituala din botezu forméza piedeca, derimatoria in lini'a drépta, între botezatoriu, botezatu, si între parintii botezatului, între nanasi si finii botezati (gradulu antaiu) între nanasi si între parintii ori fii finiloru, precum si între copii nanasiloru si între fini (gradulu alu doilea), între pruncii nanasiloru si între pruncii finiloru (gradulu alu treilea)”.

Conciliul face trimitere la izvoare pentru a justifica această formulare. Avem astfel nota 4) can. Conc. Trullo can. 53.

⁵² *Ibidem*, 139-140.

Enchiridion, Pars II, Sectio I, Cap. III, § 111⁵³. – „Rudenia spirituală se câștigă prin administrarea Botezului, care în Biserica Orientală se administrează ordinar împreună cu mirul....”.

Autorul face trimitere la can. 48 din Laodicea și Conc. Trullo can. 53.

AJ II (1882) Titolo IV, Sect. I, Cap. II, § 15. – „Rudeni'a spirituala, care nasce din sacramintele botezului si mirului, impiedeca incheierea casatoriei valide intre botezatoriu si botezatu si parintii botezatului; si intre nanasi si fiii spirituali (gradulu antaiu); intre nanasi si intre parintii seau fiii finiloru, precum si intre copii nanasiloru si intre fini (gradulu alu doilé); si intre pruncii nanasiloru si intre pruncii finiloru (gradulu alu treile)”.

„Rudenia spirituală din botez după dreptul bisericesc al provinciei noastre mitropolitane e pedecă până în gradul III, astfel cât nici fiul nănașului nu poate lua pe fata finului.... Pedeca aceasta este dispenzabilă, și episcopii încă a facultate delegată de a dispenza, luând afară între nînaș și între fină, dela care pedecă poate dispenza numai Pontificele. Legea civilă rudenia spirituală nu o recunoaște de piedică de căsătorie”.⁵⁴

⁵³ *Enchiridion* 451. „Cognatio spiritualis oritur ex baptismo, quocum in Ecclesia orientali etiam confirmatio canone ordinare confertur;...”.

⁵⁴ I. GENȚ, Administrația bisericească, 379.

S. C. de Propaganda Fide, littera 25 iunii 1897, C. G., N. 6875, ad Aep. Fagarasen.⁵⁵ – „Atunci când s-ar observa inconveniente datorate răspândirii acestui impediment (rudenia spirituală) și s-ar considera oportună uniformizarea față de dispozițiile Conciliului Tridentin, cum au practicat și alți orientali, conform precedentelor rezoluții se va putea face recurs la S. Scaun pentru obținerea necesarei permisiuni”.

S. C. de Propaganda Fide, littera 25 iunii 1897, (C.G.), N. 6875, ad Aep. Fagarasen.⁵⁶– „... fiind luată spre examinare petiția referitoare la impedimentul de rudenie spirituală pentru dieceza de Szamosujvar (Gherla), în adunarea generală din 27 mai u. s. au fost adoptate următoarele rezoluții aprobate de Santitatea Sa. Rudenia spirituală în al doilea și al treilea grad trebuie considerată ca impedimente dirimente pentru respectiva dieceză”.

Aplicarea la CCEO: can. 811.

⁵⁵ Cfr. *Fonti X*, 640, „Qualora però si ravvisassero inconvenienti dalla estensione di detto impedimento (cognationis spiritualis) e si credesse opportuno di uniformarsi in argomento alle disposizioni del Tridentino, come hanno praticato altri orientali, in conformità delle precedenti risoluzioni si potrà far ricorso alla S. Sede per riportarne il necessario permesso”.

⁵⁶ Cfr. *Fonti X*, 316, „Essendosi presa ad esame la petizione relativa all'impedimento della cognazione spirituale per la diocesi di Szamosujvar (Gherla), nella generale adunanza del 27 maggio u. s. furono adottate le seguenti risoluzioni approvate da sua Santità. La cognazione spirituale in secondo e terzo grado deve ritenersi come impedimento dirimente nella detta diocesi”.

3.2.10. Ritul purificării femeii

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, n. 6. – „Curățî'a muierei dupa nascere se se faca dupa prescrisele Euchologiului, de regula in s. baserica, oferindu acolo cu multiamita lui Ddieu pre baiatululu nascutu si in crestinatu”.

Euhologiu, rânduiala la patruzeci de zile⁵⁷ – „Iar dacă se împlinesc 40 de zile, de cînd a născut femeia, iarăși se aduce pruncul la biserică, ca să se primească în biserică. Și se aduce de maica sa, fiind curățită și spălată. Iar preotul face începutul zicînd:

urmează rugăciunile prescrise.

Și plecându-și mama capul împreună cu pruncul, face Preotul semnul Crucii peste prunc, și punînd epitrahilul pe capul femeii zice,

Rugăciunea aceasta...

Trebuie să ști că de va fi murit pruncul, rugăciunea numai până aici se citește. Apoi zici cu glas înalt:

urmează un ecfonis...

Iar de trăiește pruncul citește și aceasta până la sfîrșit.

Urmează o serie de cîteva rugăciuni, apoi,

Altă rugăciune pentru prunc pe care Preotul îl însemnează cu semnul Crucii.

Urmează o altă serie de rugăciuni.

⁵⁷ *Euhologhion*, 25-28.

Decumva pruncul încă nu este botezat, zici și acestea:

Urmează o rugăciune...

Apoi cu glas înalt:

Ecfonis.

Apoi luând preotul pruncul face cu dânsul semnul crucii înaintea ușilor bisericii zicând:

Urmează o rugăciune...

Apoi intră cu el în biserică zicând:

Urmează o invocație...

Și venind în mijlocul bisericii, zice iarăși aceasta:

Urmează o rugăciune...

De aici îl duce înaintea ușii Altarului, zicând iarăși:

Urmează o rugăciune...

Și de va fi parte bărbătească îl duce în sfântul Altar, iar de va fi parte femeiască, numai până la ușile cele împărătești o duce, zicând așa:

Urmează o rugăciune...

Și după aceasta îl așează înaintea ușilor Altarului; și nașul închinându-se de trei ori, ia pruncul și se duce. Iar nefiind nașul de față, atunci mama pruncului, închinându-se de trei ori, îl ia.

Iar preotul face Dezlegarea după obicei:

Urmează dezlegarea finală”.

3.2.11. Numele creștin dat celui botezat

AJ I (1872), Titlul V, cap. II, n. 5. – „Cu privire la numele botezatiloru acestu sinodu pretinde: că la aceia se li se puna nume de ale Santîloru, éra nu nume pagâne ori profane”.

3.3. Sacramentul Botezului, Mirului și Sfintei Euharistii

Sacramentul botezului, așa cum așa cum este el prezentat în conținutul Euhologiului și în documentele de drept particular ale Bisericii Greco-Catolice Românești, se administrează împreună cu sacramentul sfântului mir. Este vorba, desigur de acea celebrare ordinară, care respectă toate prescrierile conținute în cărțile de cult.

Formularea primului paragraf al can. 695 CCEO definește pe deplin continuitatea ritualului botezului în Biserica Română: „Ungerea cu sfântul mir trebuie să fie administrată împreună cu botezul...”. Norma este în deplină conformitate cu prevederile Primului Conciliu Provincial I (1872)⁵⁸, cu precizările făcute de Pap Szilagy în *Enchiridion*⁵⁹, dar și cu structura Euhologiului și prescrierile rituale ale acestuia. Euhologiului prezintă în această secvență ordinea de administrare a sacramentelor inițierii creștine:

- Ritualul botezului, cu toate rânduielile particulare pentru celebrarea sacramentului: rânduiala pentru ziua

⁵⁸ AJ 1 (1872), titlul V, capitolul III.

⁵⁹ *Enchiridion*, Pars II, Sectio II, cap. II, § 63.

întâia după ce naște femeia pruncul; sfințirea apei; rugăciunea la casa unde s-a născut pruncul; rugăciunea pentru moașa care ridică pruncul; altă rugăciune pentru celelalte femei care stau întru ajutor; rugăciune la a opta zi după naștere la însemnarea pruncului când i se pune numele; rânduiala facerii catehumenului. Slujba sfintei botezări cu sfințirea apei; sfințirea untului de lemn al catehumenilor; botezarea.

- Rânduiala Sfântului Mir: rugăciune la spălarea pruncului; rugăciune la tunderea părului.

- Rânduiala cea scurtă a sfântului botez: rugăciune când leapădă femeia; Rânduiala la patruzeci de zile.

Urmează apoi prezentarea celorlalte sacramente: *Sfânta mărturisire*; *Sfânta căsătorie*, cu rânduiala logodnei și a cununiei; *Sfântul maslu*, etc... Euharistia este amintită pentru prima dată în ritualul prevăzut de Euhologhion atunci când acesta prezintă *Rânduiala pentru cuminecarea bolnavilor*, o rânduială precedată de o amplă *Învățătură pentru grija ce trebuie să o aibă preotul de cei bolnavi*; Euharistia este deci prezentată ca viatic.

Această prezentare a structurii Euchologionului ne ajută să înțelegem mai bine care este precedența și importanța rugăciunilor sacramentului Botezului, una în raport cu alta, dar în același timp ne oferă și o imagine asupra locului pe care sacramentul Sfintei Euharistii îl ocupă în ansamblul sacramentelor de inițiere creștină. Prin urmare, putem afirma că, cel puțin așa cum rezultă din însăși structura Euhologiu-

lui folosit în Biserica Greco-Catolică din România, Sacramentul Euharistiei nu ocupă un loc special în administrarea sacramentului botezului, așa cum găsim, în schimb, în cazul sacramentului Sfântului Mir. Se naște astfel o întrebare care solicită un răspuns: în Biserica Greco-Catolică Română sacramentul botezului, - care impune în cazul administrării ordinare și administrarea sacramentului sfântului mir -, se administrează sau nu împreună cu Sfânta Euharistie?

O serie de autori greco-catolici⁶⁰, și chiar texte ale Sinoadelor provinciale⁶¹ par să excludă celebrarea concomitentă a celor trei sacramente de inițiere creștină, chiar dacă în practică, influența tradiției orientale lasă spațiu unei astfel de celebrări⁶².

⁶⁰ Cf. *Catehismul lui Iosif de Camillis Trnava*, 1726, Editura Imago, Sibiu, 2002, 120, 125; N. FLUERAȘ, *Tratat moral-pastoral despre uzul sacramentelor*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea, 1932, 167; GENȚ I., *Administrație Bisericească*, Oradeamare, Tipografia "Nagyvárad", 1912, 110-111; V. SUCIU, *Teologia dogmatică specială, vol. II, Sacramentele în general, Sacramentele în special și Eshatologia*, Tipografia Seminarului Teologic Gr.-Cat., Blaj, 1908, 125; N. BRÎNZEU, *Instrucțiuni Pastorale pentru Prima împărtășanie a copiilor*, Tipografia Națională, Lugoj, 1934.

⁶¹ AJ1 (1872) Tit. V, cap. IV, subliniază că „Subiectulu sacramentului s. Eucharistie sunt omenii vii si botezati ajunsi la pricepere, cari nu trebuie se amane primirea S. Eucharistie pana la etatea mai adulta, si in urma carii sunt intregi la minte, caror'a că se li fie de folosu impartasirea, trebuie se fie curatiti de pecate, si se fie nemancati si nebeuti cu singur'a esceptiune a morbosiloru, cari o primescu că merinde spre viati'a eterna”;

⁶² În Euhologhionul actualmente folosit în Biserica Greco-Catolică Română referința la administrarea Sfintei Euharistii în cadrul celebrării ordinare a sacramentului botezului este clară; rugăciunea la *Rânduiala*

Canonul 710 stabilește că:

Privitor la participarea copiilor la Divina Euharistie, după botez și ungerea cu sfântul mir, luând precauțiile oportune, se vor respecta prescrierile cărților liturgice ale propriei Biserici *sui iuris*.

Iar analiza Euhologii românesce poate oferi un răspuns la această întrebare. Această realitate este clarificată și de o serie de izvoare prezente în documentele câtorva sinoade eparhiale sau chiar într-unul din Conciliile Provinciale:

Raport asupra conferinței de la Blaj, VII/19 septembrie 1858⁶³. – „Ritualul grec, prescris în această provincie, impune ca după botezarea pruncilor să li se dea acestora pâinea consacrată, dar această uzanță (încă în vigoare la

Sfintului Mir evidențiază teologia și justifică celebrarea unitară a celor trei sacramente de inițiere creștină: „... cel ce și acum bine ai voit să se nască de nou robul tău acesta acum luminat prin apă și prin Spirit și i-ai dăruit lui iertarea păcatelor celor de voie și celor fără de voie: însuși, Stăpâne, Împărate a toate preamiloștive, dăruiește-i lui pecetea darului sfântului, întru tot puternicului și vrednicului de închinare Spiritului tău, și cuminecarea sfântului Trup și a scumpului Sânge al Hristosului tău”, Euhologhion, 18.

⁶³ „Il rituale greco, usato in quella Provincia prescrive che agl’infanti battezzati si dia il pane consacrato, ma quest’uso (vigente ancora tra gli schismatici) fu da gran tempo escluso da tutta la provincia di Fogaras. Onde anche pel fatto proprio credono essere lecito il battesimo quantunque non diasi agl’infanti la s(acra) eucaristia. Credono del pari essere lecito conferire il battesimo o per immersione o per infusione, osservando i propri riti”, SCPF, *Fondo CP 161, Protocollo delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 41.

schismatici), a fost de mai mult timp exclusă din întreaga Provincie de Făgăraș. De aceea ei cred că este licită administrarea botezului chiar dacă nu se dă pruncilor sfânta euharistie. Cred de asemenea că este licit să administreze botezul prin imersie sau infuzie, observând propriile rituri, însă în absența preotului oriental, își duc fără nici o dificultate copii la preotul latin (pentru botez)”.

Protocol asupra conferinței de la Blaj, VII/19 septembrie 1858⁶⁴. – „Dacă după botez se administrează copiilor Sfânta Euharistie, și dacă se răspunde afirmativ, se dă sub una sau sub ambele specii? Și dacă este licită administrarea Botezului fără administrarea Euharistiei? – Odată se urmărirea obiceiul de a administra Sacramentul Sfintei Euharistii după Botez; acum în schimb această practică a căzut în totală desuetudine, și fără a le da în acest fel, se consideră licită administrarea Botezului”.

AJ I (1872), Titlul V, Cap. III. – „Sinodulu dreptu ace'a indemna in Domnulu pre parochi, cá se invetie pre celi botezati si miruiti, dupa-ce ajungu la pricepere, despre

⁶⁴ „Se dopo il Battesimo si amministra ai bambini la santa Eucaristia, e se si risponde affermativo, si dà sotto una o sotto ambe le specie; e se si ha lecita amministrazione del Battesimo senza l'amministrazione dell'Eucaristia? – Una volta si seguiva l'usanza di amministrare ai bambini la Santa Eucaristia dopo il Battesimo; ora invece questa pratica è caduta totalmente in disuso, e senza darle insieme in questo modo, si considera lecita l'amministrazione del Battesimo”, SCPF, Fondo CP 161, *Relazione delle Conferenze tenute coi Vescovi della provincia di Fogaras ed Alba Iulia di rito orientale*, 95.

promisiunile facute lui Domnedieu cu ocasiunea primirei acelor'a-si ss. sacraminte, si se-i indemne, cá tota vieti'a se o petréca amesuratu aceluor promisiuni.

Aceste se le faca si cu ocasiunea primei comuniuni sub s. Liturgia in audiulu tuturoru credintiosiloru”.

Sinodul eparhial de la Blaj (1869), can 38⁶⁵. – „Deosebita grige se aiba preutulu de prunci aceli-a, cari antâni'a data se apropia de s. Euharistía pregatindu'i cu deosebita invetriature potrivite, sî dandu cu dinsii esamenu despre aceea, in basereca in aintea poporului, sî facundu după cumu-lu va luminá zelulu seu, cá diu'a aceea se fia insemnata pentru prunci sî de adeverata bucuría pentru parentii loru”.

Sinodul eparhial de la Blaj 1927, Titlul II, can. 4⁶⁶. – „Pentru a putea executa dispoziția canonului 38 din 1869, și a se da mai multă importanță primei sfinte cuminecturi, comisia catehetică metropolitană va stabili materia necesară pentru pregătirea la prima cuminectare, va publica un manual special și va prezenta un proiect de sărbători ce este a se face cu acest prilej, care, aprobat de Preaveneratul ordinariat Arhiepiscopesc, va deveni obligatoriu pentru toată arhidieceza”.

⁶⁵ J. MOLDOVANU, *Acte sinodali*, tomul II, 54.

⁶⁶ *Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927*, Tipografia seminarului, Blaj, 1927, 15.

În prezent nu toate Bisericele Orientale Catolice păstrează vechea disciplină conform căreia sacramentul botezului și al mirului se celebrează împreună și nu separat. În această perspectivă, documentele Conciliului Vatican II solicită acestor Biserici Catolice să restabilească vechea disciplină și practică referitoare la celebrarea și administrarea sacramentelor de inițiere creștină „modificată de-a lungul timpului de influențele latine”⁶⁷. Revenirea la vechile tradiții are, fără îndoială, și unele conotații profund ecumenice, cu atât mai mult cu cât Bisericele Ortodoxe au păstrat aceste tradiții, pe care însuși Conciliu Vatican II le consideră demne de a fi respectate. Restabilind o practică liturgică și canonică pierdută de-a lungul secolelor, o practică pe care Bisericele Orientale Catolice o au în comun cu Bisericele Ortodoxe, cele dintâi pot da curs solicitărilor exprimate de Conciliu⁶⁸:

Toți orientalii să aibă certitudinea că pot și trebuie să-și păstreze neconținut riturile liturgice legitime și disciplina și că nu trebuie introduse schimbări în acestea decât în vederea propriului progres organic. Așadar, toate acestea trebuie păstrate cu cea mai mare fidelitate de orientalii înșiși; aceștia trebuie să dobândească o cunoaștere din zi în zi mai bună și o practicare mai desăvârșită a acestor lucruri; iar dacă, din motive legate de timpuri sau persoane, le-au abandonat pe nedrept, să se străduiască să se întoarcă la tradițiile strămoșești.

⁶⁷ SALACHAS D., *L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino*, Edizione Dehoniane Bologna, 1991, 54.

⁶⁸ OE 6.

În ultima perioadă practica liturgică a Bisericii Greco-Catolice din România pune un accent deosebit pe o bună pregătire și pe o solemnă celebrare a sacramentului Sfintei Euharistii la copiii care au ajuns la vârsta priceperii. În mod evident această celebrare solemnă, care are și un profund caracter pastoral, este precedată de o bună pregătire a primirii sacramentului spovezii, ca și condiție necesară pentru o bună împărtășanie. Cu toate acestea nu lipsesc cazuri în care diferiți preoți, în mod similar practicii Bisericii Ortodoxe, administrează solemn toate cele trei sacramente de inițiere creștină nou născuților.

Aceste cazuri reprezintă un semn clar că acest tip de practică sacramentală, chiar dacă de-a lungul anilor s-a pierdut, se găsea inițial în uz și printre greco-catolici. De altfel, este un semn clar al faptului că dorința greco-catolicilor, de atâtea ori afirmată în izvoarele canonice, de a păstra și practica propriul rit.

CONCLUZIE

Am văzut de-a lungul acestei lucrări care a fost până în prezent, interesul, cel puțin teoretic, al Bisericii Greco-Catolice Românești, în ceea ce privește problema liturgică și a disciplinei sacramentale. Sinoadele eparhiale, ca realități pregătitoare ale Conciliilor Provinciale, prezintă în documentele proprii o serie de informații asupra modului în care tema noastră este tratată. Aceste Sinoade au reprezentat așadar o etapă de pregătire pentru celebrarea celor Trei Concilii Provinciale, dar au continuat, în același timp, să reprezinte și o sursă de izvoare valide, fie înainte, fie după celebrarea acestor Concilii Provinciale. Tema, de multe ori luată în discuție, pune clar în evidență interesul deosebit pe care românii l-au avut față de realitatea ritului și conservarea acestuia.

Scopul Sinoadelor Provinciale nu a fost doar legat de stabilirea unor directive de bază în diferitele chestiuni legate de teologia dogmatică, morală și de activitatea pastorală, ci au încercat să unifice în același timp toate normele liturgice și disciplinare prezente în episcopiile unite, astfel încât să poată oferi un echilibru, uniformitate și coerență. Imediat ce se năștea o posibilă dificultate se luau imediat măsuri care aveau ca scop găsirea unei soluții corespunzătoare.

Bogăția patrimoniului liturgic este păstrată și bine pusă în evidență, mai întâi de înseși prescrierile cărților liturgice, iar mai apoi chiar de către normele CCEO, norme care tind la salvagardarea patrimoniilor liturgice ale diferitelor Biserici *sui iuris*. Dar înainte de salvagardare trebuie cunoscut conținutul a ceea ce urmează să fie salvardat, și tocmai asupra acestui conținut liturgic și disciplinar s-a concentrat acest studiu: cunoașterea dreptului particular al Bisericii Greco-Catolice din România referitor la chestiunea liturgică și de administrare a sacramentului botezului. Cunoașterea diferitelor prescripții liturgice și rituale, nu este de niciun folos dacă acestea nu sunt respectate, apreciate și aplicate cu fidelitate.

Documentele consultate ne permit observarea unei imagini de ansamblu asupra temei, imagine care poate fi considerată coerentă față de propriul trecut. Nu există variații mari referitoare la disciplina sacramentală și putem conchide prin a afirma că Biserica Greco-Catolică Română și-a păstrat aproape nealterată disciplina sacramentală, și că ritul a fost păstrat și trăit cu fidelitate. Această afirmație poate fi pur teoretică, dar aceasta este concluzia care reiese din studiul surselor până la suprimarea Bisericii în 1948. Un ulterior studiu, centrat pe realitatea de azi în ceea ce privește administrarea de Sfintele Taine, ar trebui să aprofundeze și să prezinte dimensiunea practică a problemei, cu posibilitatea de a confirma sau infirma această afirmație.

Die Sakramentenordnung und der Gottesdienst. Kanonische Betrachtungen zum Sakrament der Taufe

Zusammenfassung

Das Werk *Die Sakramentenordnung und der Gottesdienst. Kanonische Betrachtungen hinsichtlich des Sakraments der Taufe* verkörpert den Versuch, das eigene Erbe des christlichen Lebens der katholischen orientalischen Kirchen, zusammengesetzt aus den Einrichtungen, liturgischen Riten, kirchlichen Traditionen und der Disziplin, zurückzugewinnen. Dieses Anliegen wurde klar ausgesprochen und unterstrichen vom II. Vatikanischen Konzil in dem Dokument *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis* für die Orientalischen Kirchen, die in voller Gemeinschaft mit dem Heiligen Stuhl stehen. Promulgiert im Jahre 1990, bildet der *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Kodex der katholischen Ostkirchen, - nach einer langen Vorbereitungszeit, in der die Orientalen ein entscheidendes Wort in der Erarbeitung und Ausformulierung der Texte hatten – zusammen mit dem *Codex Iuris Canonici*, dem Kodex des kanonischen Rechts für die lateinische Kirche, und der Apostolischen Konstitution *Pastor Bonus*, welche die Beziehungen innerhalb der römischen Kurie regelt, ein einziges Corpus von Gesetzen für die Katholischen Kirche. Absicht des obersten

Gesetzgebers und natürliche Folge des stetigen Willens der römischen Päpste war es, zwei *Codices* zu veröffentlichen, einen für die lateinische Kirche, und einen anderen für die katholischen Ostkirchen; das ist Beweis für das Bestreben das beizubehalten, was aus göttlicher Vorsehung geschehen ist: Die Kirche, wiedervereinigt in demselben Geist, muss mit den zwei Lungen, aus dem Morgenland und dem Abendland, atmen.

Die kanonischen und lehramtlichen Texte, welche das Anliegen des Gesetzgebers nach *gewissenhafter Aufsicht* und *genauer Beachtung aller orientalischen Riten unterstreichen*, das sich in der Festlegung von klaren, konkreten Normen, wie auch in der Veröffentlichung eines Kodex, des CCEO, äußert, bilden die Grundlage für die Art und Weise der Gestaltung dieser Arbeit. Die Verweisungen des CCEO auf Partikularrecht, verstanden im Sinne des Kanon 1493, sind in diesem Zusammenhang aussagekräftig: der oberste Gesetzgeber räumt der zuständigen Autorität die Möglichkeit ein, Normen, die für jede Kirche *sui iuris* spezifisch sind, zu erlassen, und bekundet somit, dass die Vielfalt der Einheit nicht schadet, sondern weitgehend die Einheit in der Vielfalt unterstreicht. „Jede dieser Kirchen muss ihr eigenes Partikularrecht kodifizieren und die eigenen Ordnungen den heutigen Herausforderungen anpassen laut den Anforderungen des gemeinsamen Kodex“. Allerdings begegnet der Ausdruck <<partikulares Gesetz>> im CCEO etwa 180 Mal. Eine solche Pluralität von Kirchen und *Codices* ist ein klarer Ausdruck der Katholizität der einzigen

Kirche Christi, die *eine* ist im Glauben und in der Gemeinschaft, aber vielfältig in den Riten, deren Ordnung einen Teil dieser Kirchen darstellt. [...] Deshalb ist die oberste kirchliche Autorität interessiert, sie (die Ordnung) durch eine angemessene, sowohl gemeinsame, als auch partikulare Gesetzgebung zu schützen“, unterstreicht der Kanonist George Nedungatt in der Präsentation zum CCEO. Der CCEO erwähnt also 180 Mal den Ausdruck *Partikularrecht* oder ähnliche Formulierungen. Die meisten Verweise kommen im Titel XVI - *Gottesdienst, insbesondere Sakramente* - vor. Zahlreiche der in der kritischen Ausgabe des CCEO angegebenen Quellen erinnern an die Gesetzestexte unserer Kirche (im Grunde ist die Rede von den drei Provinzialkonzilien der Rumänischen Griechisch-Katholischen Kirche).

In diesem Zusammenhang entstand auch die vorliegende Arbeit. Sie unterstreicht den Inhalt des eigenen Partikularrechts, das seinen Ursprung in verschiedenen Rechtsquellen sowie in den veröffentlichten Gesetzestexten der Provinzialkonzilien und Eparchialsynoden der Rumänischen Griechisch-katholischen Kirche hat.

Das Partikularrecht, auf dem Niveau jeder Kirche *sui iuris*, findet seine Bedeutung und Wirksamkeit in dem Maß, in dem es gekannt, geschätzt, und vor allem angewandt wird. Gebilligt von der zuständigen Autorität, tritt das Partikularrecht in der Kirche, die es veröffentlicht hat und für die es veröffentlicht wurde, in Kraft. Und diese rechtliche Geltung beschränkt sich auf die bestimmte

Kirche, die im Partikularrecht ihren Charakter, ihre Identität und ihre Originalität aufzeigt. Die Kanones über Lehre und Glauben sind identisch, vielleicht anders ausgedrückt. Aus diesem Gesichtspunkt weisen alle Partikularrechte der 23 Kirchen *sui iuris* gewisse Übereinstimmungen auf, nicht aber in jenen Normen, die Fragen der internen Verwaltung, der liturgischen Praxis oder der Sakramentenordnung behandeln.

Der Titel der Arbeit ist vielleicht zu weit formuliert im Vergleich zum angesprochenen Thema. Der Autor gliedert sein Stoff in drei Teile, die einen gemeinsamen Nenner haben: die Ordnung der Sakramente und der Gottesdienst.

Das erste Kapitel behandelt den *Ritus und die Sakramentenordnung in den rumänischen Rechtsquellen*. Natürlich ist hier die Rede von jenen Quellen, die der Rumänischen Griechisch-katholischen Kirche eigen sind, insbesondere von den Eparchialsynoden und Provinzialkonzilien. Auch wenn die Werke *Pravila* (Auflage aus dem Jahr 1884) und *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae* (zweite Auflage veröffentlicht im Jahr 1880) des Bischofs von Oradea Ioan Papp-Szilaghi, nicht eine Rechtsquelle im eigentlichen Sinne bilden, werden sie am Anfang dieses 1. Kapitels behandelt, um die enge Verbindung und den Zusammenhang zu unterstreichen, die diese Werke mit den kanonischen Texten der Rumänischen Griechisch-Katholischen Kirche bis zu einem gewissen Zeitpunkt hatten. Nach der Auswertung der drei Provinzialkonzilien wird mit der Behandlung jener Synoden oder Konzilien fortgefahren, die

wegen ihres lokalen Charakters – sie wurden beginnend mit dem Jahr 1700 in der neu errichteten Provinz von Alba Iulia, danach auch in den anderen (neu?) errichteten Eparchien gefeiert -, als „eparchial“ betrachtet werden müssen, die aber eine wichtige Rolle für die Festlegung der Kanones und für die Praxis der rumänischen Kirche spielen. Der Text weist keinen Kommentar auf, sondern beschränkt sich auf die Aufzählung der Kanones und der Normen, die von diesen Konzilien festgelegt wurden. Der erste Anhang am Ende unserer Arbeit bietet einen Überblick über die beachtliche Anzahl der abgehaltenen Konzilien. Der häufige Verweis auf die veröffentlichten Auflagen dieser kanonischen Texte sowie die Verweise auf die verschiedenen einschlägigen Texten, die in römischen Archiven aufgefunden wurden, macht dieses erste Kapitel zu einem fachlich einschlägigen Studienmaterial auch für diejenigen, welche die Thematik aus anderen Blickwinkeln vertiefen wollen.

Das zweite Kapitel, *Die Beachtung des Ritus und die Kompetenzen in liturgischen Fragen*, berücksichtigt alles, was vom CCEO bezüglich der Beachtung des Ritus und der Kompetenzen in der Förderung, Durchsetzung und Erhaltung des Ritus festgelegt ist. Nach einer kurzen Klarstellung der Begriffe „Partikularrecht“, „liturgisches Erbe“, „Ritus“ und „Kirche *sui iuris*“ werden alle Kompetenzen in Sachen Ritus und liturgischer Praxis analysiert, mit der klaren Absicht, ein Gesamtbild dieses Themenfeldes anzubieten.

Ein besonderes Augenmerk wird der Überarbeitung und Ausarbeitung der liturgischen Bücher gewidmet.

Das dritte Kapitel, *Das Sakrament der Taufe*, stellt eine Sammlung von Gesetzestexten, Beschlüssen oder Kanones der Provinzialkonzilien oder Eparchialsynoden dar, aber auch von verschiedenen päpstlichen Dokumenten bezüglich unserer Kirche. Der große Umfang des zu berücksichtigenden Materials hat die Behandlung nur eines von den sieben Sakramenten erlaubt: der Taufe. Die Auslegung dieser Normen erfolgte in der Absicht, das Sakrament der Taufe unter allen Aspekten vorzustellen, und anhand der einschlägigen Normen den partikularen Charakter aufzuzeigen. Schließlich behandelt der letzte Teil des III. Kapitels in der gebotenen Kürze das Verhältnisses der drei Sakramente der christlichen Initiation untereinander: der Taufe, der Myronsalbung und der heiligsten Eucharistie.

Mit der Beschränkung auf die Darstellung nur eines der Sakramente verfolgt der Autor die wohl berechtigte Absicht, den Umfang der Arbeit nicht allzusehr auszudehnen und Raum für weitere Vertiefungen zu lassen.

**La discipline des sacrements et le culte divin.
Considérations canoniques
sur le sacrement du baptême**

Résumé

Le travail intitulé *La discipline des sacrements et le culte divin. Considérations canoniques sur le sacrement du baptême* s'inscrit, certainement, dans la démarche de remise en valeur du patrimoine spécifique formé des institutions, les rites liturgiques, les traditions ecclésiastiques et la discipline de vie chrétienne des Églises orientales que le concile Vatican II, dans le document *Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis*, met en valeur et en souligne clairement l'importance quant il parle des Églises orientales en communion avec le Siège Apostolique.

Promulgué en 1990, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium*, *Le Code des canons des Églises orientales*, après une longue période de préparation préalable, période pendant laquelle les Orientaux eux-mêmes ont eu un mot à dire dans l'élaboration et la rédaction des textes – auprès de *Codex Iuris Canonici*, le Code de droit canonique applicable seulement pour l'Église latine et la constitution apostolique *Pastor Bonus* qui régit les rapports à l'intérieur de la Curie Romaine, représente un unique corpus de lois applicable à l'Église catholique. L'intention du législateur suprême,

conséquence naturelle de la constante préoccupation des romains pontifs, a été de publier deux codes, l'un pour l'Église latine et l'autre pour les Églises orientales catholiques, fait qui prouve pleinement le désir de sauvegarder ce que par la divine providence s'est passé: l'Église, réunie par le même Esprit, doit respirer avec ses deux poumons d'Orient et d'Occident.

Les textes canoniques ou magisteriaux, insistant sur l'intention du législateur concernant la sauvegarde fidèle et l'observance exacte des tous les rites orientaux, éclaircissent les modalités de réaliser ce travail de récupération tant par la réglementation de normes claires et concrètes que par la publication d'un code même, CCEO. Les références que le CCEO fait au droit particulier, compris dans les termes du canon 1493, sont éloquentes dans ce sens: le législateur suprême accorde la possibilité aux autorités compétentes de légiférer des normes caractéristiques pour chaque Église *sui iuris*, prouvant encore une fois que la diversité ne nuit pas, mais par contre, elle souligne plus clairement l'unité dans la diversité. „Chacune de ces Églises doit codifier son propre droit particulier dans un code particulier mettant en accord et à jour sa propre discipline selon les exigences du nouveau Code commun. Vraiment, l'expression „loi particulière” est répertoriée dans le CCEO d'environ 180 fois. Une telle pluralité d'Églises et de codes proclame clairement la catholicité de l'unique Église de Christ, une en foi et en communion mais multiple en nombre de rites et dont la discipline y est incluse.[...] C'est pourquoi la suprême

autorité de l'Église est justement intéressée de la sauvegarder (la discipline) par une législation appropriée tant commune que particulière", souligne le canoniste Nedungatt George dans la présentation du CCEO. Dans le CCEO, on peut trouver d'environ 180 fois la formule *droit particulier* ou l'une similaire. La plupart de ces renvois apparaissent dans le Titre XVI, sur le culte divin, et beaucoup de sources présentées dans l'édition critique de CCEO rappellent aussi les textes législatifs de notre Église (par essence, il s'agit des trois conciles provinciaux de l'Église gréco-catholique roumaine).

Donc, dans ce contexte s'inscrit le présent travail: insister sur le contenu du propre droit particulier comme il est présent dans les diverses sources de droit ou dans les textes législatifs publiés par les Conciles provinciaux ou éparchiaux de l'Église gréco-catholique de Roumanie.

Le droit particulier au niveau intérieur de chaque Église *sui iuris* devient important et efficace dans la mesure où il est connu, apprécié et surtout mis en pratique. Approuvé par l'autorité compétente, le droit particulier acquiert sa valeur plnière dans l'Église dans laquelle et pour laquelle il a été publié. Mais cette valeur n'est pas manifeste que dans une telle Église où est mis en valeur le caractère, l'identité et l'originalité de l'Église respective. Les canons se rapportant à la doctrine et à la foi sont identiques, peut-être la formule de présentation est différente. Si de cette perspective tous les droits particuliers spécifiques pour les 23 Églises *sui iuris* présentent une certaine linéarité et une certaine identifi-

cation, la situation est complètement différente concernant les normes traitant des questions relatives à l'administration intérieure, la pratique liturgique ou la discipline des sacrements.

Le titre du travail est probablement trop vaste par rapport au sujet abordé. L'auteur organise son travail en trois parties, chaque partie traitant le même thème: la discipline des sacrements et le culte divin.

Le premier chapitre présente le *Rite et la discipline sacramentelle dans les sources de droit roumain*. Certainement, il s'agit de traiter les sources particulières de l'Église gréco-catholique roumaine, surtout les Synodes éparchiaux et les Conciles provinciaux. Même si elles ne constituent pas une vraie source de droit, les collections canoniques intitulées *Pravila* (édition publiée en 1884) et *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae* (la deuxième édition publiée en 1880) de l'évêque gréco-catholique d'Oradea Ioan Papp-Szilagy, sont présentées au début de ce premier chapitre notamment pour souligner l'intime relation et la vraisemblance constatées jusqu'à un certain moment avec les textes canoniques de l'Église gréco-catholique roumaine.

Après l'analyse des trois Conciles provinciaux, on continue avec la présentation de tels synodes ou conciles qui, étant donné leur caractère local – ceux-ci sont célébrés dès les débuts, à partir de 1700, dans la nouvelle province de Alba Iulia, puis les autres conciles célébrés dans les diverses éparchies ultérieurement constituées -, doivent être considérés éparchiaux, mais ayant une importance évidente

dans la réglementation des canons et de la pratique ecclésiastique roumaine. Le texte ne présente aucun commentaire, mais seulement énumère les canons et les normes établies par ces conciles. Le premier appendice, présenté à la fin du travail, nous offre une idée d'ensemble sur le grand nombre de conciles célébrés. Les renvois fréquents aux éditions publiées de ces textes canoniques auxquels s'ajoutent les renvois aux divers textes trouvés dans les Archives de Rome font de ce premier chapitre un valide matériel d'étude pour ceux qui désirent approfondir l'argument d'autres perspectives.

Le deuxième chapitre, *L'Observance du rite et des compétences en matière liturgique*, tient compte de ce qui est réglementé dans le CCEO concernant l'observance du rite, les diverses compétences dans sa promotion, son application et sa sauvegarde. Après une brève présentation des concepts de droit particulier, patrimoine liturgique, rite, Église *sui iuris*, sont analysées toutes les compétences en matière de rite et pratique liturgique, l'intention étant de présenter une image d'ensemble sur cet argument. Le sujet de la correction et de l'élaboration des livres liturgiques occupe une place intéressante et particulière.

Le troisième et dernier chapitre, *le Sacrement du baptême*, prend la forme d'un recueil de textes législatifs, décisions ou canons des Conciles provinciaux ou Synodes éparchiaux, mais aussi des divers documents pontificaux concernant notre Église. Le volume important de documents étudiés ne nous a pas permis que la présentation de l'un des sept

sacrements: le baptême. Par la présentation de ces normes, on a voulu présenter le sacrement du baptême sous tous ses aspects, tout en permettant au contenu de ces normes de mettre en évidence leur caractère particulier. Enfin, la dernière partie du III-ème chapitre offre une sommaire considération sur le rapport entre les trois sacrements d'initiation chrétienne: le baptême, la confirmation et la sainte Eucharistie.

En choisissant de présenter un seul sacrement, l'auteur témoigne son intention, d'ailleurs justifiée, de ne fournir trop d'informations sur le sujet pour pouvoir y revenir ultérieurement.

**The discipline of the sacraments and the divine cult.
Canonical consideration
in reference of the Sacrament of baptism**

Abstract

The material included in the paper "The discipline of the sacraments and the divine cult. Canonical consideration in reference of the Sacrament of baptism" joins by all means in the attempt of recovery of its own patrimony, formed by the institutions, liturgical rituals, the ecclesiastical traditions and the discipline of the Christian life of the Byzantine Catholic Churches, which the council of Vatican II in its document "Decretum de Ecclesiis Orientalibus Catholicis" highlights when it refers to the Byzantine churches in full communion with the Apostolic Seat.

Promulgate in 1990, the "Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium"- after a a long period of deliberations, where the people belonging to the Eastern rite have had a decisive role in the elaboration of the texts- alongside with "Codex Iuris Canonici"- which is the document applicable only for the Latin rite of the Catholic Church- and the Apostolic Constitution "Pastore Bonus" -which regulates the types of relationships inside the Curia- represents the core of laws of the Catholic Church. The intention of the supreme legislator, which is a natural result of the roman pontiffs, it

was that to publish two Canon Laws books, one for the roman church and the other for the oriental churches in communion with the Holy Seat; this wants to demonstrate the wishing of the Pontiffs to preserve what the Divine Providence gave us: The Church united under the same Holy Spirit must breathe with the two lungs Orient and Occident.

The canonical or magisterial texts, highlights the intention of the legislator in reference to the faithful custody and the accurate observance of all the byzantine rites, clarify the ways of achieving of this works of recovery, both through establishment of clear and concrete norms, and by publishing a code, CCEO. The references that CCEO makes to the particular law understood in terms of canon 1493 are eloquent in this respect: the supreme legislator granted the possibility of legislation by the competent authorities of those rules that are specific to each Church *sui iuris*, demonstrating in this way that diversity does not harm but highlights even more how greater unity in diversity is. "Each of these churches must codify their own particular law in a particular code, to adapt and bring up to date its common discipline as required by the new Code. The expression "private law" is mentioned in CCEO about 180 times. Such a plurality of Churches and codes proclaims clearly the catholicity of the Church of Christ, which is one in faith and communion, but multiple rites, whose discipline is an integral part of them. [...] Therefore the supreme authority of the Church is rightly concerned to

protect (discipline) through an appropriate legislation, both common and private, "says George Nedungatt a canonist in presenting CCEO. As mention before, in CCEO particular law or similar formula is mentioned about 180 times. Most of these references are contained in Title XVI a chapter that speaks about the divine worship, and many of these sources are listed in critical edition of CCEO mentioning our Church legislation (essentially talking about the three Provincial Councils of the Romanian Greek Catholic Church).

In this context, we can also see this paper: Emphasizing the content of our own particular code as it presents in the various sources of law or legislative texts published by the Provincial or Diocesan Councils of the Greek Catholic Church in Romania.

The particular code at the level of each Church *sui iuris* finds its importance and its effectiveness depending on how much is known, appreciated and especially applied. Approved by the competent authority, the particular code earns its full value in the Church and for that reason was published. This value would only manifests by the value that the Church determined which highlights the nature, identity and originality of that specific Church. The canons which refer to the doctrine and faith are identical, maybe only presented with various formulas. If from this point of view all the rights belonging to the 23 particular Churches *sui iuris* are presented in a certain linearity and identification this cannot be said also about those rules

which deal with issues related to internal management, practice, liturgical or sacramental discipline.

The title of the paper may be too large compared to the subject matter of the work. The author articulates the material into three parts, each having the same common denominator: the discipline of the sacraments and divine worship.

The first chapter presents the Rite and the sacramental discipline in the sources of the Romanian code. It treats those sources that are private for the Romanian Greek Catholic Church, especially the Diocesan Synods and Provincial Councils. Although it not presents in itself a true source of law, the canonical collections *Pravila* (edition published in 1884) and *Enchiridion Juris Ecclessiae Orientalis Catholicae* (second edition published in 1880) belonging to the Greek Catholic Bishop of Oradea, Ioan Papp-Szilagy. They are shown at the beginning of this chapter only to emphasize the intimate connection and consistency that canonical texts of Romanian Greek Catholic Church have up to a certain point with the provincial councils.

After analyzing the three Provincial Council the paper continues with the presentation of those Synods or Councils, which due to their local character are celebrated first beginning with 1700 in the newly established province of Alba Iulia, and continues with all other councils celebrated in various subsequently constituted dioceses - should be considered diocesan, but have also obviously importance in establishing the Romanian ecclesiastical

canons and practice. The paper does not present any kind of comments, it just about listing canons and rules set by these councils. The first appendix, presented at the end of the paper gives us a vast number overview idea of councils celebrated. Frequent reference to published editions of these canonical texts and references to relevant literature found in the archives of various novels, makes the first chapter a valid study material for those who wish to deepen argument from other perspectives.

The second chapter entitled, *The observance of the rite and liturgical competencies*, takes into consideration everything that is determined by CCEO in referee to the observance of the rite, promoting, applying and preserving it. After a brief presentation of the concepts of particular law, rite, liturgical patrimony, of the Church sui iuris, they are taken into consideration and analyzed all the powers of ritual and liturgical practice with clear intention to present an overview of this argument. An interesting and unique place is the part of the chapter that speaks about the correction and developments of liturgical books.

The third and final chapter, the sacrament of baptism, takes the form of a collection of legislative texts, canons and decisions of the Provincial Councils or diocesan synods, but also some of the various pontifical documents related to our Church. The large volume of material taken to study did not give us the possibility but only of the presentation of one of the seven sacraments: baptism. By exposing these norms, it was desirable to present all aspects of the

sacrament of baptism, leaving the content of these norms highlighting the particular character that they play. Finally, the last part of chapter III, gives a brief referring on the relationship between the three sacraments of Christian initiation: Baptism, Confirmation and Eucharist.

By presenting only one of the sacraments, the author confesses his justified intention, not to extend too much the work volume, and leave room for further deepening.

APENDICE I

Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Greco-Cattolice din România 1700 - 1946

- 1700 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1701 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1701 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1702 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1703 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1711 – Sinodul eparhial de la Alba Iulia.
- 1713 – Sinodul electoral de la Alba Iulia.
- 1714 – Sinodul electoral de la Alba Iulia.
- 1725 – Sinodul eparhial de la Făgăraș.
- 1728 – Adunarea electorală de la Kolos-Monostur (Cluj).
- 1732 – Sinodul eparhial de la Făgăraș.
- 1738 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1739 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1742 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1744 – Adunarea eparhială de la Blaj.
- 1752 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1753 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1754 – Sinodul eparhial de la Blaj.

- 1756 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1758 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1759 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1763 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1765 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1766 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1767 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1772 – Sinodul electoral de la Blaj.
- 1773 – Sinodul intereparhial de la Vienna.
- 1821 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1833 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1850 – Sinodul electoral de la Blaj.
- 1858 – Conferința Episcopilor Români de la Blaj.
- 1868 – Sinodul electoral de la Blaj.
- 1869 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1872 – Primul Conciliu Provincial.
- 1882 – Al Doilea Conciliu Provincial.
- 1882 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1882 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare.
- 1882 – Sinodul eparhial de la Gherla.
- 1882 – Sinodul eparhial de la Lugoj.
- 1883 – Sinodul eparhial de la Lugoj.
- 1889 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1896 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1899 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1900 – Al Treilea Conciliu Provincial.
- 1904 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1906 – Sinodul eparhial de la Blaj.

- 1909 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1918 – Sinodul electoral de la Blaj.
- 1919 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1919 – Sinodul eparhial de la Gherla.
- 1920 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare.
- 1921 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare.
- 1921 – Sinodul eparhial de la Gherla.
- 1921 – Sinodul eparhial de la Lugoj.
- 1921 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1923 – Sinodul eparhial de la Gherla.
- 1926 – Sinodul eparhial de la Oradea Mare.
- 1927 – Sinodul eparhial de la Blaj.
- 1935 – Sinodul electoral de la Blaj.
- 1946 – Sinodul electoral de la Blaj.

APENDICE II

Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum N° 8°

Tabella Festorum respectu Diocesis Fogarasiensis¹

Dies mensis	Festa observata	Nro.
1. 7bris	S. Simeon Stylitu	1
8. 7bris	Nativita B.V.M.	1
14. 7bris	Exaltatio S. Crucis	1
26. 8bris	S. Demetrius Martyr	1
8. 9bris	SS. Arch. Mich. et Gabrielis	1
21. 9bris	Presentatio B.V.M.	1
6. Xbris	S. Nicolaus	1
25. Xbris	Nathalis Christi	1
26. Xbris	Synaxis B.V.M.	1
27. Xbris	S. Stephani Protomar.	1
1. Jann.	Circumcisio Dni. et S. Basily	1
6. Jann.	Epiphania	1
30. Jann.	SS. Basilius, Gregor et Cris.	1

¹ SCPF, Fondo SC, Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania Ungheria, 1642-1845, Miscellanea vol. I, 73.

2. Febr.	Purificatio B.V.M.	1
9. Marti	40 Martyres	1
25. Marti	Anuntiatio B.V.M.	1
Feria 2da et 3a	Pascatis	2
23. Apr.	S. Gregorius Maryr.	1
1 Maji	S. Jeremias Proph.	1
Asccensio Domini		1
Feria 2da et 3a	Penth.	2
24. Juny	Nativitas S. Joannis Bap.	1
29. Juny	SS. Petri et Pauli	1
20. July	S. Elia Propheta	1
6. Aug.	Transfiguratio Christi	1
15. Aug.	Assumptio B.V.M.	1
29. Aug.	Decollatio S. Joan Bap.	1

nro. 29

Festa oservanda, Eadem quid apud alias duas Dioceses
(Szvidnicensi et Muncacsiensis)

8. 7bris	Nativita B.V.M.	1
14. 7bris	Exaltatio S. Crucis	1
8. 9bris	SS. Arch. Mich. et Gabrielis	1
6. Xbris	S. Nicolaus	1
25. Xbris	Nathalis Christi	1
Feria 2a	Nativitas	1
1. Jann.	Circumcisio Dni. et S. Basily	1
6. Jann,	Epiphania	1

Disciplina sacramentelor și cultul divin

2. Febr.	Purificatio B.V.M.	1
25. Marti	Anuntiatio B.V.M.	1
Feria 2da Pascatis		2
Ascensio Domini		1
Feria 2da Penth.		2
29. Juny	SS. Petri et Pauli	1
6. Aug.	Transfiguratio Christi	1
15. Aug.	Assumptio B.V.M.	1

nro. 16

Festa dispensanda

1. 7bris	S. Simeon Stylita	1
26. 8bris	S. Demetrius Martyr.	1
21. 9bris	Presentatio B.V.M	1
27. Xbris	S. Stephani Protomar.	1
30. Jann.	SS. Basilius, Gregor et Cris.	1
Feria 3a Pascatis		1
23. Apr.	S. Gregorius Maryr.	1
1. Maji	S. Jeremias Proph.	1
Feria 3a Pentecostes		1
24. Juny	Nativitas S. Joannis Bap.	1
20. July	S. Elia Propheta	1
29. Aug.	Decollatio S. Joan Bap.	1

nro. 13

APENDICE III

Scrisoarea Mitropolitului Vancea adresată Congregației De Propaganda Fide, 30 ianuarie 1878¹

X

Respondetur ad 6. – Inter libros rituales, qui in praeattactis decretis recensentur, primul occurrit ita dictum:

Horologium (Orologiulu), qui continet horas canonicas, item partes cultum divini spectantes etiam ad Officium sacrum, quod quilibet Sacerdos omni die debet persolvere; - in Ecclesia ritus latine talis liber vocatur: Breviarium.

Editio ultima est, quae Blasii anno 1869 typis vulgata existit; uti videre et ex exemplari, quod cum ceteris disponibilis Romam expeditur ad gratiosum postulatum.

Psalterion (Psaltirea) est secundus liber ibi memoratus, qui, quod nomen indicat, continet, Psalmos nempe Sacrae Scripturae in se complectitur in certas sectiones iuxta usum in Officio sacro faciendum distributos.

Editio ultima est de anno 1835. Blasii procurata, quod ex exemplari misso poteri videri.

Catabaseon (Catavasieriu) nominatur tertius liber ritualis, qui hymnos varios et cantica diversa complectitur in cele-

¹ *Lettera del Metropolita Vancea, indirizzata alla Congregazione De propaganda Fide, 30 Gennaio 1878; Ponzenza 6/1878, 49-37 (405- 417).*

brationem solemnitas maiorum festorum per annum recurrentium concinnata, preaterea alias quoque cantilenas sacras ad cultum divinum spectantes, et Canonem ad Beatissimam Immaculatam Deiparam Virginem Mariam adornatum.

Editio anno 1824. Blasii procurata perinde mittitur in uno exemplari.

Octoechion (Octoechu) memoratum est liber quartus ritualis, qui in se continet cantica doctrinalia per singulas hebdomadas iuxta octo Tonos ecclesiasticos concinnata super Sanctissimae Incarnationis Mysterio, deinde Victoria Domini Nostri Iesu Christi contra inferni potentiam reportata, atque de Sanctissima Resurrectione Domini Salvatoris mundi tractantia.

Liber hic ritualis adhibetur per integrum annum, excepto SS-mae Quadragesimae tempore, in quo solummodo diebus Sabbatis et Domenicis usuatur.

Octoechu micu sive parvum prodiit Blasii in editione anni 1875 cuius exemplar pariter mittitur.

Meloghion (Mineiu) liber ritualis continet cantica per singulos anni dies iuxta memoria Sanctorum deducta, quibus tum innumera Dei beneficia, tum Sanctorum quolibet die occurrentium laudes, tum eorum praemia, quae illi a Deo Benigno reportantur, celebrantur.

Liber hic adhibetur per integrum annum iuxta 12 menses distributus, et in 2. tomos dispartitus in editione Blasii anno 1838 procurata, perinde transponitur in uno exemplaris.

Triodion (Triodu) liber hic ritualis per varia exemplaria ex sacris Scripturis allegata, diversorumque textum biblicorum citata, atque per multa sacra monita moralia fideles ad poenitentiam agendam excitat.

Adhibetur autem a Dominica pharisaei et publicani per integram Sanctam Quadragesimam usque ad Sabbatum S. Lazari ante Dominicam Palmarum.

Extat in editione Blasii procurata anno 1813, in qua uno exemplari transponitur.

Stragiariu (Strasinicu) liber est ritualis, qui continet cantica, in quibus atrocis Christi Domini passionis species, cruentaque mors Salvatoris vivis depicta coloribuis fideles ad veram poenitentiam agendam provocant.

Hic liber adhibetur in Sanctissima Passionis dominicae hebdomada duratque usus eius usque diem Sabbati magni.

Editio Blasii procurata anno 1817 in uno tomo perinde transponitur.

Pentecostarion (Pentecostariu) liber ritualis, in quo miracula et mirabilia opra resurrectionis dominicae tempusque 40 dierum post resurrectionem cum Sanctes Apostolis exactum atque Sancti Spiritus super Apostolos descensio hymnis et canticis celebratur.

Liber hic adhibetur a Sanctissimae resurrectionis Dominica usque Festum Pestecosten.

Extat in formam minore editionis Blasii anno 1860 vulgatae, in qua paritet tresmittitur Romam.

BIBLIOGRAFIA

Izvoare inedite:

1. Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale

Ponenze della Sacra Congregazione De Propaganda Fide, per gli affari di rito orientale, anno 1874, 1877, 1878, 1879, 1881, 1884, 1903, 1916.

Lettere e Decreti per gli AA. Orientali, vol. 14/1881.

2. Arhiva Congregației de Propaganda Fide

Scritture riferite nei congressi (SC), Greci di Croazia, Dalmazia, Schiavonia, Transilvania, Ungheria 1642-1862, 2 voll., Miscellanea 2 voll.;

Fondo Congregazioni Particolare (CP), voll. 31, 63, 100, 133, 161;

Fondo Congregatio super Correctione Librorum ecclesiae Orientale (CLO), vol. 1-13, 1719-1862.

Izvoare edite:

Acta Apostolicae Sedis, Commentarium Officiale.

Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis, tomus sextus, Friburgi, 1882.

Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1919, în Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An I (1919) nr. 2, 1-12.

Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1921, în Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An III (1921) nr. 10-12, 49-60.

Disciplina sacramentelor și cultul divin

Actele Sinodului eparhial de la Gherla din 1923, în Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An V (1923) nr. 9-10, 51-64.

Actele Sinodului eparhial de la Lugoj din 1921, în Foaie oficială a Diecezei Lugojului «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15, 47-55.

Actele și decretelor sinodului diocesanu greco-catolicu de Oradea-Mare tie-nutu la anulu 1882, Oradea Mare, tip. Hollósy, 1883.

ALBERIGO G. – IOANNOU P.P. – LEONARDI C. – PRODI P. (a cura di), consulente P. JEDIN, *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1991.

Annuario Pontificio per l'anno 1998, Città del Vaticano, 1998.

BUJOREANU I. M., *Pravila Bisericească (numită cea mică) tipărită în Monastirea de la Govora la anul 1640 și Pravila lui Mateiu Basarab cu canoanele Sântilor Apostoli intitulată (îndreptarea lezei) tipărită la Târgoviște în anul 1652*, București, Tipografia Academiei Române, 1884.

Canoanele facute in sinodul santei baserecei archidiececane gr.-cat. Rom de Alb'a Julia-Fagarasiu (șinut la Blasiu in 20-22 octobre 1869), Tipariul Seminarului Archidiececanu, Blasiu, 1869.

Catehismul lui Iosif de Camillis, Trnava, 1726, Editura Imago, Sibiu, 2002.

Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide seu Decreta Instructiones Rescripta pro Apostolicis Missionibus, Vol. I (nn. 1-1299), Vol. II (nn. 1300-2317), Romae, ex Typhographia Poliglota S. C. de Propaganda Fide, 1907.

Conciliul Ecumenic Vatican II, Constituții, decrete, declarații, Ediție revizuită, Editura A.R.C.B., București 2000.

Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872, Blasiu, 1882.

Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882, Blaj, 1885.

Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900, Tipografia Seminarului Arhidiecezan, Blaj 1906.

- Constitutiunile sinodului diecesanu de Gherla convocatu pre 12 novembre 1882, publicate in sedinti'a publica 2 tienuta la 14 noiembrie, Gherla, tipografia diecesana, 1883.*
- DE CLERCQ C., *Decreta viginti synodorum eparchialium orientalium catholicorum*, Officium Libri Catholici, Roma, 1971.
- Decisiunile sinodului Archidiecesei gr. cat. de Alba-Iulia și Fagarasiu, (ținut la Blaj 10-12 maiu 1904, 22-23 novembre 1906), Tipografia Seminariului Arhidiecezan, Blaj, 1908.*
- Decisiunile sinodului Archidiecesei gr.-cat. De Alba-Iulia și Fagarasiu, ținutu in resiedintia arhiepiscopesca din Blasiu in 22 – 24 Novembre 1899, Blasiu, 1900.*
- Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în Blaj la 28 și 29 Aprilie 1927, Tipografia seminarului, Blaj, 1927.*
- Deciziunile sinodului arhidiecezei gr. cat. Române de Alba Iulia și Făgăraș, ținut în reședința arhiepiscopescă din Blaj la 11, 12 și 13 iunie 1919, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1919.*
- Decretele Conciliului prim și al doilea ale Provinciei bisericești greco-catolice de Alba Iulia și Făgăraș, Tipografia Seminariului Arhidiecezan, Blaj, 1927.*
- Enchiridion Vaticanum, 12 volumi, testo latino-italiano, Bologna 1976ss.*
- Foaie oficială a Diecezei Lugojului «Sionul Românesc», An VIII (1921) nr. 12-15.*
- IOANNOU P. P., *Fonti, Fascicolo IX, t. I, 1: Discipline generale antiques, Les canons des Conciles oecuméniques*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962.
- IOANNOU P. P., *Fonti, Fascicolo IX, t. I, 2, Discipline generale antiques, Les canons des Synodes Particuliers*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1962.
- IOANNOU P. P., *Fonti, Fascicolo IX, t. II, Discipline generale antiques, Les canons des Pères Grecs*, Tipografia Italo-Orientale S. Nilo, Grottaferata Roma, 1963.
- Magazinulu istoricu dein Daci'a suptu redacti'a lui A. Treb. Laurian și Nic. Balcescu, Bucuresti 1846, Tom. III.*

Disciplina sacramentelor și cultul divin

MANSI J. D., *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961.

MOLDOVANU M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu, Tomu II*, Blasiu, 1872.

MOLDOVANU M. J., *Acte sinodali ale baserecei romane de Alb'a Julia și Fagarasiu, Tomu I*, Blasiu, 1869.

NILLES N., *Symbolae ad illustrandam historia Ecclesiae orientalis in terris coronae S. Stefanis*, Volumen I, II, Oeniponte, 1885.

NUNTIA, Organo ufficiale della Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Orientalis Recognoscendo, voll. 31, 1975-1990.

Organ oficial al Diecesei de Gherla «Curierul Creștinesc», An I (1919), III (1921), V (1923).

PAPP-SZILAGYI J., *Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae*, Typis Eugenii Hollósy, Magno-Varadini, 1882.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1995.

PONTIFICIUM CONSILIUM DE LEGUM TEXTIBUS INTERPRETANDIS, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, fontium annotatione auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1995.

SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione canonica orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, testi di diritto particolare romeno*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.

SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932.

Sionulu Romanescu, foia besericesca, leteraria și dogmatica, an. I, nr. 8-9/1865, 89-91, 102-103.

Statute diecezane pentru organizarea oficiilor eclesiastice, Lugoj, 1883.

Lucrări și studii de specialitate:

- AA.VV., *Biserica Română Unită două sute cincizeci de ani*, Madrid 1925, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca 1982.
- ALRACHID I., *I sacramenti dell'iniziazione cristiana nel C.I.C. e nel C.C.E.O. con riferimento al diritto particolare della Chiesa greco-melkita-cattolica*, Pontificia Università Lateranense, Roma, 2010.
- ARIEȘAN I., *Il Sinodo Provinciale I (1872) ed il suo ruolo nel dare una nuova impronta alla legislazione canonica Romena*, Excerpta ex Disertatione ad Doctoratum, Romae, 2008.
- BĂLAN I., „*Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*”, în SACRA CONGREGAZIONE ORIENTALE, *Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo VIII, Studi storici sulle fonti del diritto canonico orientale*, Tipografia Poliglota Vaticana, 1932, 470-584.
- BĂLAN I., *Fontes Iuris Canonici Ecclesiae Rumenaе*, Tipis Polyglotae Vaticanis, 1932.
- BĂLAN I., *Limba Cărților Bisericești*, Tipografia Seminarului teologic greco-catolic, Blaj, 1914.
- BĂLAN I., *Sacra Congregazione "Pro Ecclesia Orientali", Codificazione Orientale, Rumeni, Fonti*, Roma, 1932.
- BĂLAN I., *Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale, Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.
- BĂLAN I., *Un sinod diecezan de sub Episcopul Rednik*, extras din Cultura creștină, Tipografia Seminarului Teologic greco-catolic, Blaj, 1936.
- BLEIZIFFER W., „*Formarea pastorală și liturgică a preoților greco-catolici în lumina CCEO. Studiu liturgico-canonice*”, în *Acta Blasiensia I, Coordonatele preoției greco-catolice – istorie și actualitate*, Editura Buna-Vestire, Blaj, 2002, pp. 71-86.
- BLEIZIFFER W., *Termenul ecleziastic de „Biserică sui iuris”*, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Catholica*, an XLVI, nr. 2, Cluj Napoca, 2001, pp. 63-72.

- BLEIZIFFER W. A., *Ius particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, actualitate și perspective*, Cluj Napoca, 2016.
- BOCȘAN N., – CÂRJA I., *Biserica Română Unită la Conciliul Ecumenic Vatican I*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001.
- BOJOR V., ROȘIANU Ș., *Tipic Bisericesc*, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1931.
- BOTA I. M., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ed. Grinta, Cluj Napoca, 2014.
- BOTIZA I. V., *Elemente de liturgică creștină orientală*, Editura medicală Universitară „Iuliu Hațieganu”, Cluj, 2005.
- BRAN F., *Drept canonic Oriental, vol. I, Prologomene*, Lugoj, 1929.
- BRAN F., *Dreptul Canonic Oriental, Prolegomene, Vol I*, Editura Autorului, Lugoj, 1929.
- BRÎNZEU N., *Instrucțiuni Pastorale pentru Prima împărtășanie a copiilor*, Tipografia Națională, Lugoj, 1934.
- BRÎNZEU N., *Teologia Pastorală, vol. I Păstorul și Turma*, Editura Autorului, Lugoj, 1930.
- BROGGI M., „La Congregazione per le chiese Orientali”, în BONNET P. A, - GULLO C. (a cura di), *La Curia Romana nella Costituzione Apostolica “Pastor Bonus”, Studi Giuridici XXI*, Città del Vaticano 1990, pp. 239-267.
- BUNEA A., *Cestiuni din dreptul și istoria Bisericei Românesce Unite*, Blaj, 1893.
- BUZALIC A. (Ed.), *Studiu asupra tipicului Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2007.
- CĂLUȘER I., *Episcopia Greco-Catolică de Oradea. Contribuții monografice*, Oradea, 2000.
- CÂRJA I., *Biserică și societate în Transilvania în perioada păstoririi mitropolitului Ioan Vancea (1869-1892)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

- CECCARELLI MOROLLI D. - MUDRY S., *Introduzione allo studio storico-giuridico delle fonti del diritto canonico orientale*, Pontificio Collegio Ucraino di San Giosafat, Roma, 1994.
- CHIRVARIU V., *Instituțiuni de drept bisericesc, Izvoare, colecțiuni și Cartea I-a din Codul nou*, Chiriașii Tipografiei Românești, Oradea 1932.
- CONGREGAȚIA PENTRU BISERICILE RĂSĂRITENE, *Instrucțiune pentru aplicarea normelor liturgice ale CCEO*, Libreria Editrice Vaticana, 1996.
- DE CLERCQ C. (a cura di), *Conciles des Orientaux Catholique. Histoire des Conciles, tome XI, I (1575-1849), II (1850-1949)*, Paris, 1949, 1952.
- DOBRA R., *Sinodalitatea în Biserica Română Unită cu Roma, (secolele XVII-XIX)*, Teză de doctorat, Universitatea din București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, 2011.
- FILIP J. T., „La Missione Apostolica in Transilvania”, în *Societas Academica Dacoromana, Acta Historica*, Tomus VIII, Romae, 1968, pp. 265-319.
- Floarea Adevărului – Păstoricească Poslanie sau Dogmatica învățătură a Besearicii răsăritului, *Studiu istorico-teologic de Pr. Cristian Barta*, Argonaut, Cluj Napoca, 2004.
- FLUERAȘ N., *Tratat moral-pastoral despre uzul sacramentelor*, Chiriașii Tipografiei românești, Oradea, 1932.
- FRĂȚILĂ M., *L'itinéraire baptismal de la pureté. Aspects de purifications dans le rituel de baptême de la tradition byzantine*, Editura Viața creștină, Cluj Napoca, 2001.
- GENȚ I., *Administrația Bisericescă*, Tipografia “Nagyvarad”, Oradea Mare, 1912.
- GENȚ I., *Administrație Bisericească*, Oradea Mare, 1912.
- GHIȘA C., *Episcopia Greco-Catolică, Episcopia Greco-Catolică de Făgăraș în timpul păstoririi lui Ioan Lemeni 1832-1850*, vol. I-II, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2008.

- IOANNES D. DAN, *Pravila magna eiusque auctoritas in ecclesia romena, Excerpta ex disertatione ad lauream in facutate theologicae, Pontificium Athenaeum Urbanianum de "Propaganda fide"*, Roma, 1944.
- LACKO M., „Synodus episcoporum ritus byzantine catholicorum ex antique Hungaria Vindobonae a. 1773 celebrata”, în *Orientalia Christiana Analecta*, 199, Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, Roma, 1975, pp. 115-117.
- MAGDĂU P., BONDA I., CÂRJA C., GHIȘA C. (Ed.) *Tipografia de la Blaj (1850-1919), Contribuții documentare*, Presa Universitară Clujeana, 2010.
- MAIOR G. (ediție îngrijită și studiu introductiv de Chindriș I.), *Protopapadichia*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 1997.
- MAIOR P., *Protopapadichia*, (ediție îngrijită și studiu introductiv de Chindriș I.), Cluj-Napoca, 1997.
- MARCU I., *Teologia pastorală, vol. II, Liturgica*, Tipografia Seminarului arhidiecezan, Blaj, 1906.
- MOISIU A., *De officio divino in ecclesia romena, Excerpta ex disertatione ad lauream in facutate theologicae, Pontificium Athenaeum Urbanianum de "Propaganda fide"*, Roma, 1944.
- MOJOLI G., *Attività della S. Congregazione di "Propaganda Fide" per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1872-1892*, Ed. Esca, Vicenza, 1977.
- MOJOLI G., *Attività della S. Congregazione di "Propaganda Fide" per gli affari di Rito Orientale nel periodo 1893-1917*, Ed. Esca, Vicenza, 1979.
- PĂCLIȘANU Z., *Istoria Bisericii Române Unite. I. "Perspective"*, Anul XVII, Nr. 65-68, München; *II. "Perspective"*, Anul XIV-XVI, Nr. 53-56, München.
- PĂCLIȘANU Z., *Istoria Bisericii Române Unite*, Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2006.
- PERI V., *La grande Chiesa Bisantina*, Brescia, 1981.
- PERI V., *Orientalia Varietas: Roma e el Chiese d'Oriente: storia e diritto canonico*, Kanonika 4, Roma 1994.

- PINTO P. V. (a cura di), *Commento al Codice di Diritto Canonico*, Urbaniana, Roma, 1985.
- PODAR A-V., *Iosif Papp-Szilágyi (1813-1873), un ierarh iluminist*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010.
- POPP V., *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre*, Sibiu, 1838. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva Mârza și Iacob Mârza, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1995.
- RAQUEZ O., „La Congregation pour la Corection des Livres de l'Église Orientale (1719-1872)”, în METZLER J. (cura et studio), *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide Memoria Rerum*, Vol. II, 1700-1815, pp. 514-534.
- RAȚIU B., *Istoria besereceasca, întocmită pre scurtu, cu tipariulu Seminariului diecesanu*, Blasiu, 1854.
- RAȚIU I., *Instituțiunile dreptului beserecescu (Eclesiasticu). Cu respectu la disciplina vigente in provincia Metropolitana greco-catolica de Alba Iulia-Fagarașiu*, Blaj, 1877.
- RAȚIU J., *Instituțiunile dreptului Besericescu*, Blaj, 1877.
- SACRA CONGREGAZIONE PER LA CHIESA ORIENTALE, *Oriente cattolico*, Città del Vaticano 1962, 1974⁴.
- SALACHAS D., - NITKIEWICZ K., *Rapporti intereclesiastici tra cattolici orientali e latini, sussidio canonico-pastorale*, Roma, 2007.
- SALACHAS D., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millennio, Confronto con il diritto canonico attuale delle Chiese orientali cattoliche*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1997.
- SALACHAS D., *Istituzioni di diritto canonico delle Chiese cattoliche orientali*, Edizione Dehoniane Bologna, 1993.
- SALACHAS D., *L'iniziazione cristiana nei Codici orientale e latino*, Edizione Dehoniane Bologna, 1991.
- SALACHAS D., *La funzione della Congregazione per le Chiese Orientali: dimensione ecumenica e missionaria*, Edizioni Orientalia Christiana, Roma, 2009, 169-206.

- SALACHAS D., *Liturgical Norms in the Code of Canons of the Eastern Churches*, in PALLATH P. (edited by), *Church and its most basic element*, Herder editrice e libreria, Rome 1995, pp. 179-202.
- SALACHAS D., *Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale, studio teologico-giuridico comparativo*, Edizioni Dehoniane Bologna, 1996.
- SIMA A. V., *Vizitele nunților apostolici vienezi în Transilvania 1855-1868*, vol. I, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003.
- SUCIU V., *Teologia dogmatică specială*, vol. II, *Sacramentele în general, Sacramentele în special și Eshatologia*, Tipografia Seminarului Teologic Gr.-Cat., Blaj, 1908.
- SUCIU V., *Prima Întâlnire, Îndrumări și Meditații pentru pregătirea copiilor la Prima Sfântă Cuminecare*, Tipografia "Grafika", Nagyvárad, 16 aprilie 1942.
- VASIL' C., „Valutazione delle fonti tra autenticità e organica progressio, con special riguardo alle Chiese originate dall'eparchia di Munkačevo”, în MARINČAK Š. (ed.), *Diritto particolare nel sistema del CCEO. Aspetti teorici e produzione normativa delle chiese orientali cattoliche, (Orientalia et Occidentalia 2)*, Košice, 2007, 127-143.
- ZOLTAN T, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*, traducere din limba maghiară de Maria Someșan, Ed. Pytagora, București, 2001.
- ŽUŽEK I., „Un codice per una *varietas ecclesiarum*”, în *Understanding the Eastern Code*, Kanonika 8, PIO, Roma 1997.

ABREVIERI

AAS	- Acta Apostolicae Sedis
AJ I (1872)	- Concilium Provinciale Primum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1872, Blaj.
AJ II (1882)	- Concilium Provinciale Secundum Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1882, Blaj.
AJ III (1900)	- Concilium Provinciale Tertium Provinciae Ecclesiasticae Graeco-Catholicae Alba-Iuliensis et Fogarasiensis, celebrato anno 1900, Blaj.
can.	- canon
cann.	- canoane
CCEO	- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium.
CIC	- Codex Iuris Canonici.
Collectio Lacensis	- Acta et Decreta Sacrorum Conciliorum Recentiorum Collectio Lacensis, tomus sextus, Friburgi, 1882.

- Enchiridion - Enchiridion Juris Ecclesiae Orientalis Catholicae. Pro usu auditorum theologiae, et eruditione cleri Graeco-Catholici, e propriis fontibus constructum. Auctore Josepho Papp-Szilágyi, Editio Secunda, Magno Varadini, 1880.
- Euhologiu - Euhologhion sau Molitvelnic cuprinzând rânduiala Sf. Taine precum și alte slujbe și rugăciuni, Tipografia Seminarului arhidiecezan, Blaj, 1940.
- EV - *Enchiridion Vaticanum*, 12 volume, text latin-italian, Bologna 1976ss.
- Fonti - Sacra Congregazione Orientale. Codificazione Canonica Orientale, *Fonti, Fascicolo X, Disciplina Bizantina, Romeni, Testi di Diritto particolare dei romeni*, Tipografia Poliglotta Vaticana, 1933.
- LG - Conciliul Vatican II, constituția dogmatică *Lumen Gentium*.
- MANSI - Joannes Dominicus Mansi, Sacrum conciliorum nova et amplissima collectio, Akademische Druck – U. Verlagsanstalt, Graz-Austria, 1960-1961.
- OE - Conciliul Vatican II, decretul *Orientalium Ecclesiarum*.
- Ponență - Archivio della Sacra Congregazione per le Chiese Orientali, *Ponenze della Sacra*

Congregazione di Propaganda fide, per gli affari di rito orientale, anno 1874, 1877, 1878, 1879, 1881, 1884, 1903, 1916.

SCPF - Archivio della Sacra Congregazione di Propaganda Fide. Fondo Congregazioni Particolari (CP),

Scritture riferite nei Congressi (SC),

Congregatio super Correctione Librorum ecclesiae Orientale (CLO), vol. 1-13, 1719-1862.

UR - Conciliul Vatican II, decretul *Unitatis redintegratio*.

INDICI

Indici de termeni

A

abuz, 30, 46, 66, 83, 84, 111, 115
abuzuri disciplinare, 93
abuzuri în materie liturgică, 83
acte liturgice, 31
ad experimentum, 89
administrare, 94
administrarea sacramentelor, 24, 26,
38, 57, 60, 61, 62, 64, 70, 93,
138, 122, 161, 168, 174
adulter, 54
ajunuri, 33
ani, 5, 23, 25, 29, 33, 34, 36, 49, 57,
63, 67, 76, 89, 113, 116, 131,
160, 211
Apostol, 133
Apostolicum ministerium, 25
aprobare, 30, 45, 76
Arhiepiscop Major, 96
arta sacră, 97, 107, 111
autoritate, 9, 80, 84, 85, 90, 92, 93,
115, 140
autoritate competentă,
autoritatea competentă, 9, 12, 92, 98

B

Biserica Arhiepiscopală Majoră, 91,
96
Biserica Latină, 11, 80, 84, 86, 105,
106, 111, 112, 139
Biserica Mitropolitană, 91
Biserica Ortodoxă, 21, 134
Biserica Patriarhală, 80, 91, 105
Biserica Romano-Catolică, 124

Biserica *sui iuris*, 9, 12, 15, 71, 76,
78, 79, 80, 81, 83, 84, 85, 86, 87,
88, 90, 91, 92, 96, 99, 101, 102,
103, 104, 105, 109, 115, 116,
118, 139, 171, 178, 211
Biserica Universală, 79
Biserici Arhiepiscopale Majoră, 80
Biserica Mitropolitană, 80
Biserica Latină, 11, 105, 115

C

cauze matrimoniale, 34, 41
călugări, 90
cantori, 60, 62
cărți de cult, 30, 65
cărți liturgice, 15, 16, 31, 46, 47, 48,
54, 64, 74, 75, 76, 84, 93, 95, 96,
102, 118, 119, 121, 122, 123,
124, 125, 126, 127, 128, 129,
132, 131, 133, 140, 171, 178
cărți ortodoxe, 125, 126
căsătorie, 28, 34, 36, 40, 43, 44, 49,
50, 53, 54, 58, 60, 61, 62, 111,
112, 113, 117, 118, 136, 158,
160, 164, 169
căsătorii mixte, 54, 117
celebrare liturgică, 41, 76, 100, 102
clerici, 70, 78
clerici, 26, 34, 40, 53, 55, 56, 60, 61,
62, 65, 70, 78, 87, 88, 89, 94
clericilor minori, 53
concediu, 94
Conciliu al Treilea Provincial, 61
Conciliu Ecumenic, 208
Conciliul din Trento, 43, 46, 165

Disciplina sacramentelor și cultul divin

Conciliul Vatican II, 11, 81, 82, 102, 136, 218
Conciliului Trulan, 56
Concordat, 63, 64
concubinaj, 60, 61
condiții excepționale, 45
consens, 37, 105, 115, 117, 118
Consiliul Ierarhilor, 86, 90, 91, 97
credincioșii latini, 104, 114
cult, 13, 16, 22, 26, 27, 30, 33, 45, 58, 59, 61, 75, 82, 93, 97, 99, 103, 111, 120, 125, 126, 128, 131, 133, 134, 135, 140, 168, 191
cultul divin, 13, 25, 26, 57, 58, 61, 76, 90, 93, 99, 102, 111, 116, 135, 140
cultul public, 30, 62, 133, 140
cultură, 80

D

decret, 44, 57, 62, 65, 89, 104, 125, 130, 148, 150
diacon, 36, 39, 156
diplomă imperiale, 33, 42
Diploma Leopoldină, 40
disciplină, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 19, 22, 26, 27, 31, 33, 38, 39, 40, 44, 45, 46, 48, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 70, 74, 77, 82, 83, 85, 91, 96, 100, 103, 104, 110, 111, 121, 126, 138, 144, 174, 178, 215, 216
disciplina bisericească, 57, 71, 85, 92, 97
disciplina ecleziastică, 38, 84, 91
disciplina liturgică, 93, 95
disciplina matrimonială, 51
disciplina sacramentală, 13, 22, 26, 38, 39, 40, 45, 48, 54, 57, 83, 110, 126, 133, 139, 177, 178
dispensă, 36, 111, 116, 117
dispoziții liturgice, 111, 115
Divina Liturghie, 88, 93, 95, 118
divorț, 35, 36
documente pontificale, 15
domiciliu, 83, 89, 103

drept comun, 72, 73, 87, 89, 91, 94, 97, 104, 117
drept particular, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 20, 23, 32, 72, 73, 74, 75, 76, 86, 88, 90, 91, 94, 97, 107, 117, 118, 168, 178

E

eparhie, 14, 32, 70, 87, 96, 128
Episcopul eparhial, 81, 84, 87, 90, 94, 105
Euharistia, 34, 139, 145, 150, 172

F

facultate, 35, 65, 73, 117
fini, 163, 164
formare, 78, 87, 88, 89, 103, 141
formare liturgică, 87, 49, 90
funcții liturgice, 140

G

grijă pastorală, 58, 59, 92

H

hirotonire, 36, 37, 38, 53, 88, 116, 117

I

Ierarh, 80, 81, 90, 92, 93, 104, 105, 117
ierarhie, 53, 80, 81, 83
ilicit, 36
imersie, 145, 172
împărtășanie, 62
impediment, 58, 117, 165
impedimentele matrimoniale, 28
indisolubilitate matrimonială, 54
infuzie, 145, 172
Institute de viață consacrată, 92
Instrucțiune, 52, 53, 54, 61, 77, 78,

170, 120
invalid, 111, 141
invaliditate,

J

jurământ de credință, 49
jurământ de fidelitate, 48

L

laude dumnezeiești, 88, 93
legi bisericești, 57, 60
legi liturgice, 78, 91
legile comune, 76
legitim, 174
libertății religioase, 101
liceitate, 110
licenței, 115, 116
limba liturgică, 122, 124
liturgic, 9, 10, 11, 15, 22, 30, 54, 59,
64, 74, 75, 77, 80, 85, 88, 90, 92,
93, 96, 99, 103, 104, 105, 106,
107, 110, 118, 135, 139, 141,
174, 175, 177, 211, 212

M

Magister, 98
mănăstire, 115
matricole, 58, 59, 60, 61, 65, 94,
150, 158, 159, 160, 161, 162
mir, 16, 139, 144, 149, 150, 156,
163, 164, 168, 170, 174
mixte, 54, 61, 62, 114
moașe, 45, 151, 157, 160, 161, 162,
163, 169
monahi, 38

N

naș, 158, 163, 164
normativă canonică, 39
norme liturgice, 77, 213

noviciat, 115
Nunțiu, 52, 120

O

observanța ritului, 15, 106
oficii liturgice, 65
ore canonice, 39
ornate preoțești, 31

P

paroh, 43, 49, 50, 59, 65, 95, 104,
152, 161, 162
parohie, 45, 50, 56, 58, 93, 94, 104,
156, 161, 162
parohii personale, 92
păstrarea ritului, 15
Patriarh, 96, 116
Patriarhul, 91, 96
patrimoniu, 11, 15, 19, 74, 78, 82
patrimoniu liturgic, 71, 78, 79, 80,
98, 113
persoane consacrate, 90
Pontiful Roman, 91
posturi, 33
preot, 39, 53, 54, 59, 65, 94, 95, 129,
149, 156, 162, 166, 167, 169, 172
preoți, 41, 58, 65, 87, 95, 104, 147,
175
preoție, 36, 45, 59, 101
prescrieri liturgice, 26, 57, 66, 75
prima cuminicare, 66, 173
processe matrimoniale, 61
protopop, 30, 35, 38, 39, 41, 5, 49,
50, 54, 58, 60, 90, 93, 94, 145,
159
protopopiat, 49, 50, 94, 144
Protosinzel, 92

R

registru botezaților, 156
respectarea ritului, 92, 97
rit, 5, 11, 13, 15, 26, 37, 52, 55, 63,

Disciplina sacramentelor și cultul divin

72, 74, 78, 79, 81, 82, 83, 86, 87,
98, 100, 101, 102, 103, 104, 105,
106, 116, 123, 128, 130, 136,
139, 140, 145, 149, 150, 156,
157, 166, 174, 175

ritul latin, 41, 157

rudenie spirituală, 164, 165

S

sacrament, 16, 135, 141, 149, 154,
156

sacramental, 46, 62, 66

sacramente de inițiere creștină, 16,
139, 169, 170, 175

sacramentele inițierii creștine, 135,
138

sacramentul botezului, 11, 15, 16,
39, 136, 137, 138, 141, 168, 170,
174

Săptămâna Mare, 65

sărbătoare, 39, 46, 48, 50, 58, 66,
173

scrisoare circulară, 55

seminar, 10, 45, 46, 54, 78, 87, 88,
89, 90

seminarist, 45, 87, 89

Sfânta Liturghie, 32, 58, 65, 110

Sfânta Euharistie, 16, 38, 49, 58, 65,
95, 144, 145, 168, 169, 170, 172,
175

Sfânta Liturghie, 50

sfântul mir, 138, 152, 156, 161, 168,
171

Sincel, 92

Sinoade eparhiale, 13, 32, 42, 44, 45,
177

Sinodul Episcopilor, 89

Sinodul Episcopilor Bisericii
Patriarhale, 90, 91

Soborul Mare, 50

spovadă, 21, 34, 40, 95, 175

statute, 60, 73, 76, 92, 93

sub condiție, 149, 150, 153, 154

subdiaconat, 36

suprema autoritate, 12, 14, 80

T

taxe, 34

teolog, 34, 40, 41, 42

texte liturgice, 111, 116, 119

țimp, 82

țimpul celebrării, 56

țimpurile liturgice, 56, 58

țipic, 56, 62, 75, 93, 140, 141

țipic bisericesc, 60, 212, 133

țipice, 92

tipografie, 126, 129

tradiție, 5, 7, 11, 19, 72, 78, 79, 82,
98, 100, 109, 123, 138, 174

tribunal bisericesc, 34, 54

tribunal ecleziastic,

U

Unire, 21, 23, 28, 29, 30, 33, 34, 35,
37, 41, 49, 55, 61, 69, 123, 124,
130

urgentă necesitate, 148, 156, 163

V

validitate, 36, 38, 43, 86, 110, 142,

147, 148, 153, 154, 156, 158, 163

vase sacre, 31

veșmintele liturgice, 56, 94

viaticul, 34

Z

zile aliturgice, 65

zile de sărbătoare, 33, 40, 56, 58, 63,
118

Indici de nume

A

Adam Fitter, 38
Ad Apostolicam Sedem, 25
Aloisie Tăutu, 70
Apostol, 133
Apostolicum ministerium, 25
Arhieraticon, 132, 133
 Atanasie Anghel, 33, 37
Atanasie Rednic, 43, 44, 94, 105,
129

B

Blasendorf, 17, 26, 68, 125

C

Catavasier, 133
Cluj, 28, 33, 38, 80, 109, 120, 129,
197, 211, 212, 213, 214, 215, 216
Codex Canonum Ecclesiarum
 Orientalium, 11, 19, 73, 135, 136,
179, 210, 217
Codex Iuris Canonici, 9, 11, 73, 179,
217
Conciliul Vatican II, 11, 81, 82, 102,
136, 218
Conciliului Trulan, 56
Congregația De Propaganda Fide,
21, 23, 27, 35, 52, 54, 108, 118,
126
Congregația pentru Cultul Divin și
 Disciplina Sacramentelor, 110,
112, 113
Congregația pentru Doctrina
 Credinței, 112
Congregația pentru Educație
 Catholică, 90
Congregația pentru Bisericele

 Orientale, 23, 44, 70, 108, 111,
113, 114, 128, 207
Consiliul Ierarhilor, 86, 90, 91, 97
Corpus Iuris Canonici, 71
Croatia, 46
Curia Romană, 11, 15, 107, 110,
112, 113

D

De sacramentis, 136
Dei providentis, 108

E

Ecclesiam Christi ex omnia linguam,
25
Euhologhion, 55, 124, 127, 133, 150,
151, 157, 166, 168, 169, 170, 171
Evangelia, 133

F

Florența, 143, 155
Francisc al II-lea, 49

G

Gherla, 58, 62, 63, 65, 146, 148, 152,
156, 161, 163, 165, 198, 199,
207, 208, 209, 210
Gran Varadino, 17, 121

I

Iacob Aron, 119, 132
Immensa Aeterni Dei, 107
Indefessum, 25
Innocentius X, 25
Inscrutabili, 107
Inter Sanctam Sedem et Romaniae
 Regnum Solemnis Conventio, 63

Disciplina sacramentelor și cultul divin

Ioan Bob, 124
Ioan Inochentie Micu-Klein, 39, 42,
68, 129
Ioan Vancea, 60, 212

K

Koln, 46
Kollonich Lèopold, 36

L

Laodicea, 164
Lugoj, 59, 60, 63, 67, 170, 198, 199,
208, 210, 212

M

Maramureș, 25
Maria Teresa, 125
Micu Klein, 68, 129
Mitropolitul Vancea, 126

O

Occident, 11, 71, 72, 79
Octoih, 132, 133
Octoihului Mic, 133
Optatam totius, 89
Oradea, 6, 13, 17, 20, 23, 57, 58, 63,
65, 121, 127, 148, 157, 158, 159,
160, 162, 170, 182, 198, 199,
208, 212, 213
Orient, 11, 71, 72, 79, 94, 104, 139
Orologhion, 133

P

Papa Benedict al XV-lea, 128, 108
Papa Clement VIII, 107
Papa Clement XIII, 45
Papa Grigore XIII, 107
Papa Pius IX, 25, 108

Papa Pius VI, 25
Papa Pius XI, 25
Papa Pius XII, 128
Papa Pius XII, 136
Papa Sixtus V, 107
Paroh, 152, 161, 162
Pastor Bonus, 9, 11, 71, 90, 110, 111,
113, 114, 179, 212
Penitențeria Apostolică, 112
Penticostar, 119, 133
Petru Maior, 35, 68
Petru Pavel Aron, 42, 43, 124
Pontiful Roman, 91
Pravila, 6, 7, 13, 20, 21, 22, 23, 41,
43, 51, 56, 69, 131, 182, 208, 214
Presbyterorum ordinis, 89
Psaltirea, 133, 204

R

Ratio Fundamentalis Institutionis
Sacerdotalis, 89
Rationi congruit, 25
Regimini Ecclesiae Universe, 113,
109
Romani Pontificis, 108
Romanul Pontif, 20, 55, 86, 91, 92,
110, 113
Rota Romana, 112

S

Sacra Congregatio pro Ecclesia
Orientali, 118
Samuil Klein, 124
Sancta Dei Ecclesia, 109
Sapientia Christiana, 90
Săptămâna Mare, 65
Scaunul Apostolic, 11, 30, 73, 104,
105, 112, 117, 120, 122, 140
Scaunul Roman, 124
Segnatura Apostolica, 112
Serbia, 160
Sf. Ion Gură de Aur, 65
Sfintei Euharistii, 49, 58, 65, 95,
145, 168, 169, 172, 175

Sfântul Scaun, 24, 30, 43, 63
Solemni Conventione, 25
Strajnic, 133
Szamosujvar, 165

Ș

Șuluțiu Alexandru Sterca, 126

T

Tametsi, 43
Transilvania, 14, 21, 46, 52, 69, 120,
121, 123, 124, 126, 129, 130,
131, 133, 201, 207, 212, 213,

215, 216
Triod, 133
Trullo, 24, 36, 163, 164

U

Ungaria, 36

V

Valeriu Traian Frențiu, 67
Vasile Suciu, 62
Victor Mihályi de Apșa, 29
Viena, 14, 35, 46, 52, 120, 123

Cuprins

PREFAȚĂ	5
INTRODUCERE	9
CAPITOLUL I. RIT ȘI DISCIPLINĂ SACRAMENTALĂ	
ÎN IZVOARELE DE DREPT ROMÂN	19
1.1. Izvoare comune	19
1.2. Izvoare proprii	20
1.2.1. Pravila	20
1.2.2. Enchiridion	23
1.2.3. Primul Conciliu Provincial	24
1.2.4. Al Doilea Conciliu Provincial	27
1.2.5. Al Treilea Conciliu Provincial	28
1.3. Concilii și Sinoade eparhiale	32
CAPITOLUL II. OBSERVAȚA RITULUI	
ȘI COMPETENȚE ÎN MATERIE LITURGICĂ	71
2.1. Dreptul particular și patrimoniul liturgic	71
2.1.1. Ritul și Bisericele <i>sui iuris</i>	78
2.1.2. Episcopul eparhial, promotor al vieții liturgice	81
2.1.3. Alți Ierarhi, Superiorii majori și protopopii	90
2.2. Alte organisme competente	96
2.3. Credincioșii creștini ai altor Biserici <i>sui iuris</i>	103
2.4. Curia Romană	107
2.4.1. Scurt excursus istoric	107
2.4.2. Competențe	110

Disciplina sacramentelor și cultul divin

2.5. Competențe în materie liturgică	118
2.5.1. Starea cărților liturgice și revizuirea acestora ..	118
2.5.2. Cărțile liturgice românești	129
CAPITOLUL III. SACRAMENTUL BOTEZULUI.....	135
3.1. În Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium	135
3.2. În Biserica Română	139
3.2.1. Materia	142
3.2.2. Forma	142
I. Ordinară.....	142
II. Extraordinară	147
3.2.3. Locul	151
3.2.4. Botezul administrat celor care se convertesc ..	152
3.2.5. Ministrul	155
3.2.6. Nașii	158
3.2.7. Matricolele celor botezați.....	159
3.2.8. Moașele	162
3.2.9. Impedimentul de rudenie spirituală.....	163
3.2.10. Ritul purificării femeii.....	166
3.2.11. Numele creștin dat celui botezat	168
3.3. Sacramentul Botezului, Mirului și Sfintei Euharistii	168
CONCLUZIE	177
Die Sakramentenordnung und der Gottesdienst. Kanonsche Betrachtungen zum Sakrament der Taufe Zusammenfassung	179
La discipline des sacrements et le culte divin. Considérations canoniques sur le sacrement du baptême Résumé	185

The discipline of the sacraments and the divine cult. Canonical consideration in reference of the Sacrament of baptism Abstract	191
APENDICE I. Lista cronologică a Sinoadelor Bisericii Greco-Catolice din România 1700 - 1946	197
APENDICE II. Conciliabulum Epporum Rit. Gr. Catholicorum Vienna 1773 Anno Celebratum N ^o 8 ^o	200
APENDICE III. Scrisoarea Mitropolitului Vancea adresată Congregației De Propaganda Fide, 30 ianuarie 1878 X	203
BIBLIOGRAFIA	207
Izvoare inedite	207
1. Arhiva Congregației pentru Bisericile Orientale	207
2. Arhiva Congregației de Propaganda Fide	207
Lucrări și studii de specialitate	211
Izvoare edite	207
ABREVIERI	217
INDICI	221
Indici de termeni	221
Indici de nume	225

William A. Bleiziffer (n. 1972) a studiat la Academia de Teologie Greco-Catolică din Blaj (1990-1993), la Universitatea Pontificală Gregoriană din Roma (Facultatea de Filozofie, 1993-1994, și Facultatea de Teologie, 1994-1997) și la Institutul Pontifical Oriental din Roma (Facultatea de Drept Canonic Oriental, 1998-2001). Lector universitar la Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Cadrul Universității „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, autorul a publicat mai multe articole și volume de studii de teologie și drept canonic, printre care: *Ius Ecclesiae – Bono Spirituali Hominum: interferențe canonice*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010; *Studii canonice: implicații intra și extra ecleziale*, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010; *Ius Particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Actualitate și perspective*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016.

„Introducerea Decretului cu privire la Bisericile Orientale Catolice afirmă că în acestea, în constituțiile lor, în riturile lor liturgice, în tradițiile și în disciplinele lor, strălucește tradiția care vine de la Apostoli prin Sfinții Părinți, și își exprimă speranța că acestea vor înflori și își vor îndeplini cu o nouă vigoare misiunea care le este încredințată. Zece ani mai târziu, redeschizând oficial lucrările publicării unui Cod de drept oriental, Papa Paul al VI-lea preciza același argument în termenii reluați de către Papa Ioan Paul al II-lea în Scrisoarea „Sacri Canones”: „Noile norme nu trebuie să apară ca un corp străin introdus violent în corpul bisericesc, ci trebuie să înflorească în mod spontan din însăși normele deja existente” (AAS 66 [1974], 246).

Considerațiile Părintelui William Bleiziffer se încadrează în linia acestei dorințe a Autorității supreme a Bisericii Catolice și reprezintă o contribuție valoroasă pentru cei care vor trudi pentru aplicarea lor în Biserica Română Unită. Lucrarea ne oferă o contribuție valoroasă pentru a opera cu înțelepciune la această necesară recuperare”.

Pr. Olivier Raquez

